

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ANABİLİM DALI

ALEVİ-BEKTAŞİLERİN MİLLİ MÜCADELE'DEKİ ROLÜ
VE
ATATÜRK İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERSİN KILIÇ

İSTANBUL 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ANABİLİM DALI

ALEVİ-BEKTAŞİLERİN MİLLİ MÜCADELE'DEKİ ROLÜ
VE
ATATÜRK İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERSİN KILIÇ

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. ALİ KARACA

İSTANBUL 2011

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Ersin Kılıç'ın "Alevi-Bektaşilerin Milli Mücadele'deki Rolü ve Atatürk ile İlişkileri" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Ali Karaca
Üniversitesi Marmara

İmza
.....

Üye : Prof.Dr. Vahdettin Engin
Üniversitesi Marmara

.....

Üye : Prof.Dr. Enver Töre
Üniversitesi Marmara

.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 28./03./2011 tarih ve 2011/6-4 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE ALEVİ - BEKTAŞİLERE GENEL BİR BAKIŞ

I. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA ALEVİ-BEKTAŞİLERİN ROLÜ.....	1
II.OSMANLI DEVLETİ'NDEN KOPUŞ SÜRECİ.....	12
III.YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILMASI VE BEKTAŞİLİĞİN YASAKLANMASI....	18
A.YENİÇERİ OCAĞI.....	18
B.BEKTAŞİ-YENİÇERİ İLİŞKİSİ.....	20
C.BEKTAŞİ TARİKATININ YASAKLANMASI.....	23

BİRİNCİ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NDEN KURTULUŞ SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇTE ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DURUMU

1.1. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ İLE ALEVİ-BEKTAŞİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ	27
1.2. ANADOLU'DA İLK ALEVİ-BEKTAŞİ ARAŞTIRMASI;BAHA SAİD BEY	33
1.3. BEKTAŞİ MÜCAHİT ALAYI VE KAFKAS CEPHESİ.....	38
1.4. ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DEMOGRAFİK DURUMU.....	42
1.5.ALEVİ BEKTAŞİLER VE ULUSAL ÖRGÜTLER.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİ BEKTAŞİLERİN MİLLİ MÜCADELEDEKİ ROLÜ

2.1. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUNA ÇIKIŞI VE ALEVİ- BEKTAŞİLERLE İLİŞKİLERİ.....	55
2.2. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HACI BEKTAŞ DERGAHI'NI ZİYARETİ.....	62
2.3. ÇORUM MUTASARRIFI CEMAL BARDAKÇI'NIN HACI BEKTAŞ DERGAHINI ZİYARETİ.....	68

2.4. ATATÜRK'ÜN ANKARA'DA KARŞILANIŞI,SEYMEN ALAYI VE ALEVİ-BEKTAŞİLER.....	71
2.4.1.ATATÜRK'ÜN ANKARA'DA KARŞILANIŞI.....	71
2.4.2.SEYMEN ALAYI'NIN TARİHSEL SÜRECİ VE ALEVİ-BEKTAŞİLİKLE İLİŞKİSİ.....	74
2.5. ALEVİ-BEKTAŞİLER MECLİSTE.....	76
2.6. TBMM'YE KARŞI ÇIKAN AYAKLANMALARDA ALEVİ- BEKTAŞİLERİN TUTUMU.....	81
2.7. TEKKE VE ZAVİYELERİN KAPATILMASI SÜRECİNDE ALEVİ-BEKTAŞİLERİN TUTUMU.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK VE ALEVİ- BEKTAŞİLER

3.1. ATATÜRK'ÜN SOYU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA VE ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK İDDİALARI.....	98
3.1.1. ATATÜRK'ÜN SOYU.....	98
3.1.2. ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK İDDİALARI.....	102
3.2.ALEVİ-BEKTAŞİLERDE ATATÜRK SEVGİSİ.....	104
3.3.ALEVİ-BEKTAŞİ OZANLARIN DİLİYLE ATATÜRK.....	108
3.4. KISA HAYAT ÖYKÜLERİ.....	118
3.4.1.ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE YAPISINI ETKİLEYEN BİR BEKTAŞİ NAMIK KEMAL.....	118
3.4.2. TALAT PAŞA.....	120
3.4.3. ABDÜLKERİM PAŞA.....	121
3.4.4.HÜSAMETTİN ERTÜRK.....	123
3.4.5.HASAN RAGİP ERENSEL VE ALİ NUTKİ BABA.....	124
SONUÇ.....	128
BİBLİYOGRAFYA.....	133
EKLER.....	144
1. BELGELER.....	145
2. RESİMLER.....	162

ÖNSÖZ

Anadolu coğrafyasında yaşayan Alevi-Bektaşiler özellikle Milli Mücadele yıllarında etkin bir rol oynama potansiyelleri bakımından önemsenmesi gereken bir topluluk olmuşlardır. Bu zümrenin demografik özellikleri, düşünce yapısı, ülke ve ulus sevgisi gibi özellikleri bu etkinliği daha da artırarak onları Atatürk'e yaklaştırmış ve büyük çoğunluğu Kurtuluş Savaşı sürecinde önemli görevler üstlenerek düşmana karşı güçlü bir cephe oluşturmuşlardır.

Esasen bu çalışmamın temel amaçlarından biri yurdumuzun büyük bir kısmının işgal altında olduğu ve Türk Milleti'nin bağımsızlık mücadelesi verdiği bu dönemde Alevi-Bektaşilerin yapmış oldukları çalışmaları araştırmak olmuştur. Çalışmam esnasında üzerinde önemle durduğum bir diğer konu, bu zümrenin Atatürk ile kurmuş oldukları ilişkilerdir.

Araştırma konusu olarak kendime bu konuyu seçmemdeki nedenlerden biri Alevi-Bektaşilerde yoğun bir şekilde mevcut olan Atatürk sevgisi ve Cumhuriyete duyulan büyük bağlılıktır. Çalışma içerisinde bu konu ile ilgili ortaya koymaya çalıştığım somut örnekler bakıldığında bu sevgi Alevi-Bektaşilerin büyük çoğunluğunda çok büyük bir saygıya hatta tutkuya dönüşebilmektedir. Kimi Alevi-Bektaşi zümrelerce Atatürk adeta Allah'ın göndermiş olduğu bir kurtarıcı gibi algılanmaktadır.

Çalışmam esnasında Alevi-Bektaşilerin sosyal, kültürel ve özellikle de dini inanışlarıyla ilgili olarak çok sayıda kaynağa ulaştığımı söyleyebilirim. Ancak aynı şeyi Alevi-Bektaşilerin tarihsel süreci ve daha sınırlı olarak kendi konum olan milli mücadele yılları ve Atatürk'le ilişkileri noktasında söyleyebilmem çok zordur. Bu noktada zorlandığımı ifade etmeliyim. Araştırma konum ile ilgili olarak yayımlanmış olan kaynakların sınırlı olması, tarihsel dönemler itibarıyla Alevi-Bektaşilerin bu kimliklerini çok fazla kullanmaktan kaçınmaları gibi nedenlerden dolayı araştırmamı daha uzun bir süreye yayarak, derinleştirmek zorunda kaldım. Ancak sınırlı sayıda da olsa yayımlanmış kaynaklar çalışmamın şekillenmesi ve ulaşılan bilgiler açısından oldukça yararlı olmuştur.

Araştırmamı tarihsel bir bütünlük içerisinde, bilimsellikten uzaklaşmadan, farklı fikirleri de yansıtarak hazırlamaya çalıştım. Çalışmamın gerek planlama gerekse araştırma

sürecinde yardımlarını ve desteğini esirgemeyen, değerli hocam Yrd.Doç.Dr.Ali KARACA'ya, ve her zaman yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bu çalışmamda Alevi-Bektaşilerin tarihsel arka planını göz önünde bulundurarak,gerek Anadolu coğrafyasına gelişleriyle birlikte gerekse Osmanlı Devleti'nin çeşitli dönemlerinde etkin rol oynamaları çerçevesinden yola çıkarak,bu etkinliğin Türk Kurtuluş Savaşı sürecine ve Atatürk ile olan ilişkilerine nasıl yansıdığını araştırmaya çalıştım.

Çalışmamın giriş bölümünde yukarıda vurguladığım gibi kısaca Alevi-Bektaşilerin Anadolu'ya gelişleri ve Osmanlı Devleti dönemindeki yaşayış ve faaliyetleri anlatılmaktadır.Bu çerçevede;Alevi-Bektaşilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki rolleri,çeşitli dönemlerde yaşanmış olan sıkıntılar,Bektaşilik ile Yeniçeri Ocağı arasındaki ilişki,Bektaşi tarikatının yasaklanması gibi konular ele alınmıştır.Bu anlatının çalışmamın anlaşılabilirliği ve konu bütünlüğü açısından gerekli olduğunu düşünmekteyim.

Birinci bölümde araştırılan konulardan biri İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Alevi-Bektaşiler arasındaki ilişkidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti liderlerinin Alevi-Bektaşileri araştırmak amacıyla Anadolu'ya gönderdikleri Baha Said Bey'in uzun yıllar süren incelemeleri ve ulaştığı bilgiler de bu bölümde üzerinde önemle durduğumuz bir diğer konudur.Alevi-Bektaşilerin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kurmuş olduğu ilişkilerin önemli olduğu kanısındayım.Çünkü bu cemiyetin liderlerinin ve üyelerinin birçoğunun daha sonra araştırmamın asıl gövdesini oluşturacak olan Kurtuluş Savaşı kadrolarında karşımıza çıktıklarını görmekteyiz. Ayrıca bu bölümde Alevi-Bektaşilerin I.Dünya Savaşı'ndaki katılımları,daha sonra çeşitli ulusal örgütler içerisindeki faaliyetleri ve demografik özellikleri incelediğim diğer önemli konulardır.

İkinci bölümde ise Alevi-Bektaşilerin Milli Mücadele'deki rolü ve Mustafa Kemal Paşa ile ilişkileri araştırılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın başladığı gün olarak kabul edilen Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile birlikte Alevi-Bektaşilerle kurmuş olduğu yakın temas ve almış olduğu önemli destek, üzerinde durulan konular arasındadır. Ayrıca TBMM'nin açılışı, Alevi-Bektaşilerin meclis içerisindeki çalışmalara katılışları ve o dönem içerisinde ortaya çıkan çeşitli ayaklanmalarda Alevi-Bektaşilerin tutumu, bu bölüm içerisinde araştırmaya çalıştığım diğer başlıklar olmuştur.

Çalışmamın son bölümü olan üçüncü bölümünde ise Atatürk'ün Bektaşî olduğu yönünde ortaya konulan iddialar değerlendirilmiş ve bu konu ile ilgili olarak Atatürk'ün soyu üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Alevî-Bektaşîlerdeki Atatürk sevgisi gerek kişisel söyleşilerle, gerek tarihsel gerçeklikle, gerekse ozanların diliyle ve Bektaşî nefesleriyle vurgulanmaya çalışılmış buna ek olarak, tarihte Atatürk ile yakın ilişkiler kurmuş olan bazı Bektaşîler hakkında bilgiler vermek amaçlanmıştır.

ABSTRACT

In my study , I started with Alevi and Bektashis' migration to Anatolia and their effect on Otoman Empirement .By taking into consideration the historical past of Alevi and Bektashis, I tried to search what kind of impact they had on the Independency Process and what was their relationship with Atatürk .

As I have stated above, in the first part of my study , the migration of Alevi – Bektashis ,their way of life and the actions in the Otoman Empirement are explained . Considering this frame , the roles of Alevi – Bektashis on the foundation of Ottoman Empirement ; the difficulties during various periods ; the relationship between Bektashis and Yenicheri Soldiers; the abolishment of Bektashi organisation are searched . I believe that this explanation is necessary for the clearness and the wholeness of my study.

One of the issues searched in this part is the relationship between Alevi- Bektashis and Ittihat and Terakki Organisation . Another issue is Baha Said Bey ,who was sent to Anatolia by Ittihat and Terakki Organisation in order to search Alevi- Bektashis, and the data he gained . I strongly believe the importance of the relationship between Alevi- Bektashis and Ittihat and Terakki Organisation. Because, later on , we see the members and the leaders of this organisation among the Independence War's leading people who compose the main part of my study . Moreover , in this part , involvement of Alevi- Bektashis in World War I , their actions in the national organisations and demographic features are the other important aspects of my study .

In the second part The role of Alevi – Bektashis on National Struggle and their relationship with Atatürk is studied .. The contact and the important support got by Mustafa Kemal from Alevi- Bektashis at the beginning of Independence War by landing Samsun , are the other issues studied .Opening of Turkish Grand National Assembly , Alevi- Bektashis work in the Assembly , their attitude in the revolts are the other topics I tried to study .

In the third and the last part of my study , the claims put forward about Atatürk's being a Baktashi , concerning this claim , a study is done on the family roots of Atatürk. The Atatürk Love in Alevi- Bektashis is tried to emphasised both with the personal interviews and the language of Ozans , also Bektashi poems ; in addition to that , it is aimed to give brief information about Bektashis who were in close contact with Atatürk .

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser.
A.g.m.	Adı Geçen makale.
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Bkz.	Bakınız.
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cild.
Çev. :	Çeviren.
Ed.	Editör
EHUR	Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti
Fak.	Fakültesi
Haz.	Hazırlayan
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TBMM.ZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TİTE	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
Trc	Tercüme
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
T.V.Y.Y.	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
Yay.	Yayınevi
YKY	Yapı Kredi Yayınları.

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE ALEVİ/BEKTAŞİLERE GENEL BİR BAKIŞ

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA ALEVİ/BEKTAŞİLER

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş sürecinde, derviş ve tarikatların önemli etkileri bulunmaktadır. Bu nokta Joseph Von Hammer'den bu yana, Osmanlı tarihinin en ilginç konularından biri olmuştur. Bu konuyu derinlemesine inceleyen ilk yazarlarımızdan Fuat Köprülü yazmış olduğu; Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar, Anadolu'da İslamiyet, Abdal ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kökenleri adlı eserlerinde önemli bilgiler vermektedir. Sonraki araştırmacılar ve bilim adamları, Abdülbaki Gölpınarlı ve Ömer Lütfi Barkan, ardından ise Halil İnalıcık, İrene Melikoff, ve birkaç başka isim, konuya ilginç ve zengin katkılarda bulunmuşlardır.¹

Bilindiği gibi Türkler tarih içerisinde zaman zaman çeşitli sebeplerle anayurtlarını terk ederek muhtelif bölgelere göç etmişlerdir.² Daha önceleri de yer yer Anadolu'ya doğru göçler söz konusu olmakla birlikte, özellikle XI. yüzyıldan itibaren Asya'da yoğunlaşan nüfus ve bunun tabii sonucu olarak ortaya çıkan ve halkın yaşamını doğrudan etkileyen paylaşım problemi, bozuk ekonomi, siyasi çalkantılar ve idari dağınıklık, göç olgusunu kaçınılmaz kılmış ve Anadolu'ya doğru yoğun göçler olmuştur.³

Anadolu'ya yöneliş ve göçler bu bahsettiğimiz sebeplerin yanında daha yoğun olarak XIII. yüzyıldaki Moğol istilasıyla olmuştur.⁴ Moğolların Orta Asya'dan başlayarak, Maveraünnehir ve Harezm kültür merkezlerini istila etmeleriyle birlikte

¹ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, A. Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961, Ö. L. Barkan, *Kolonizatör Türk Devşleri*, 1942, H. İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Çağ*, 1973, İrene Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, (Çev: Turan Alptekin), 1998

² Seyfullah Kara, *Selçukluların Dini Serüveni*, İstanbul, Şema Yayınevi, 2006, s.96

³ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1996, s.117

⁴ S. Kara, *Selçukluların Dini Serüveni*, s.160

Ortadoğu'nun siyasal ve yönetsel çehresi değişmeye başlayınca,zulme uğrayan halk ve tedirginlik yaşayan topluluklar,kitleler halinde göç ederek çareyi Selçukluların en güçlü zamanlarını yaşadığı Anadolu'ya gelmekte buldular.⁵Genel hatlarıyla heterojen bir görünümde olan bu nüfus yapısının çekirdeğini Orta Asya ve Horasan'daki fikir ve sanat adamları,Türkmen dervişler ve Müslüman Türk kitlesi oluşturmaktadır.⁶Aynı dili konuşan ve aynı dinsel arka plana dayanan bu kitlenin manevi dokusu ise,kendilerine hemen her tarafta rastlanan ve boy,oba,aşiret,cemaat,gibi farklı ölçeklerdeki toplumsal birimlerin başında bulunan “şeyh”, “baba”, “abdal”, lakaplı ve sufi kimlikli kişiler tarafından örülmüştür.⁷

XIII.yüzyıldan itibaren kimi bireysel,kimileri de grup halinde Anadolu'ya göç eden bu toplulukların yerleşme yoğunluğu ve nüfus yayılmasında da etkin gücü, Ö.L. Barkan'ın “Kolonizatör Türk Dervişleri”⁸ dediği “Horosan Erenleri” teşkil etmiştir.Ayrıca Barkan,Orta Asya'dan gelen akınlarla birlikte özellikle şamanizmin de etkisiyle Anadolu'ya yeni birtakım dini cereyanların sokulmuş olduğunu belirterek,bu dervişlerin din ve toplum anlayışlarının,daha eski Türk devletlerinden gelen göçebe kitlelerin din ve toplum anlayışlarının aynı olduğunu vurgulamaktadır.⁹ Nejat Birdoğan da bu dervişlerden eski Türk ve Şaman inancının İslam ile karışmış yeni tipleri olarak bahsetmektedir.¹⁰ İrene Melikoff ise bu görüşe paralel olarak daha somut bir şekilde,Anadolu'ya göçen Türkmen aşiretleri arasında İslam örtüsü altında olsa da,hala Şamanizm inancının baskın olduğunu İslamlaşmış “baba”nın aynı zamanda bir din adamı olan “Şaman”a çok benzediğini söylemektedir.Ona göre babalar,İslam örtüsü altında eski merasimlerini uygulamayı sürdürmekteydiler.¹¹

İşte bu şekilde XI. yüzyıldan başlamak üzere Anadolu'ya gelen ahalinin İslam anlayışı, oldukça yüzeysel ve eski inançlarla bezenmiş bir İslamlık idi ki,bu yerli halkla kaynaşmayı da oldukça kolaylaştırmıştır.Anadolu'ya yerleşen Türkler buraya kendi geleneklerini getirdiler.Bunları İslam dini kuralları,medrese ve tekkenin verdiği Arap ve

⁵ Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektaş-ı Veli Öğreticileri ve Takipçileri Hakkında Metodik Bir Yaklaşım*, Aktif Yayınevi, Ankara 2007, s.109

⁶ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*, Ankara,1976, s.200

⁷ İrene Melikoff, *Hacı Bektaş:Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, 1998, s.61, Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s.155

⁸ Ö.L.Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s.1

⁹ Ö.L.Barkan,a.g.e, s.15

¹⁰ Nejat Birdoğan,*Alevilik:Anadolu'nun Gizli Kültürü*, Berfin Yayınları,İstanbul,1994, s.115

¹¹ İ.Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*,s.199

Fars kültürü unsurları, yerli Anadolu kültür izleriyle birleştirdiler. Bu sentezden Anadolu Türk kültürü doğdu.¹²

Anadolu'da Türk yerleşmelerine paralel olarak sayıları ve etkileri giderek artan dervişler, Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı devrinde gerek merkezi yönetim gerekse taşra yönetiminde rol alan çevrelerle sıkı bir ilişki içine girdiler. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren merkezi yönetim kanalıyla vakıf teşkilatından geniş ölçüde yararlanmaya başladılar; böylece arkalarına önemli ölçüde güçlü bir ekonomik desteği de almış olarak hareket ve tesir alanlarını çok genişlettiler. İmparatorluk sınırları içinde mevcut olup belli bir yaygınlığa erişmiş her tarikatın, kendi tasavvufi eğilim ve doktrin yapısına göre, en yüksek bürokrasi çevrelerinden, şehir ve kasabalardaki tüccar ve esnaf tabakasına veya köylerdeki çiftçilerden yarı göçebe çevrelerdeki insanlara varıncaya kadar mensupları bulunmaktaydı. Bu tarikatların ve mistik çevrelerin, Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal yapının en yukarisından en aşağısına kadar hemen hemen toplumun bütün kesimleri içine almış olduğu gerçeğini ortaya koyar. Dolayısıyla Osmanlı'da sufilik, mistik bir ihtiyacın tatmininden ve basit bir tercih konusu olmaktan öte, bir hayat tarzına dönüşmüşlüğü gösteren sosyal bir olaydır denilebilir.¹³

Bu dervişler Osmanlı kurumunun Türk kesiminin düşünce yapısını da oluşturuyor, büyük ruhsal güçleriyle Osmanlı'nın ayak bastığı yerlerin kazanılmasında en büyük etken oluyorlardı. Osmanlı yöneticilerinin (ilk yıllarda) her türlü inanca saygılı olmaları Bizans-Hıristiyan halkını da küstürmüyordu. Devletin ilk yıllarında Osmanlı yönetimi yansız anlayış taşıyan ve salt Türk olan memurlar kullanıyordu. Aşıkpaşazade'nin belirttiği gibi Ahiler, Gaziler, Abdallar ve Bacılardan oluşan örgütlenme her türlü özveri ile devlete bağlıydı. Osmanlı hiç kimseye bağlı olmadan bu örgütlerle güçleniyor, onlara saygı da duyuyordu. Osmanlıların fetihlerinde askerinin yanı sıra bu misyoner dervişlerinin dinsel ve toplumsal düşünceler yayarak bölgeyi devlete bağlamaları yadsınamaz. Anadolu ve Trakya'nın İslamlaşmasında bu misyoner dervişlerin görevleri çok büyüktür. Türk dervişlerinin telkinleri ordularla birlikte, kimi zaman da ordulardan önce akına çıkmış ve o toprakları ruhça fethetmiş oluyordu. Bu dervişler, önce kendi müridleri ile, sonra diğer dervişlerle tam bir uyum

¹² Ali Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*, Ankara 2006, s.102

¹³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C.II, İstanbul 1998, s.120

içerisine giriyorlardı.Haklarında daha sonraları kimi olağan üstünlükler taşıyan söylenceler dile getiriliyor, kimilerince de tarikatlar kuruluyordu.Bu dervişlerin kimileri yerleşim yerlerinde odak oluyor,kendilerine sultanlarca toprak bağışlanıyor,zaviyeler kuruluyor,Anadolu'nun bütün subaşaları,su geçeleri, kıyı,dağ geçidi v.b.gibi çıkış ve gümrük yerleri gazi-derviş karışımı kişilerce korunuyordu.¹⁴

Her bir derviş,adamlarıyla Trakya Balkanlar ve Tuna boylarına ilişkin boş yerleri doldurup oturdular.Bu dervişlerin görevi doğaldır ki salt oturmak değildi.Türklük bilincini gerek oralarda gerekse Anadolu'nun kimi yerlerinde kurdukları bu tür zaviyelerle yaymaya çalışmışlardır.¹⁵

Bu dervişlerin kurmuş oldukları tekke ve zaviyeler XII-XIII.yüzyıllarda Anadolu'nun en önemli organizasyonlarından biridir.Tekkeler sadece mistik öğretilerin insanlara aktarıldığı yerler değil,aynı zamanda sosyal ve ekonomik alana dair bilgi üretilen, uygulama ve teknik öğretilen kurumlardır. Bunun yanında gerek yayılmaya çalışan Araplar ve Moğollar,dirlik ve düzen sağlamaya çalışan Bizans ve Türkler halka çok fayda sağlayamamışlardır.Daha çok halk onları savaş çıkaran ve kendi ürettiklerini ellerinden alan,din boyurganlığı yapan gruplar olarak tanımışlardır.İşte bu kaos ortamında Horasan erenlerinin bağdaştırmacı,mistik ve uyuma çağıran inanç evreni gerek Anadolu'ya yeni gelen gruplar,gerekse Anadolu'da yaşayan halklar için bir umut ışığı olmuştur.Horasan erenleri Anadolu'ya geldiğinde diyar-ı Rum'da Rum erenleri ile de birlik olarak senkretik, batını tekkeler oluşturmuşlardır.Bu tekkelerde dini,mistik kültürel ve teknik bilgi üretilip halkı bir uzlaştırıcı evrende birleştirmişlerdir.Selçuklu,imparatorluğa dönüşünce bu tekkelerin evreninden vazgeçip,daha rahat yönetim sağlayabileceği İslam devleti modeline uygun görüşlere yönelmiştir.Bunun sonucu olarak da Babai ayaklanması olmuştur ve Selçuklu İmparatorluğu bu isyanı bastırmış olsa da bir daha kendini toparlayamamıştır.Bunun üzerine gelen Moğol akınları Anadolu'yu umutsuzluğa düşürmüş, bu umutsuzluk ortamında yine güven verici merkez olarak sadece tekkeler kalmıştır.Daha sonra

¹⁴ Nejat Birdoğan, *Anadolu'nun Gizli Tarihi*.Alevilik, s.115

¹⁵N.Birdoğan,*Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*,Alev Yayınları,İstanbul 1995, s.42

tekkeler ve onları var eden Horasan ekolünün desteğiyle Osmanlı hızlı bir şekilde teşkilatlanma içine girip yeni güçlü bir devlet oluşturmuştur.¹⁶

Günümüze kadar yapılan araştırmalar,kuruluş dönemi Osmanlı Beyliği coğrafyasında bu sufi çevreler olarak,Ahilerin ve Rum Abdalları (veya Abdalan-ı Rum) denilen,Kalenderi, Yesevi, Haydari ve Vefai tarikatlarına mensup Babai hareketi dervişlerinin varlığını ortaya net olarak koymaktadır.Bilindiği gibi Osmanlı Beyliği gaza ve cihat ideolojisine bağlı konar göçer Türkmen boylarının yoğunlaştığı,yalnızca Bizans istikametinde genişleme şansı bulunan,bu yüzden de sık sık Bizans'la mücadeleye girişmek zorunda olan,daha istikrar kazanmamış bir uç beyliğidir.Bu savaşçı Türkmenler,henüz medresenin kitabı İslam'ının etkisine açılmamış,sufi karakteri ağır basan,eski inançların etkisinde bir İslam anlayışını takip ediyorlardı.İşte F.Köprülü'nün "Heteredoks"¹⁷ tabir ettiği İslam,bu kabilevi İslam'dı.Bu derviş grubunun önemli bir kısmını oluşturan Aşıkpaşazade'nin Abdalan-ı Rum şeklinde nitelediği Rum Abdalları, bu gün artık kesinlik kazanmış bilgilere göre,Yesevilik,Haydarilik ve Vefailik tarikatlarına mensup olmakla birlikte 1240'taki Babai hareketi çevrelerine dahil savaşçı derviş-gazilerdi.¹⁸ Yine Ö.L.Barkan'a göre Abdalan-ı Rum "baba" ismini taşıyan ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında telkinatta bulunan ve genellikle Osmanlı padişahları ile bütün savaşlara katılmış dervişlerdi.¹⁹

Menkıbelerin tahta kılıçlarla²⁰ düşman üzerine atılan korkusuz evliya hüviyetiyle bize takdim ettiği bu dervişler,kaynakların tahlilinden çıkan sonuçlara göre XIV.yüzyılda iki önemli kişiyi takdis ediyorlardı.Bunardan biri Babai isyanının gerçek lideri ve Vefailik tarikatının Anadolu'daki şeyhi Baba İlyas Horosani (ö.1240), diğeri, onun ileri gelen halifelerinden Hacı Bektaş Veli idi.Bu süreç Rum Abdallarının bu iki

¹⁶A.Y. Ocak, *Babailer İsyanı:Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu*, İstanbul, Dergah Yayınları,1996,s.119

¹⁷ Bkz. Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.203, (Yazara göre "Heterodoks" Şiilik anlamını içermemektedir.XIII.ve XIV.yüzyıl için bu deyim Şamancı inanışın veya Türklerin bağlı oldukları öbür inanışların uzantılarından daha fazlasını ifade etmez.)

¹⁸ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.203

¹⁹Ö.L.Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s.11

²⁰Reha Çamuroğlu, *Tarihi Heterodoksi ve Babailer*, İstanbul, Metis Yayınları, 1992,s.145. Yazar, Tahta kılıç sembolünü şu şekilde açıklamıştır: "Dervişlerin amacı gönülleri fethetmektir.Fetih aracı ise o dönemde kılıçtır.Fakat fetih aracı olan kılıç baskı aracıdır da.Keser,öldürür.Çeliktendir,pahalıdır.Devletin saldırgan evrenine ve beylere yakışır.Ama tahta kılıç öyle değildir.Hem fetih çağrısını hem de uzlaşma isteğini ulaştırmaktadır.Beylerin kılıcı zora yönelik çelikten, heterodoks dervişlerin kılıcı gönüllere yönelik tahtadandır."

büyük şahsiyet etrafında oluşan iki külte bağlı olduklarını gösterir.Baba İlyas kültü Vefai çevreleri ilerde XV.yüzyılın sonlarında Alevi-Bektaşiliğe dönüşecektir²¹ Ali Yaman da, Babai İsyanı'nın ön Aleviler denilebilecek bir kitle tarafından sahiplenildiğini belirtmektedir.²²

Fuad Köprülü, yazmış olduğu Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi “abdal” makalesinde,XVI. asırdan beri Türkiye’de yaşayan abdal lakaplı şeyhler ile abdallar yahut ışıklar ismi verilen derviş zümreleri hakkında bilgi verirken ,onları birtakım gezginci derviş zümreleri gibi tasvir etmiştir.Bu izahate göre onlar,ayin ve erkan itibariyle olduğu gibi akideleri bakımından da Alevi heteredoks bir zümre idi.Esasen F.Köprülü de, bu abdalların kendilerini Horasandan gelmiş göstermelerini,eski Oğuz rivayetlerinin aralarında hala yaşamasını bunların etnik menşelerinin yani Türklüklerinin tespiti bakımından çok önemli görmekte ve abdalları Türklüklerinden en ufak bir şüpe bile caiz olmayan ve eski Türk şamanizminin izlerini hala saklayan Anadolu Alevi Türklerinden ayırmaya imkan görmemektedir.²³

E.R.Fırlalı ya göre de Osmanlı Devleti'nin Kuruluş dönemlerinde ve hatta on beşinci yüzyılda Anadolu’da faaliyetlerine rastlanan Abdalan-ı Rum adıyla anılan zümreler,Baba İlyas'ın manevi müritleri sıfatıyla onun fikirlerinin temsilciliğini yapmaktaydılar.²⁴

Bu konuda Tarihçi Balivet de Anadolu’daki Türk yayılmasının mızrak başı olan Bektaşi dervişlerinin,daha askeri fetih başlamadan önce,mutasavvıfların yaydığı mistik evrenselliğin çekiciliğine kapılan Hıristiyan yandaşlar kazandıklarını belirtmektedir.²⁵ Bunun yanında bazı yerleşik halklar arasında Hıristiyanlığın etkisi azalmıştır,dinle bağları iyice incelmıştır.Bu durum da Müslümanlığa geçişi kolaylaştırmıştır.²⁶

²¹Reha Çamuroğlu,*Tarihi Heterodoksi ve Babailer*, s.123, Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektaş Veli*, Ankara,2007, s.124

²²Ali Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*,s.102

²³ F.Köprülü,*Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1935, s.36-39

²⁴ Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, Ankara, Selçuk Yayınları,1990, s.127

²⁵Michel Balivet, *Şeyh Bedrettin Tasavvuf ve İsyan*, (çev.Ela Güntekin), İstanbul, TVYY, 2000, s.25

²⁶Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev:Erol Üyepazarcı), İstanbul, TVYY, 2000, s.173

Bunlar özellikle ilk Osmanlı Sultanları Osman Gazi ve Orhan Gazi'den son derece yakın ilgi ve destek görmüşlerdir.²⁷Bunlar arasında özellikle Geyikli Baba, Abdal Musa, Kumral Abdal, Abdal Murat, Baba Muhlis gibi²⁸Bektaşî çevrelerde önemli yeri olan isimlerdir.N.Birdoğan da; bu dervişlerin daha sonra Alevi-Bektaşîliğin seçkin erenleri olarak saygıyla anılacağını vurgulamaktadır.²⁹

Son yıllara kadar,Osman Bey'in kayınpederi olan Şeyh Edebali,araştırmacılar tarafından çevresinde bir ahi topluluğu bulunan büyük bir ahi şeyhi olarak bilinmekteydi.³⁰Ancak Elvan Çelebi'nin Menakıbu'l Kuddiyye'si Babai'lerin isyanına ilişkin klasik bilgileri sarsmış ve şeyh Edebali'yi Babai çevrenin merkezine koymuştur.Eserde Şeyh Edebali'nin ismi Baba İlyas'ın halifeleri arasında sayılmış, ikinci halife Hacı Bektaş Veli'nin yanında yer almıştır.³¹

Hacı Bektaş şol sebepten hiç
Göze almadı tac-i sultani
Edebali ve bundagi huddam
Gördiler Hacı'dan bu seyrani

Bu dizeler bize Şeyh Edebali'nin,Baba İlyas'ın halifesi olarak,Vefai tarikatına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.Dahası,bu iddia sadece Elvan Çelebi'yle sınırlı değildir.Şeyh Edebali'nin Baba İlyas'ın Halifesi olduğu görüşünü güçlendiren bir başka metin daha vardır.Söz konusu olan,XIV.yüzyılda Şihabu'd-Din el-Vasiti adlı bir kişi tarafından kaleme alınan ve XVI.yüzyılda Türkçe'ye çevrilen Menakıb-i Tacu'l-Arifin Seyyid Ebul-Vefa dır.Bu iki görüş de bu nokta ile ilgili aynı bilgiyi vermektedir.Bu iki görüşün neticesinde Şeyh Edebali Babai çevreden çıkmış bir Vefai şeyhidir.³²

²⁷ F.Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005, s.403

²⁸ Ahmed Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz: Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul, MEB yay, 1970, s.219

²⁹ N.Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi: ocaklar-dedeler soyağaçları*, İstanbul, Alev Yay, 1995, s.42

³⁰ *Oruç Beğ Tarihi, Atsız Yayını, İstanbul, 1972, s.8*

³¹ Elvan Çelebi, *Menakıbu'l kuddiyye Fi Menasibi'l-Ünsiyye, Baba İlyas Horasani*, Haz. A.Y.Ocak, İsmail.E.Ürünsel, İstanbul, İÜEF, 1984, s.169

³² *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Sempozyum Sonuç Bildirileri*, A.Y.Ocak, Bursa, 1996, s.64-65. Bahsi geçen Metin şu şekildedir: “ Bilgil ki Osman Gazi tabe serahu Hazretlerinin kavmi için Hazret-i Tacu'l-Arifin Seyyid Ebu'l-Vefa kuddise sirruhu hulefasından bir aziz var idi.Şeyhu'ş şuyuh Menba'u yenabi-i' -fütuh Camiul kelimat Havi'l keramet...Hazreti Şeyh Edebali dirlerdi...”

Hacı Bektaş-ı Veli Kültüne, Osmanlı Beyliği topraklarının kapısını aralayan ilk isimlerden biri biraz önce de adını saydığımız Abdal Musa'dır. İlk Bektaşî dervişleri arasında sayabileceğimiz Abdal Musa da Hacı Bektaş gibi Horasan kökenli bir dervîştir. Hatta Aşıkpaşazade'ye göre Bektaşî Tarikatı'nın kurucularındandır.³³ Abdal Musa gibi pek çok dervîş, kurdukları zaviyeler aracılığıyla bölgelerinde Hacı Bektaş kültürünü zamanla hakim duruma getirmişlerdir. Osman Bey, Kumral Baba'ya Ermeni Derbendi mevkiinde bir zaviye inşa ederken, Orhan Bey de babası gibi çeşitli fetihlere katılarak büyük yararlılıklar gösteren Babai dervîşler arasında saydığımız Geyikli Baba, Doğulu Baba, Abdal Mehmet ve Abdal Murat adındaki dervîşlere birer zaviye yaptırarak vakıflar bağışlamıştır.³⁴ İ.H.Uzunçarşılı da Orhan Gazi'nin Bursa'nın Uludağ (Keşiş dağı) eteğinde Babailere mahsus zaviyeler yaptırdığını, I. Murat'ın yine Bursa Yenişehir'de bulunan Postinpuş Baba'ya bir zaviye inşa ettirdiğini belirtmektedir.³⁵

Sınır boylarında yoğun olarak etkinlik gösteren dervîş gruplarına gazalarda rastlanıyor olmasında, geçim unsuru da önemli yer tutmaktadır. Şöyle ki, bu dervîş zümrelerinin zaman zaman gazalarda görülmesinde, yerleşebilecek topraklar buluyor olmalarının, geçimlerini sağlamak istemelerinin ve varlıklarını devam ettirebilmelerinin etkinliği düşünülebilir.³⁶ İlk Osmanlı sultanlarının fetih hareketlerinde hizmetleri bulunan Rum Abdallarının en önemli ortak noktası, bu zümrelerin Hacı Bektaş Veli'ye olan bağlılıklarıdır diyebiliriz.³⁷ Bu dönem itibarıyla kurumsal bir Bektaşî tarikatının olmaması nedeniyle, Türkmen dervîşlerinin Osmanlı beyleriyle olan ilişkilerinin kurumsal olmaktan çok, bireysel nitelikte olduğunu vurgulamak gerekmektedir.³⁸

XIV.XV.ve XVI. yüzyıl boyunca Bektaşîler; Babailer hareketini hazırlamış olan Yesevi, Haydari, Kalenderi Vefai dini halk zümrelerini olduğu gibi, Türkmen aşiret

³³ Ahmed Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s.234-239

³⁴ A.Y.Ocak, *Zaviyeler, Vakıflar Dergisi*, 1978, Sayı: 12, s.257, Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Buyutları*, İstanbul, Yön Yayıncılık, 1990, s.29,

³⁵ İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara, 1982, s.531

³⁶ A.Y.Ocak, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Dervîşlerin Rolü. Efsaneler ve Gerçekler: Tartışma Panel Bildirileri*, Ankara, İmge Kitapevi, 2000, s.70

³⁷ M.İlgürel, *Yeniçeriler*, İ.A., 1986, s.125

³⁸ Teoman Şahin, *Alevilere söylenen yalanlar Bektaşîlik Soruşturması*, Ankara, Armağan Yayınevi, 1995, s.125

çevrelerinden kaynaklanmış bütün heterodoks öğeleri (Hurufiler, Abdallar, Ahi loncaları) de bünyelerine alarak onlarla kaynaşmışlardır.³⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde özellikle yukarıda da değindiğimiz üzere, Şeyh Edebali'nin Babai çevresine bağlı oluşu ve Hacı Bektaş ile bağlantıları, Bektaşî tarikatı ve ilk Osmanlılar arasındaki ilişkilerin incelenişinde mühim öğelerdir. XIV. yüzyıldan başlayarak, bilhassa adı Yeniçerilerin Piri olduktan sonra, Hacı Bektaş'ın ulaştığı ehemmiyete yol açan da şüphesiz, onların korumaları olmuştur.⁴⁰ Bu bağlantıyı Orhan Gazi'nin kardeşi Ali Paşa ile Bektaşî tarikatı arasındaki yakınlığı gösteren Oruç Bey'in ifadesi de doğrulamaktadır. Bektaşî tarikatı ile Sultan Orhan'ın kardeşi Ali Paşa arasında bir ilişkinin olduğu Oruç Bey tarihinde yer almaktadır. Oruç'a göre, Ali Paşa, bir derviş olarak yaşamı sürmek ve meşayih saflarına katılmak için bütün yönetim yetkisini kardeşine bırakmış ve ona, yeni kurulmuş bulunan Yeniçeri Ocağını Hacı Bektaş'ın koruyuculuğuna bağlamasını öğütleyerek: "Ey Kardeş! Bütün askerin kızıl börk giysinler. Sen ak börk giy. Sana ait kullar da ak börk giysinler. Bu da aleme nişan olsun" demişti, "Orhan Gazi de bu sözü kabul edip adam gönderdi. Amasya'da Horasanlı Hacı Bektaş'dan izin alıp ak börk getirtti."⁴¹

Muhtemel olarak XIII. yüzyılın İkinci yarısında (geleneğe göre 1271) öldüğü göz önüne alınırsa, Hacı Bektaş'ın buradaki bizzat varlığı şüphelidir; Fakat bununla birlikte, yeniçeri ordusunun Bektaşîler tarikatına bağlanmış olduğu kesindir.

Hacı Bektaş Veli'nin makamına, Osmanlıların gösterdikleri ilgi de bilinmektedir. Vilayetname'ye göre⁴² türbe, büyük atası Gazi Osman ile yakınlıklarından dolayı Hacı Bektaş'ın anısına içten bağlı olan I. Murad tarafından Yanko Madyan adlı bir mimarca yaptırılmıştı.⁴³ İlk Osmanlılar, bu türbeye gösterdikleri ilgiyi hiç kesmediler. II. Murad, türbe aleminin yaldızı için yardımda bulundu. II. Bayezid dergahı ziyaret etti ve Vilayetname'ye göre kubbesini kurşunla kapattı. Bu bağışlar II. Bayezid'den sonra durdu.⁴⁴

³⁹ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.206

⁴⁰ Melikoff, *Uyur İdik, Uyardılar*, s.208

⁴¹ *Oruç Beğ Tarihi*, Atsız Yayını, İstanbul, 1972 s.34

⁴² "Menakıb'ı Hacı Bektaş Veli Vilayetname", Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 1958, s.91-92

⁴³ A. Gölpınarlı., a.g.e, s.91-92

⁴⁴ Surayya Faroghi, *Anadolu'da Bektaşilik*, çev. Nasuh Barun, İstanbul, Simurg Kitapçılık, 2003, s,119

Bazı yazarlar,Oruç Bey'in ifadesine dayanarak Ali Paşa'nın Bektaşî olabileceğini öne sürmüşlerdir.⁴⁵ Bununla birlikte,Şeyh Edebali'nin Hacı Bektaş'ın yanında yer alışı ve eski Osmanlı vekayinamelerin tanıklığı;bizi,Bektaşilerde,henüz Türkmen aşiretlerinin eski inançlarına yakın iyi özümsememiş bir İslamlık ortaya koyan ve halk kitlelerini yönetimin bayrağı altında toplamak üzere Osmanlı Sultanlarının girişimleriyle doldurulmuş bir silah görmeye götürüyor.Bektaşiler ilk zamanlar,Osmanlı sultanlarının hizmetinde,Ahmet Yesevi için çağında,Sarı Saltuk Dede için Balkanlar'da olduğu gibi,Türk kültürünün ve İslami inanın yayışı ve öğreticileri,kolonici dervişler çehresi oluşturmuşlardır.⁴⁶

Türk cemaat-dışı İslamlığı; Bektaşilik,ya da günümüzde yaygın olan söylemle Alevilik biçiminde,Hacı Bektaş'ın kişiliğine bağlanır.Hacı Bektaş, yalnız Balkanların Müslüman nüfusu arasında değil, Arnavutluk'tan, Bosna yoluyla, Kosova, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan, hatta gül baba türbesinin bulunduğu Macaristan'da, Budapeşte'ye kadar Türkiye sınırını aşmış bulunmaktadır.⁴⁷Ayrıca İran Azerbaycan'ında,Tebriz bölgesinde İlhçı'da Kırklar veya Cehelten olarak adlandırılan Ali İlahi grup,yine İran Azerbaycan'ında Hoy yakınlarındaki Ehl-i Haklar da kimi araştırmacılarca Alevi şemsiyesi altında değerlendirilmektedir.⁴⁸

Sonuç olarak Anadolu'nun Türkleşmesi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde ön evresini Horasan erenleri,dervişler ve Rum Abdalları şekilde adlandırılan Bektaşilik; XIII.yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan şiddetli sosyal ve dini,kısmen de siyasi hareketlerle,başka bir deyişle Babai İsyanı ve hareketiyle başlayan süreç içinde oluşmuştur.Vefaiyye tarikatının Anadolu'daki şeyhi olan Baba İlyas-ı Horasani öncülüğünde meydana gelen Babai İsyanı,XIII.yüzyıl ortalarına doğru yeni bir gayri suni hareketin doğuşuyla sonuçlanmıştır.⁴⁹

⁴⁵ John Kingsley Birge ; *Bektaşilik Tarihi*, trc. Reha Çamuroğlu., İstanbul, Ant Yayınları, 1991 s.46-50, Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.210

⁴⁶ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.210

⁴⁷ Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, s.88

⁴⁸ Ali Yaman, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik* , s.110

⁴⁹ A.Y.Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul , 1995.

Ocak'a göre ilk Osmanlı yöneticileri ile Türkmen kitlelerinin aynı toplumsal tabana mensup olmaları nedeniyle İslam'ı algılama ve yorumlama tarzları da aynı idi. Yani, sultanların dervişlere olan yaklaşımları, bir taraftan onlar aracılığı ile yönettikleri Türkmen boyları üzerindeki egemenliklerini meşrulaştırmış olurken, diğer taraftan da şahsen yakınlık duydukları ve saygı besledikleri bu şahsiyetlere minnettarlıklarını göstermiş oluyorlardı.⁵⁰Bu sosyal düzlemde ilişkilerin bu şekliyle varolmasında, yönetenlerle yönetilenler arasında İslam'ı yorumlama bakımından önemli bir farklılığın olmamasının etkisi büyüktür. Bu bağlamda Osmanlı Beyleri'nin asıl başarısı, dengeli bir siyaset gütmelerinde yatmaktadır.⁵¹

Sonradan Bektaşilik adını alacak bu zümre mensupları bütün orta ve Batı Anadolu'da ve sonra da ilk Osmanlı fetihleriyle birlikte Rumeli'de faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Abdal Kumral, Abdal Mehmet ve bilhassa Abdal Musa gibi Rum abdalları, ilk Bektaşiler denilebilecek dervişlerdi. Bu şahıslar o dönemde kendilerine “Baba İlyas müridi” diyorlar yahut Vefai Tarikatından olduklarını söylüyorlardı. Aralarındaki ortak özellik, kuvvetli bir Hacı Bektaş ananesinin varlığıydı ve muhtemelen XIV. yüzyılın başlarından itibaren Hacı Bektaş gelenekleri, daha doğrusu Hacı Bektaş kültü bunlar arasında gelişerek yayıldı. Bunda da en önemli rolü, vaktiyle Babai hareketinin en kuvvetli temsilcisi olan Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı Sulucakaraöyük'teki (bugünkü Hacıbektaş) Hacı Bektaş Tekkesi oynadı.⁵²

Abdal Musa gibi yüzlerce Rum abdalı Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurdukları çeşitli zaviyelerle adını koymadan Bektaşiliğin temellerini attılar. Hacı Bektaş-ı Veli menakıpnamesinde (Vilayetname) adları geçen Hacı Sultan, Sarı İsmail, Pirabi Sultan gibi Kalenderi-Haydari şeyhleri de henüz Bektaşî adını taşımayan bu ilk nesil Bektaşî Şeyhlerindendir. Zira bunların hepsi Hacı Bektaş ananesine bağlı kimselerdi. Bunların Bektaşilik adını kullanmadan tarikat şeklinde teşkilatlanmalarının XV. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleştiği Vilayetnameden anlaşılmaktadır.⁵³

⁵⁰ A.Y.Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda marjinal sufilik: Kalenderiler : XIV-XVII yüzyıllar*. Ankara, TTK, 1992, s.81

⁵¹ Reha Çamuroğlu, *Tarih Heterodoksi ve Babailer*, İstanbul 1992, s.185

⁵² A.Y.Ocak, *Bektaşilik*, DİA, C.II, s.373

⁵³ A.Y.Ocak, *Bektaşilik*, DİA, C.II, s.343

Görüldüğü üzere Osmanlı Beyliği de kuruluş sürecinde,Balkanların fethinde fethedilen ülkelerde topraklar başladıkları Bektaşilerden kolonileştirici ve Türk kültürünün yayıcı ögesi dervişler olarak yararlanmışlardır.⁵⁴ İslam dinine giren Hıristiyan topluluklar içinde de Bektaşiliği benimseyenlerin oranı ciddiye alınacak ölçüdedir.⁵⁵ Birçok Bektaşi dervişi Rumeli'ye geçerek,buranın Türkleşip İslamlaşmasında önemli rol oynamışlardır.Bu amaçla Balkanlar'da Anadolu'dakiler nispetinde Bektaşi tekkesi tahsis edilmiştir.⁵⁶Bu süreçte Bektaşi dervişleri Osmanlı Beyliğinin geniş bir coğrafyada yayılmasını kolaylaştırmış çeşitli bölgelerde Türkleştirme ve Müslümanlaştırma politikasıyla devletin kalıcılığını da sağlamıştır.Ancak ilerleyen süreçte çeşitli faktörlerin de etkisiyle Beyliğin devletleşme sürecinde,Osmanlı Devlet geleneği ile Alevi-Bektaşiler arasında önemli ayrılıklar baş göstermiş ve bu ayrılıklar ilişkilerin kopma noktasına gelmesine neden olmuştur.

OSMANLI DEVLETİ'NDEN KOPUŞ SÜRECİ

Osmanlı Devleti'nin güçlenmeye başlamasına paralel olarak medrese Müslümanlığının devlet üzerindeki etkinliği,tasavvufi yaklaşımın ötesinde katı bir biçimde yoğunlaşır. Medrese Müslümanlığının devlet kademelerindeki etkinliği artarken,medreselerde esas alınan eğitimdeki dinsel öğeler yoğunlaşır.Dilbilgisi,mantık,kelam,fıkıh,usul-i fıkıh,hadis ve usul-i hadis gibi dersler tümüyle Arapça olarak verilmeye başlanır. II.Mehmed ile birlikte bu derslere felsefe, edebiyat, matematik gibi dersler eklenecektir. II.Mehmed döneminden itibaren ihya olunan medreseye koşut olarak,Sünnilik devlet dini,devlet ideolojisi olmak yolunda hızla ilerlemeye koyulur.⁵⁷ Medrese, artık sadece din adamı yetiştiren bir kurum olmasının ötesinde,Osmanlı Devleti'nin yönetici kadrosunun da en önemli kaynağını oluşturur.

⁵⁴ Melikoff , *I.Bektaşi-Alevi Problemi Bir Araştırmanın Evreleri, I.Alevi Bektaşi Sempozyumu*, İstanbul, 2000, s.39

⁵⁵İsmet.Zeki.Eyyüboğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik*, İstanbul,Yeni Çığır Yayınları, 1980, s.129

⁵⁶ Firederick William Hasluck, *Bektaşi Tedkikleri*, Çev: Ragıp Hulusi, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, s.17

⁵⁷Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul, 1990, s.32

Osmanlı Devleti, özellikle XV.yüzyılın başlarından itibaren medreseler aracılığıyla klasik Sünniliğin hemen bütün teorik ve pratik özelliklerini devralır.⁵⁸Devlet üzerinde medresenin ve devşirmelerin etkinliğinin artmasına paralel olarak,Türk soylularının nüfuzunun azalması gözlemlenir ki, bu durum klasik dönem Osmanlı Devleti'nin iskelet yapısı hakkında edinilen ilk ipuçları olma özelliği gösterir.Şöyle ki; II.Mehmed'den XVI.yüzyılın sonlarına kadar geçen yüz elli yıllık zaman diliminde, Karamanlı Mehmed Paşa, Piri Mehmed Paşa ve Manisalı Lala Paşa dışındaki vezir-i azam olan otuz dört kişinin tümü devşirmedir.Salt bu uygulamaya bakıldığında dahi devlet katmanlarında Türkmenlerin uzaklaştırılmaya başlandığı görülmektedir. Böylece Türk yönetimi yavaş yavaş halkından kopar.Devleti oluşturan tabanından da uzaklaşır.Bu kopuş inanç bağlamında olduğu kadar,ekonomiktir de.Toprak düzeni göçmen halkın zararına bozulur.Çoğunluğu Alevi olan bu kitleler yönetime karşı soğumaya başlarlar ve yeni ayaklanmalar başlatırlar.⁵⁹

Bu süreçte merkezi otoriteye karşı ortaya çıkan halk hareketlerinden biri de Şeyh Bedrettin ayaklanmasıdır.Kökende Şeyh Bedrettin'e değin Osmanlı tarihinde görülen direnişlerde,dinin önemi büyüktür.Salt dinsel nitelikli ayaklanma olmayacağı açıktır.Ancak ayaklanmayı yönetenler dinsel öğelerden yararlanırlar.

Şeyh Bedrettin'e gelindiğinde Anadolu'da toplumsal,ekonomik ve siyasal görünüm Moğol ve Timur yayımları ile değişmiştir.Timur yayılmasının ardından Ege kıyılarında nemli bunalımlar yaşanır.Yayıma yüzünden doğudan batıya bir halk kaçıışı olur.Özellikle Rumeli'ye akın akın Türkmen aşiretleri gelir.Rumeli ve Ege kıyılarında işsizlik alıp yürür.İki yakada da çeşitli olaylara yönelebilecek önemli bir kitle bulunur.Öte yandan Yıldırım Beyazıt dönemi ile birlikte devletle halkın yabancılaşması başlamıştır.Yöneticilerin tutum ve yaklaşımları farklılaşmıştır.⁶⁰

Böyle bir ortamda Şeyh Bedrettin etkili bir ayaklanma başlatır. Esasen Şeyh Bedrettin bir Alevi değildir,ancak Bedrettin'in koyu Sünniliğe karşı çıkması onu Aleviler arasında geçerli kılmıştır.⁶¹Bedrettin'in iki önemli halifesi Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal,ayaklandıkları bölgede önemli ölçüde Alevilerden destek almışlardır.

⁵⁸A.Y.Ocak, Zındıklar ve Mülhidler. İstanbul, TVYY, 1999, s.94

⁵⁹Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, s.33-34

⁶⁰Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, s.37

⁶¹Nejat Birdoğan, *Anadolu'un Gizli Kültürü*, s.120

Günümüzde Rumeli’de Bedrettin soyundan geldiklerini söyleyen “Bedrettin Ocağı” vardır.Bunlar,Alevi dinsel törenlerini uygularlar.Ayaklanmaya katılan köylüler Börklüce Mustafa’ya “Dede Sultan” derler.⁶²

Bütün bu yapısı ile Bedrettin eylemi,Babai ayaklanması ile kendinden sonraki Alevi başkaldırıları arasında,köprü oluşturur. Bedrettin ayaklanmasının bu konumu Prof. Babinger, Safaviler’in dinsel ve siyasal emelleriyle de bağlantılı olarak değerlendirir.⁶³

XVI.yüzyıla gelindiğinde Anadolu’da Safevi hükümdarı Şah İsmail’in etkinliğinin yoğunlaştığını ve özellikle Alevi ocakları üzerinde nüfuz oluşturduğunu görmekteyiz.⁶⁴Bu yüzyılın ilk yarısında Şiiliği benimsemiş olan Şah İsmail’in “Hatayi” mahlasıyla ve son derece akıcı, saf Türkçe ile söylemiş olduğu şiirleri, Alevi-Bektaşî zümrelerini yoğun olarak etkilemiştir.Şah İsmail’in bu etkisi yalnız şiir boyutuyla kalmamış,Anadolu’ya gönderdiği halifelerinin Türkmenleri etkileme konusunda en güçlü ve etkili silahı olmuştur.⁶⁵Zamanla Anadolu’nun birçok Türkmen aşireti,Şah’a katılmak için göçmeye başlamıştır.⁶⁶Kısacası I.Selim dönemi Anadolu’su,Kızılbaşlık fikirlerinin Şah İsmail tarafından devinimi yüksek ve kitlesel olarak yayıldığı döneme rastlamaktadır.Üstelik artık bu yayılmanın kaynağı da açık ve net bir şekilde belli olmuştur.Safevi Devleti.⁶⁷

Şii ideoloji üzerine kurulan Safevi Devleti’nin,Osmanlı topraklarında yoğun bir ideolojik propagandaya başlaması ve bu propagandanın özellikle konar-göçer kesim içinde yankı bulması,Anadolu’da baş gösteren ayaklanmalar,merkezi yönetimi büyük endişelere sevk etmiştir.⁶⁸İsmail Görkem’e göre Şah İsmail,kurulmuş bir imparatorluğun temelini nefesleriyle çürütmektedir.⁶⁹Bu gelişmeler karşısında Osmanlı merkezi yönetimi,yoğun bir karşı propaganda faaliyetine girişerek,Şiiliği İslam dışı,Rafizilik olarak ilan etmiştir.Sonuçta ehl-i küfr’ün kapsamına Rafiziler de

⁶²Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, s.38

⁶³ Fuat Bozkurt, a.g.e., s.38

⁶⁴ Ali Yaman, *Orta Asya’dan Anadolu’ya Yesevilik,Alevilik ,Bektaşilik* ,s.103

⁶⁵ E.R.Fırlı, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, s.207

⁶⁶ İsmail Görkem, *Baha Said Bey, Türkiye’de Alevi Bektaşî Ahi ve Nusayri Zümreleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006, s.293

⁶⁷ T.Şahin, *Alevilere söylenen yalanlar Bektaşilik Soruşturması*, s.99

⁶⁸ A.Y.Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler* , s.100

⁶⁹ İsmail.Görkem, a.g.e.,s.301

girmiş,cihat ve gaza kavramı Şii İran'a karşı yapılacak mücadeleyi de içine alacak biçimde genişletilmiştir. A.Y.Ocak'a göre Osmanlı-Safevi mücadelesinin,esas itibariyle siyasal bir rekabetten kaynaklanmaktadır.Bu mücadelenin bir Sünnilik-şiiilik mücadelesi olmadığını ve Safevi Devleti'nin Şiiiliği,Osmanlı Devleti'nin de Sünniliği bir siyasal araç olarak kullandıklarını belirtmektedir.⁷⁰

İki taraf arasında vuku bulan bu mücadele sonucunda Çaldıran Savaşı'nda I.Selim'in kılıcı, Şah İsmail'in fikri galip gelir.⁷¹ Gerçekte Osmanlı'nın utkusu ile biten Çaldıran Savaşı Osmanlı Devleti için kesin bir çözüm ortaya çıkarmamıştır.Anadolu Kızılbaşlarının Şah İsmail ve Safevilere karşı bağları çözülmemiştir.Bunu önlemek için Yavuz Selim,Anadolu'da çoğunluğu Türkmen olan halka karşı kanlı kovuşturma eylemlerine girişmiştir.⁷² Dönemin din adamlarından fetva alan I.Selim'in,bu sefer sırasında birçok Kızılbaş'ı öldürttüğü Osmanlı Kroniklerince sabittir.Alevi-Bektaşilere göre bu sayı oldukça fazladır.Verilen fetva,Kızılbaş kıyımını yasallaştırırken bunu bir din görevi,bir sevap olarak ortaya koyuyordu.⁷³ Safeviler ile başlayan siyasal ve ideolojik mücadeleler sonucunda Osmanlı yönetiminin, Sünniliği imparatorluğun her tarafına yayılması için bir çok baskıcı metotlara da başvurmuştur.Ülkenin her yanında “zındık,mülhid ve rafizi” takibatı başlatıldı.⁷⁴

Osmanlı-Savefi ilişkilerinin algılanmasında Anadolu'da meydana gelen toplumsal/dinsel nitelikli ayaklanmaların yeri büyüktür.Bu dönem içerisinde bu ayaklanmaların Şah İsmail tarafından çıkarılıp çıkarılmadığı bir yana çok sayıda toplumsal/dinsel nitelikli isyan hareketleri meydana gelmiştir.Bu dönem ayaklanmaları arasında Şahkulu(1511), Nur Ali(1512), Bozoklu Celal (1517), Şah Veli (1519),Baba zünnun (1525), Atmaca (1526), Zününoğlu (1527), Kalender Çelebi (1526-7), isyanları, katılım kitleliliğini yakalaması ve tahrip gücü açısından oldukça etkili olmuştur.⁷⁵

⁷⁰ A.Y.Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s.100

⁷¹ İsmail Görkem, *a.g.e.*, s.231

⁷² Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, s.57

⁷³ İrene Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, s.223

⁷⁴ A.Y.Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s.95

⁷⁵ Burhan Kocadağ, *Alevi-Bektaşî Tarihi*, Can Yayınları,1996, s.143-146, Çetin Yetkin,*Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik ile ilgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli Yayınlar,Alevi Kimliği*,İstanbul,1980,s.166-7

Bu süreçte tekke Bektaşiliği'nin gelişmelere yaklaşımında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti İran sınırından gelen ve Safevilerin propagandaları ile gittikçe daha güçlenerek gelecek olan yabancı akımlara karşı bir denge oluşturmak amacıyla Bektaşî tarikatını yeniden şekillendirmek istemektedir. Bu amaçla olsa gerek 1501 tarihinde Balım Sultan, II. Bayezid tarafından Bektaşî tarikat'ını yapılandırmak üzere, Dimetoka'daki tekkeden alınarak, Sulucakarahöyük'teki merkez tekkenin başına getirilir.⁷⁶ Bilinen haliyle Bektaşilik, Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiştir.⁷⁷ Bektaşiliği Kalenderilik'ten ayırarak ona bu günkü yapısını kazandıran ve Bektaşî geleneğinde ikinci pir olarak kabul edilen Balım Sultan, tarikatı derleyip toparlamış, tarikatın merkezi olan Hacı Bektaş Dergahına bağlı sağlam bir taşra teşkilatı meydana getirmiştir. Bunun sonucunda tarikat iktisadi bakımdan da güçlenmiş ve bağlı zaviyeler üzerinde bir kontrol mekanizması kurulabilmiştir.⁷⁸

Şah İsmail bu dönemde Oniki İmamların isimlerinin Anadolu'ya yayılmasına öncülük ederken, II. Bayezid de Hacı Bektaş İsminin yaygınlaşmasına öncülük etmeye çalışmıştır.⁷⁹ Tekke Bektaşiliği ile Kızılbaşlık arasında devlet ilişkileri, toplum düzeni içindeki yerleri bakımından önemli ayrılıklar doğmaya başlar. Bektaşilik tekkeler çevresinde gelişen ve yaşayan bir tarikat durumuna girer. Osmanlı devlet düzeni ile kısmi bir uzlaşma içinde dönüşür. Tekke Osmanlı düzeninden pay alır.⁸⁰ Osmanlı sarayı Tekkenin örgütlenmesine yardımcı olur. Bu evrede Bektaşî tekkesi Anadolu'da ve Rumeli'de devlet desteği ile kök salar. Saraydan ve devlet erkanından kimi yüksek devlet adamlarının Bektaşiliğe katıldıkları olur. Böylece Bektaşilik Aleviliğin legal kolu olarak dal budak salar. Daha çok kentlerde yandaş kazanır. Hem katı Sünni inancından hem de şehirlere gelen Alevilerin sığındığı geniş bir çatı olur.⁸¹

Balım Sultan'ın ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Kalender Çelebi de Anadolu'da Bektaşiliğin yayılması için yıllarca emek sarf etmiş, ancak etrafına topladığı müritler, abdallar, dervişler ve diğer zümrelerden oluşan otuz bin kişilik bir kuvvetle

⁷⁶ İrene Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, s.207

⁷⁷ A.Y. Ocak, *Bektaşilik*, DİA., C.II, s.374, Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.23

⁷⁸ Ekrem Işın, *Bektaşilik*, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.II, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1994, s.132

⁷⁹ T. Şahin, *Alevilere söylenen yalanlar Bektaşilik Soruşturması*, s.95

⁸⁰ Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, s.50

⁸¹ Fuat Bozkurt, a.g.e., s.51

Sultan Süleyman'ın ilk saltanat yıllarında ona karşı büyük bir isyan başlatmıştır.⁸²Bu isyan sırasında Vezir İbrahim Paşa ile giriştiği savaşta yanında bulunanların büyük bir kısmının kendini terk etmesi yüzünden de yenilerek hayatını kaybetmiştir.(1529)⁸³Bu gelişme Bektaşiliğin bir süre nüfuzunu kaybetmesine ve Osmanlı yönetimiyle arasının açılmasına yol açmıştır.⁸⁴

Melikoff göre ise, II.Bayezid dönemindeki tekke devlet yakınlaşması I.Selim döneminde görünmemektedir.Ona göre Bektaşiler,baskaldırı nitelikli hareketler içinde etkin bir biçimde yer almış görünmemekle birlikte duygularının onlardan yana olduğunu vurgulamaktadır..İsyancılardan Şah Kulu'nun adı Merdivenköy Bektaşi Tekkesine verilmiştir.Ayrıca diğer bir isyancı lideri olan Şah Veli de bir tekkenin Şeyhinin oğlu idi.Şimdiye dek şüphe ile bakılabilse de 1526-1527'de,Kalenderoğlu ayaklanmasında,Bektaşilerin katılımı göz ardı edilemez görünmektedir.Geleneğe göre I.Selim,ancak 1551'de tekrar açılmak üzere,Hacı Bektaş Tekkesi'ni kapatmış olmalıdır.Bu her ne kadar ayaklanmalara doğrudan katılmış olmasalar da,Sultan'ın Bektaşileri maruz görmediğinin kanıtı olarak görülebilmektedir.⁸⁵Ancak Sultan Selim döneminde Tarikat'ın 1551 yılında kadar kapatıldığına dair⁸⁶ Bektaşi söylencelerinin dışında bir bilgiyle karşılaşmamıştır.A.Y.Ocak da bu nokta ile ilgili olarak; “Eğer bu durum vaki ise o takdirde bunu,adı geçen padişah zamanında Orta Anadolu'da meydana gelen isyanlarla ilgili görmek gerekir.Bununla birlikte ne olursa olsun,bu gibi durumlarda devlet suçluları cezalandırmaktan öteye geçmemiş,bütün tarikatı muhatap almamıştır” yönün de görüşünü dile getirmiştir.⁸⁷

I.Selim ve Sultan Süleyman dönemi itibariyle Bektaşilik ve Kızılbaşlık arasında ufak farklılıkların olmasına rağmen,bu iki zümrenin bir şekilde iç içe bulunduğu görülmektedir.Anadolu'da meydana gelen isyanlara Kızılbaşların yoğun katılımı ve Osmanlı yönetiminin bu zümrelere karşı uyguladığı baskıcı takip siyasetine karşı,Bektaşi tarikatı çok karışmasa da,Bektaşi zümreleri aynı teolojik paydaya sahip olduğu Kızılbaş grupların I.Selim düşmanlığını paylaşmıştır diyebiliriz.Bu neden den

⁸² Ahmet Refik, *XVI.Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1994, s.11-12, J.K.Birge, *Bektaşilik Tarihi*, Çev.Reha Çamuroğlu, İstanbul, 1991, s.79-80

⁸³ Ahmet Refik, *XVI.Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*, s.11-12

⁸⁴ A.Y.Ocak, “*Din ve Düşünce*”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed.Ekmeleddin İhsanoğlu, ,C.II, İstanbul,1998, s.136

⁸⁵ Irene Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, s.227

⁸⁶ İsmail Görkem, *Türkiye'de Alevi Bektaşi Ahi ve Nusayri Zümreleri*, s.232

⁸⁷ A.Y.Ocak, *Bektaşilik*, T.D.V.İ.A., C.5, 1992, s,378

ötürüdür ki,Bektaşî ananesi I.Selim'e hoş gözle bakmamıştır.⁸⁸ Sonuç olarak Özellikle II.Bayezid döneminde yapılmaya çalışılan Bektaşîliği Safevi'ye karşı denge unsuru yapma politikası çok başarılı olmamakla birlikte, bu kitlelerin zaman zaman birlikte hareket edilmesine de mani olunamamıştır.Ancak yine de Balım Sultan'ın kurduğu sağlam teşkilat yapısı sayesinde tarikat,1826'da II.Mahmut tarafından yasaklanıncaya kadar varlığını kesintisiz sürdürmüştür.⁸⁹

YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILMASI VE BEKTAŞİLİĞİN YASAKLANMASI

A. Yeniçeri Ocağı

Osmanlı padişahının hizmetine ait yaya kuvvetlerinden olan Yeniçeri Ocağının,I.Murad zamanında 1362'de kurulduğu kabul edilmektedir.⁹⁰Osmanlı ordusunun sürekli ve hazineden ulufe alan Kapıkulu askeri zümresinin en önemli sınıfı olan Yeniçeriler,padişahın hassa kuvveti yani onu korumakla görevli özel muhafızları olup onun emir ve kumandası altında bulunurlardı.İlk oluştuğu dönemlerde uç beyliğine karşı padişahın merkezi otoritesini de temsil eden ocak,sonradan eyalet kuvvetlerine karşı da bu otoriteyi devam ettirmiştir⁹¹.Osmanlı ordusunun ilk dönemlerindeki yapısına bakıldığında,seferlerdeki toplam asker sayısı içinde Yeniçerilerin hemen her zaman küçük bir azınlık oluşturmasından ve savaşlarda ordu çok baskı altında kalmadıkça cepheye sürülmemiş olmalarından yola çıkarsak,ocağın asıl olarak fetih yada cihat amacıyla değil,bir iç iktidar gücü olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır.⁹²

Rumeli'deki ilk Osmanlı akınlarında fütuhatin devamının,daimi bir ordu ile mümkün olacağını anlaşılmaması,Türklerden oluşturulan yaya kuvvetlerinin yeterli gelmemesi ve bunların devlete karşı bazı yolsuz hareketlerinin olması üzerine,Müslüman edilen Hıristiyan esir gençlerden müteşekkil yeni bir askeri kuvvet

⁸⁸ İbrahim Altuntaş, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasında Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.39

⁸⁹ A.Y.Ocak, *Din Ve Düşünce*, s.136

⁹⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV.-XVII.yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara ,TTK, 1991, s.41

⁹¹ Mücteba İlgürel, *Yeniçeriler,İ.A. İstanbul*, 1986, C.13, s.385

⁹² Reha Çamuroğlu, *Yeniçerilerin Bektaşîliği ve Vaka-i Şerriye*, İstanbul 1994, s.41

meydana getirilmiştir.⁹³I.Murad zamanında,Edirne'nin fethinden sonra,Çandarlı Kara Halil Paşa'nın teşebbüsü ile Yeniçeri adı altında oluşturulan bu askerler,ilk olarak Çanakkale Boğazı'nda asker nakleden gemilerde kullanılmaya başlanılmıştır.⁹⁴

Fetih hareketlerinin genişlemesi nedeniyle askere duyulan ihtiyacın artması ve bazı siyasi olaylar “devşirme” adıyla Rumeli tarafından ocağa çocuk toplanmasını gerekli kıldı.Bunun için bir devşirme kanunu çıkarıldı ve ihtiyaca göre 3-5 senede ve bazen daha da uzun bir müddetle Hıristiyan tebaadan 8 ile 20 yaşları arasında sıhhatli ve güçlülerden acemi oğlanı alınmaya başlandı.İlk önceleri Rumeli'den bu tarz çocuk toplanırken,bu uygulama XV.yüzyıl sonları ve XVI.yüzyıl başlarından itibaren Anadoludakiler de katıldı ve XVII.yüzyıla gelindiğinde artık devletin bütün topraklarından acemi oğlanı karşılanmaya başlandı⁹⁵

Yeniçerilerin XV.yüzyıl ortalarına kadar sayıları on bin,I.Süleyman'ın ölümü sırasında on iki bin dolaylarındadır.XVI.yüzyıl sonlarında yirmi yedi bine,XVII.yüzyılın başlarında otuz yedi bine, asrın ortalarında kırk altı bine ulaşmıştır.XVIII.yüzyıl başlarında yapılan Prut (1711) ve Mora seferlerinde ise ocak mevcudu yüz bini geçmektedir.⁹⁶Asker sayısındaki bu artışların gerçek ihtiyaçlara dayandığı söylenemez.XVII.yüzyıl itibariyle yüz bin Yeniçeri olduğunu ve bunların yarısının İstanbul'da yaşadığını varsayarsak,bu sayıya Yeniçeri çevrelerini de eklediğimizde İstanbul için önemli bir nüfus ağırlığının oluştuğu ortaya çıkmaktadır.⁹⁷

Yeniçeri Ocağı'nın en büyük kumandanı Yeniçeri Ağası'dır.Yeniçeri Ağası Divan-ı Hümayun'un asli üyelerinden olduğu gibi başkentin asayiş işlerinden de sorumluydu.

Yeniçeri Ocağı kuruluşundan itibaren gelişme göstermiş,ancak Ocak'ta XVI.yüzyılın sonlarına doğru bozulmalar başlamıştır,Ocağın bozulmasında,makam,mevki hırsı ve can kaygısıyla vezirlerin ve ağaların kendi

⁹³ İ.H.Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I,Ankara, TTK, 1988, s.144-146

⁹⁴ Mesut Ayar, *Bektaşilikte Son Nefes,Yeniçeriliğin Kaldırılmasından Sonra Bektaşilik* ,İstanbul, Giza Yayınları, 2009, s.25

⁹⁵ Y.Halaçoğlu, *XIV.-XVII.yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara,1991, s.38-39

⁹⁶M. İlgürel,*Yeniçeriler*,s.389, Y.Halaçoğlu,, *XIV.-XVII.yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı* ,s.44

⁹⁷R.Çamuroğlu *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye*, s.76

çıkarlarına hizmet etmek üzere Ocağı isyan için tahrik etmeleri etken olmuştur.⁹⁸Özellikle III.Murad devrinde devşirme kanununa aykırı olarak Ocağa yabancı kişiler kaydedilmiş;bu askeri teşkilat,doğrudan siyasete katılan,devlet adamlarını tayin veya görevden alan bir teşkilat haline gelmiştir.⁹⁹

Bu dönemde ocak kapılarının sıradan insanlara açılmış olmasının ötesinde,esnaf yeniçerilerinin görülmesi,evli yeniçerilerin sayılarının hızla artması,kışla yerine evde konaklama geleneğinin ortaya çıkması gibi gelişmelerin de ocak düzeninin bozulmasında etkili olduğundan söz edilebilir.¹⁰⁰Bunların dışında,padişahların saraya kapatılarak işlerini yürütmesi,ocak ile yeteri kadar ilgilenmemesi,devletin diğer kurumlarında olduğu gibi imparatorlukta genel bir çözülmenin başlamış olması gibi nedenleri de sıralamak mümkündür.¹⁰¹Dolayısıyla Ocağın kuruluşundan kapatılmasına kadar geçen yaklaşık beş yüz yıllık süre içinde Ocağı aynı ocakmış gibi düşünmek mümkün değildir.¹⁰²

Yeniçeriler, İstanbul'da zaman zaman meydana gelen isyan hareketlerinde başlıca güç unsuru olarak yer almış;bunların yanında,ocak yıkılana kadar savaşlarda alınan peş peşe mağlubiyetlerle birlikte, gevşeklik ve itaatsizlik sürüp gitmiştir.Ocağın düzenlenmesi için birçok kereler teşebbüste bulunulduysa da başarısız olduğundan,yeniçerilerin bu durumu ocağın yıkılarak tarihe gömüldüğü 9 Zilka'de 1241/15 Haziran 1826'ya kadar devam edip gitmiştir.¹⁰³

B. Bektaşî-Yeniçeri İlişkisi

İlk Osmanlı sultanlarının,Balkanlarda irşat görevi yapan birçok baba varken Hacı Bektaş Veli müritlerini seçmelerinin, hiç şüphesiz çeşitli nedenleri vardı.¹⁰⁴Ayrıca Hacı

⁹⁸İ.H. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.477

⁹⁹ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s.44

¹⁰⁰İ.H. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, s.477

¹⁰¹ H.Sezer Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışının Taşradaki Yansıması. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 30. Ankara, s.216

¹⁰² R.Çamuroğlu, *Yeniçerilerin Bektaşîliği ve Vaka-i Şerriye*, s.32

¹⁰³ M.Ayar, *Bektaşîlikte Son Nefes*, s.27

¹⁰⁴ A.Y.Ocak,*Kalenderiler*,s.212, İ.Melikoff, Efsaneden Gerçeğe ,s.146

Bektaş Veli'nin Osman Bey'in kayınpederi olan Şeyh Edebali ile olan yakın ilişkileri de bu süreçte önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁵

Bektaşiliğin Yeniçeri Ocağı ile olan sıkı bağı,bütün yeniçerilerin Bektaşi olması,hatta bu asker ocağına “Ocağ-ı Bektaşiyan” veya “Hacı Bektaş Ocağı”denmesi ve bunların kendilerine Taife-i Bektaşiyan ismini vermelerinden rahatlıkla anlaşılabilir.Yine Yeniçerilerin “Güruh-ı Bektaşiye”, “Zümre-i Bektaşiyan” adlarıyla anılmaları; Ocaktaki derece ve terfi silsilesine “Silsile-i Tarik-i Bektaşiyan”, “Rical-i Dudman-ı Bektaşiye” gibi tabirler kullanılması elbette ki bu yakın münasebetin bir sonucudur.¹⁰⁶

Bazı araştırmacılara göre Yeniçerileri kökeni Hristiyan olan devşirme çocuklarından oluşması sebebiyle İslam dinine uyumundaki geçiş için, heterodoks bir yapı gösteren Bektaşiliğin onlar için uygun bir seçenek olduğunu düşünmek mümkündür.¹⁰⁷ Hristiyan çevrelerle Sünni tarikatlara ve ulemaya göre daha fazla iç içe girmiş olan Bektaşilik,Hristiyan kökenli Yeniçerilere,oruç ve namaz gibi Sünni dinsel uygulamaları yumuşatan,İslamiyet'i daha çok pratik olarak benimseyen bir bakış açısı sunması da Yeniçerilerin Bektaşiliği açısından etkili görünmektedir.¹⁰⁸

Ocağın 94.cemaat ortasında Hacı Bektaş babalarından birinin,Hacı Bektaş vekili olarak oturduğu bilinmektedir.¹⁰⁹Sulucakarahöyük'teki merkez tekkedeki postnişinin Hacı Bektaş Vekili ünvanı ile İstanbul'daki bütün Bektaşi tekkeleri babalarının en büyüğü olarak Aksaray'da Etmeydanı'nda Yeni odalar diye anılan büyük yeniçeri kışlasında oturması,Yeniçeriler üzerindeki Bektaşi nüfuzunun en önemli temsil mekanizmasını oluşturmuştur.¹¹⁰

Merkez Tekkedeki postnişin vefat ettiği zaman yerine geçen yeni baba İstanbul'a gelir.Yeniçeri Ocağındaki Bektaşiler onu alır,alay ve Ağa Kapısına götürürler,tacını Yeniçeri Ağası giydirip alay ile Bab-ı Ali'ye gider ve Sadrazam

¹⁰⁵İrene Melikoff, *Efsaneden Gerçeğe*, s.100-101

¹⁰⁶ Mesut Ayar, *Bektaşilikte Son Nefes*, S.27, Reşat Ekrem Koçu,*Yeniçeriler ve Bektaşilik*,Hayat Tarih Mecmuası,C.II, s.10, İ.H.Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara, s.150

¹⁰⁷ Gülağ Öz,*Yeniçeri Bektaşi İlişkileri ve II.Mahmut*, Ankara, 1997, Uyum Yayınları, s.24

¹⁰⁸Reha Çamuroğlu,*Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vakay-ı Şerriye*, 1994, s.30

¹⁰⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.12, İstanbul, 1966, Üçdal Neşriyat, s.225

¹¹⁰ R.Ekrem Koçu,*Yeniçeriler ve Bektaşilik*,*Hayat Tarih Mecmuası*, C:3 Sayı:10, İstanbul 1970, s.11

tarafından kendisine ferace giydirilir.¹¹¹Yeni Postnişinin İstanbul'daki ihtiyaçlarının karşılanmasında Ocaklı Bektaşilerin yardımcısı olması da gelenektendir.I.Süleyman döneminde,postnişin Sersem Ali Dede Baba'nın İstanbul'a daveti bu noktada önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹¹²

Yeniçeri Ulufe Defterlerindeki kayıtlar da çekilen Gülbenk de Hacı Bektaş'ın adı geçmektedir.¹¹³Bu dualar,Bektaşilerin çektikleri Gülbenk'lerin aynısıdır.Savaşa giden Yeniçeri Ordusunun savaş sırasında ve dönerken okuduğu gülbank şu şekildedir:

“Allah Allah Eyvallah / Baş uryan,sine puryan,kılıç al kan / Bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran / Eyvallah... Eyvallah / Kahrımız kılıcımız düşmana ziyan / Kulluğumuz padişaha ayan / Üçler,yediler,kırklar / Gülbankı Muhammed,Nuri Nebi,Keremi Ali / ¹¹⁴Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli / Demine devranına hu diyelim /Hu”

Araştırmaların da ortaya koyduğu üzere Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik arasında,bu ocağın kuruluşundan itibaren önemli bir bağ söz konusudur.Ancak özellikle XVIII.yüzyılda yoğunlaşan ocak-tarikat ilişkisinde genel itibariyle Yeniçerilerin Bektaşiliğini yüzeysel ve şekilsel olarak nitelenmek de mümkün görünmektedir.Törenselle ve bürokratik şekilsel ve uygulamanın ötesinde dinsel ve felsefi olarak ciddi bir ilişkinin var olmadığı açıktır.Hacı Bektaş'a bağlılık,On iki İmam'ı tanıyıp inanma gibi söylemsel ve yüzeysel bağlılıkların ifadesidir.¹¹⁵ İlber Ortaylı'ya göre,Hacı Bektaş-ı Veli'nin Yeniçeri Ocağı'nın piri olması konusunda ve bazı Bektaşî müritlerinin dışında,Yeniçerilerin Bektaşilik görüş ve ayinleri ile ne derecede yakın alaka içinde olduğu,ikna edici bir şekilde ortaya konmuş değildir.XVIII.yüzyıldan itibaren Bektaşî derviş ve babalarının Yeniçerilerle yakın ilişkisi olduğu görülmektedir.Fakat bu,ocağın tarikat ile ilişkisinin ve aidiyetinin ne düzeyde olduğu konusundaki temel problemleri cevaplamaya yetmez¹¹⁶

¹¹¹ Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, s.235

¹¹² M.Şakir Ülkütaşır, Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeri Ocağı, Hisar Dergisi, C.9, Sayı 68, İstanbul, 1969, s.11

¹¹³ İ.H.Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları, s.422,434

¹¹⁴ Burhan Kocadağ, *Alevî Bektaşî Tarihi*, İstanbul,Can Yayınları,1996, s.78

¹¹⁵ Baki Öz, *Bektaşîlik Nedir?*, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s.141-142

¹¹⁶ İlber Ortaylı,Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim* Makaleler I.Ankara, Turhan Kitapevi, 2000, s.346

Bu iki yapı arasındaki ilişkinin somut göstergesi olan kışladaki Bektaşî Babasının misyonunun ağırlıklı olarak şekilsel bağıllığı ifade etmiş olabileceği olası görünmektedir. Ocak içindeki Bektaşî babalarının zamanla Yeniçerileri Bektaşîleştirmek yerine, kendilerinin yeniçerileşmesi sürecinin de yaşanmış olabileceğini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bunu ocağın bozulmasına, yozlaşmasına paralel olarak, ocaktaki Bektaşî Babalarının da bu yozlaşmadan nasibini almış olabileceği ihtimali doğrultusunda değerlendirilebilir.¹¹⁷

C. Bektaşî Tarikat'ının Yasaklanması

Bilindiği üzere Osmanlı Devletinde Bektaşî Tarikatı'nın yasaklanması, Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile paralellik göstermektedir. Dolayısıyla bu ocağın kuruluşundan itibaren geçerli olan Bektaşîlik, Ocağın kaldırılmasında da sürece müdahil edilmiş ve hemen ardından yasaklanmıştır. Bu nedendir ki bu iki olay birbirinden bağımsız olmamakla birlikte Bektaşî tarikatı'nın yasaklanmasının doğru tahlili açısından Yeniçeri Ocağı'nın kapatılma sürecinin iyi analiz edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Henüz XVI. yüzyılın ortalarında teşkilat yapısı bozulan Yeniçeri Ocağı, bu zamandan sonra gittikçe yarardan çok zarar getiren bir zümre haline almış, dahası birçok kereler devlet otoritesini sarsan bir ocak haline gelmişti. Sultan Mahmut başa geçtikten sonra son derece gizli bir şekilde ve yavaş yavaş ülkenin nüfuzlu zümrelerini kendine bağlayarak bir nevi sindirmişti. Ancak III. Selim'e yaptıkları akıldan silinemeyen yeniçerilerin istediği şekilde kendine bağlanamayacağını bilen sultan için bu Ocağı kaldırmak tek yol gibi görünmekteydi.¹¹⁸

Yeniçeri Ocağı'nın geleceği hakkında, 17 Haziran 1826 yılında bir Meşveret Meclisi toplandı. Meşveret Meclisi'nde önce Ocağın köklü bir kurum olması sebebiyle, bütün yaptıklarına rağmen yaşatılması yönünde eğilim olmasına rağmen¹¹⁹ sonrası için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

¹¹⁷ İbrahim Altuntaş, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasında Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.81

¹¹⁸ M. Ayar, *Bektaşîlikte Son Nefes*, s.32

¹¹⁹ Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati-Mehmed Daniş Bey ve Eserleri*, İstanbul, İ.Ü.F.F. Yay, 1994, s.24

Meşveret Meclisi'nin kararından hemen sonra,II.Mahmut'un ilgili fermarı yayınlandı.Burada Yeniçerilerin devlet ve millete yaptıkları kötülükler sayıldı ve Ocağın kaldırıldığı belirtildi.Bu fermanın başka,sadrazam tarafından valilere vilayetlerdeki Yeniçeri Ocaklarının söndürülmesi için özel talimatlar verildi.Buna göre,Yeniçeriler kazanlarını teslim edeceklerdi.Bundan böyle Yeniçeri kelimesi bile telaffuz edilmeyecek,Yeniçeriler lehinde söz söylemeye cüret edenler ağır cezalara çarptırılacaklardı.¹²⁰

1826'da Yeniçeri Ocağı,bazılarınca kanlı katliam olarak nitelendirilebilecek,son derece sert önlemlerle ve bir ihbar furyası içinde kaldırıldı.Ocağın kaldırıldığı hali bilindiği halde, "Bu o dönemin toplumu ve olayları gözlemleyenleri sarsan ve belki de Sultan II.Mahmut'un "adli" ünvanı üzerinde düşünmeyi gerektirecek bir despotik devirdi"¹²¹ yorumları yapılabilmektedir.O günlerde Yeniçeriler, Yeniçerilerle ilgisi olanlar ve ilgisi olduğu sanılanların kısa bir sorgulamadan sonra katledilmesine de rastlanılmaktaydı.Devlet,daha uzun yıllar Yeniçeri ismini karalamak ve izini sürmek için, propaganda ve uydurma haber dahil çeşitli yöntemlere başvuruyordu.¹²²

Böylece,Yeniçeriler artık reformlara karşı koyabilecek örgütlü bir güç olmaktan çıkıyordu.Ocağın kapatılmasından sonra,Padişah ve taraftarlarına karşı cephe alıp doğal olarak yeniçeriler safında yer alan Bektaşilere sıra gelmiştir.Ocağın kaldırılmasından sonra gerek Yeniçerilerle yakın ilişkisi gerekse şeriata aykırı davranışları olduğu şeklindeki yaklaşımlardan dolayı Bektaşî tarikatı da II.Mahmut tarafından yasaklanmıştır.

Bektaşiliğin kaldırılması ile ilgili önemli bir çalışması olan M.Ayar'a göre,Bektaşî tarikatın yasaklanmasının dini ve siyasi olmak üzere iki sebebin varlığı görülmektedir.Ona göre Tarikatın ilgası,Osmanlı resmi makamlarının yazışmalarında,Bektaşîlerin şeriata aykırı durum ve hareketlerde bulunmaları olarak gösterilmiş,yasaklanmanın siyasi sebebinden pek az bahsedilmiştir.Esasen tarikat ile

¹²⁰Enver Ziya Karal,*Osmanlı Tarihi*, C.V., Ankara, T.T.K., 1994, s.149

¹²¹ İlber Ortaylı, *Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi*, s.281

¹²² İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2006, s.37-38, Devletın ideolojisi anti- yeniçeriydi.Uzun zaman,yeniçerilerin dirisi yanında ölüleri bile kinle anıldı.Takvim-i Vakayi'de 1833 yılındaki bir nüshada (19 Rebiyülevvel 1249) Tırnova'da hortlayan iki yeniçeri şeklindeki uydurma bir haberi,devletin resmi yayın organı verebiliyordu.

Yeniçeri Ocağı arasındaki yakınlığın, tarikatın ocağın ana destekçisi ve fikir kaynağı rolünde olmasının bu kararda etkili olduğu düşünülebilir.¹²³

Yeniçerilere yakınlığından dolayı Bektaşiler birçok suçlamayla karşı karşıya kalmışlardır. Bunların arasında rafizilik ile nitelendirilme, yani Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in halifeliklerini tanımayarak bunlara yapılan saygısızlık, namaz kılmama, oruç tutmama, içki içme, dini vecibelerle alay etme, Hz. Muhammed'e saygısızlık¹²⁴ söylenebilir. Yine Bektaşilikle ilgili, tarikatın yasaklanmasından sonra düzenlenen belgelerin çoğunda, Bektaşilerin dinsiz olarak nitelendirildikleri görülmektedir.¹²⁵

Tarikatın yasaklaması sürecinde, birçok Bektaşî'nin tutuklanmasına, bunlara dini sorular yöneltilerek itikatlarının ne derece doğru olduğunun belirlenmesine, itikadının bozuk olanların ise Sünni din alimlerinin çokça bulunduğu yerlere sürgün edilmelerine karar verilmiştir.¹²⁶ Bu uygulama ile birlikte çeşitli Bektaşî Babalarının idam edildiği de görülmektedir.¹²⁷ Ayrıca İstanbul'daki Bektaşî tekkeleri eski ve yeni olarak ikiye ayrılmış; bu tekkelerden 60 yıl öncesine kadar inşa edilenler kadim kabul edilerek bunlara dokunulmaması; ancak son 60 yıl içinde yapılanların yıkılması öngörülmüştür.¹²⁸ Çeşitli tekkelere Bektaşî Şeyhlerinin yerine Nakşî Şeylerinin atanması da yine yapılan uygulamalar arasındadır.¹²⁹

Bektaşî tekkelerini kapatılmasının ardından bütün gelirlerine ve gayrimenkullerine el konulmuştur.¹³⁰ Bektaşîlere yönelik uygulanan takip siyasetinin en büyük zararlarından birisi de yıkılan Bektaşî tekkelerindeki birçok yazılı eserin yakılarak yok edilmesidir. Müsadere edilen sadece tekkelerin gayrimenkulleri değildir, tekkelere ait evrak ve kitapların bazıları da müsadere edilmiştir.¹³¹

¹²³ M. Ayar, *Bektaşilikte Son Nefes*, s.36

¹²⁴ BOA, HAT., 17351

¹²⁵ msl, BOA, MAD., nr.9732, s.79

¹²⁶ BOA, C.DH., 6218; HAT., 17351, Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, s.182-183,

¹²⁷ M. Ayar, *Bektaşilikte Son Nefes*, s.52

¹²⁸ BOA, HAT., 17351., M. Ayar, a.g.e., s.40

¹²⁹ M. Ayar, a.g.e., s.59

¹³⁰ M. Ayar, a.g.e., s.77

¹³¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Omanlı Tarih Deyimeri ve Terimler Sözlüğü*, C.II, İstanbul, 1993, s.17-18, İlber Ortaylı, *Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi*, s.348, Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Luğatı*, İstanbul, Enderun Kitapevi, 1986, s.158

Böylelikle 1826'dan itibaren Bektaşî tarikatı'nı resmi tarihi kısmen de olsa sona ermiştir.Bu süreç tarikat için gizli yılların başlangıcı anlamını taşımaktadır.Osmanlı heterodoks inanç geleneğinin en büyük tarikatı olan Bektaşilik,yaklaşık üç yüz yıldan fazla bir zaman resmi faaliyetini yürüttükten sonra etkinliğini resmi olmayan boyuta taşımıştır.¹³²

Tarikata yapılan müdahale,Bektaşîleri kısa bir süre için sessiz kalarak bu dönemi atlatma eğilimine götürmüştür.Ancak bu sessizliğin sürekli olması da mümkün değildir.Nitekim binlerce üyesi bulunan Bektaşilik,zamanla kendisine yapılan bu davranışı bertaraf edebilmenin ve eski durumuna,eski yasallığına kavuşmanın yollarını aramıştır.¹³³

Sultan Abdülmecit döneminde Bektaşî tarikatına karşı daha esnek davranıldığı,II.Mahmut'un uyguladığı sert ve kararlı Bektaşî politikasından vazgeçildiği kanısı yaygındır.¹³⁴Bu esneklikten kaynaklı olarak Abdülmecit döneminde birtakım Bektaşîler bazı tekkeleri faaliyete geçirerek,buralara Babalar tayin etmişlerdir.¹³⁵ Abdülmecit dönemindeki esneklik,Sultan Abdülaziz devrinde serbest bir ortama dönüşmüş,ve bu serbestlik Bektaşîliğe yarı resmi bir nitelik kazandırmıştır.¹³⁶ Hasluck, bu süreci XIX.yüzyılın ikinci yarısında Bektaşîliğin canlandığını,bu dönem İstanbul halkının beşte birinin Bektaşî olduğu¹³⁷şeklinde belirtmektedir.

II.Abdülhamit döneminde ise Bektaşîlik ile Osmanlı yönetimi arasında olumlu gelişmelere pek rastlanılmamaktadır.Abdülhamit'in tahta çıkmasının ardından Bektaşî yayınlarının kesildiği,tahttan indikten sonra da yeniden yayınların çıktığı görülmektedir.¹³⁸ Bu noktada II.Abdülhamit'in halifeliği ön plana çıkarmak suretiyle,Sünni İslam birliğini gerçekleştirme amacı,Bektaşîleri tekrar sürecin dışına çıkarmış görünmektedir.

¹³² İbrahim Altıntaş, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasında Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi*, s.93

¹³³ M. Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul, Dergah Yayınları, 1990, s.210

¹³⁴ A.Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1985, s.153, İlber Ortaylı,*Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi*, s.348

¹³⁵ S.N.Ergun , *Türk Musikisi Antolojisi*, C.II, İstanbul, 1943, s.410

¹³⁶ J.K.Birge, *Bektaşîlik Tarihi* , çev;Reha Çamuroğlu , İstanbul 1991, s.93

¹³⁷ Von Hasluck, *Bektaşîliğin Coğrafi Dağılımı*, çev: Turgut Koca, Nezih Erginsoy, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1991, s.40

¹³⁸ J.K. Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, s.94

II.Abdülhamit döneminde bir süre daha sessiz kalan Bektaşî tarikatı,özellikle II.Meşrutiyet Döneminde,susma ve sinme sürecini atlatarak kendini daha etkin ifade edebilme imkanı yakalamıştır.¹³⁹ II.Meşrutiyet dönemindeki bu rahatlığın,Osmanlı Devletinde kendine İttihat ve Terakki adı altında güçlü bir teşkilat kuran ve daha sonra da yönetimde önemli ölçüde etkin duruma gelen Jön Türklerin Bektaşî tarikatıyla kurmuş oldukları yakın ilişki ve hatta bazı İttihat Terakki yöneticilerinin de Bektaşîliği seçmesinin önemli etkisi olduğu düşünülebilir.

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan Alevi/Bektaşîlerin Milli Mücadele'deki rolünü açıklarken hiç şüphesiz İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bu zümrenin arasındaki etkileşimin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini anlatmak önemlilik ve zaruriyet arz etmektedir.Çünkü bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı sonrası,Anadolu'nun işgal edilerek,milletimizin esaret altına alınmak istenmesi karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup birçok vatansever Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlamış olan Milli Mücadele'ye katılarak bu mücadelenin örgütlenmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir.Ve Bu süreçte Alevi/Bektaşîlerle de yoğun ilişkiler kurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NDEN KURTULUŞ SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇTE ALEVİ-BEKTAŞİLERİN DURUMU

1.1. İTTİHAT TERAKKİ CEMİYETİ İLE BEKTAŞİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

İttihat Terakki yapılanması ile Alevi-Bektaşîlik arasındaki ilişkiyi analiz etmeden önce sosyal, kültürel ve politik anlamda bu yapının dayandığı temel dinamikleri de gözden geçirmek gerekmektedir.Bu süreçte özellikle Yeni Osmanlılar ve Jön Türk hareketi'nin bilinmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin oluşumu bakımından daha açıklayıcı olacaktır.

¹³⁹ Y.N.Öztürk, *Tarih Boyunca Bektaşîlik*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1992, s.197

Tanzimat'tan beri devam eden Osmanlı modernleşmesi, oldukça farklı bir aydın tipi yaratmıştır. Yeni Osmanlı aydınları mevcut siyasi rejime ve ülkenin içinde olduğu duruma karşı yoğun bir muhalefet içine girmişlerdir. Yeni Osmanlılar toplumsal bir bilinç sahibi olan, geçmişe ve geleceğe özgürce bakmayı deneyen çağdaş düşünceli aydınlardı.¹⁴⁰

Şerif Mardin'e göre Yeni Osmanlılar kendilerini Osmanlı'nın çöküş sürecini durdurmakla görevli reformcular olarak gördüler.¹⁴¹ Bu aydınların siyasi düşüncelerini bir perspektif içine yerleştirmek ise neredeyse imkansızdı.¹⁴² Bu gün Türkiye'de yazı dilinin sadeleştirilmesinden, köklü sivil hürriyetlere kadar, kökleri Yeni Osmanlıların öncü çalışmalarında yer almayan tek bir modernleşme alanı olduğunu söylemek zordur. Yeni Osmanlılar, hem Türkçe okuyan halkın entelektüel donatımının aydınlanmacı kısmının fikirlerini hazırlayan ilk insanlardı ve hem de bu fikirlerle İslam arasında bir sentez meydana getirmeye çalışan ilk düşünürlerdi.¹⁴³

Prof. İlber Ortaylı'ya göre de; bu aydın kuşağı, edebiyattan, gazeteciliğe, tarihten edebiyata kadar her alana el atmış, en azından 19. yüzyıl toplumunun dikkatini bu konulara çekmişlerdir. Yanlış veya doğru, belki eksik bilgi ve yorumlarla Osmanlı toplumundaki kurumların değişmesi gerektiğini, bunların Avrupa uygarlığı karşısındaki konumunu tartışmışlardır. Muhafazakar düşünceliler bile Osmanlı toplumsal kurumlarını tümüyle gözden geçirmiş ve eleştirmiştir. Yaklaşımlarında ister Batıcı ister Batı'ya karşı olsunlar, Osmanlı düşün hayatına Batı'yı getiren ve tartışan öncüler olduklarına kuşku yoktur. Bu tutum ve tartışmalarıyla birlikte Yeni Osmanlılar, toplumlarında yeni bir arayışı başlatan aydınlardı.¹⁴⁴

Bu süreçte ülkenin sosyal ve kültürel gelişmesinde bir rol oynamış yazarlar arasında, çok önemli bir yere sahip olan Namık Kemal de bir Bektaşiydi.¹⁴⁵ Osmanlı mektepli gençleri Yeni Osmanlı aydınlarından Namık Kemal'i okuyarak dünyadaki siyasal değişimin zorunluluğuna inanmışlardı. Harp Okulu yıllarında gizli gizli Namık

¹⁴⁰ Sinan Meydan, *Atatürk ile Allah Arasında*, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2009, s.181

¹⁴¹ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, trc. Fahri Unan, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s.151

¹⁴² Şerif Mardin, *a.g.e.*, s.95

¹⁴³ Mardin, *a.g.e.*, s.10

¹⁴⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul, 1995, s.242-244

¹⁴⁵ İrene Melikoff, *Namık Kemal'in Bektaşiliği ve Masonluğu*, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı:60, Aralık 1988, s.17

Kemal'i okuyan ve Yeni Osmanlı düşüncesinden etkilenenlerden biri de genç subay adayı Mustafa Kemal'di.

Yeni Osmanlıların açtığı yoldan Jön Türkler, İttihat ve Terakki yürümüştür¹⁴⁶.Onlar da Toplumsal değişimin zorunluluğuna inanmakla beraber daha radikal hareket etmeye de kararlıdılar.¹⁴⁷

İttihat ve Terakki,1908 öncesinde Makedonya'da etkili bir örgüt kurmuş ve genç mektepli subaylar arasında pek çok yandaş kazanmıştı.Saray ile önce gizliden gizliye başlayan mücadele kısa sürede açığa çıktı ve İttihat ve Terakki kendini gizlemeden mücadeleyi bir isyan biçimine sokarak Makedonya'daki bu hareket ordu birlikleri arasında kısa sürede yayıldı.¹⁴⁸İttihat ve Terakki'nin yoğun mücadelesi sonucunda 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edildi.¹⁴⁹

II.Meşrutiyet devri,Cumhuriyet döneminin mantığının,felsefesinin,sorunlarının ve çözüm yollarının anlaşılması için önemli bir süreçtir.Gerçekten de,bu dönemde yapılan ya da yapılmak istenen uygulamalar Cumhuriyet döneminde de gelişerek devam etmiştir. Hakimiyet-i Milliye'yi sağlama çabaları,kişi hak ve özgürlükleri alanındaki cemiyetler ve siyasi partilerin oluşumundaki gelişmeler sayılabilecek belli başlı uygulamalardan bazılarıdır.¹⁵⁰

II.Meşrutiyet'in ilanından I.Dünya Savaşına kadar geçen sürede ülkenin kaderinde söz sahibi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin liderleri,dünya savaşındaki rolleri ve gelişen bir takım olaylardan dolayı sorumlu tutulmuşlar ve bir kısmı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.Bu süreçte bazı İttihatçılar da tutuklanmış ve fırka kendini fesh etmiştir.¹⁵¹İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hukuken kendini feshetmesi,fırkanın tamamen siyaset sahnesinden çekildiği anlamına gelmemelidir.Zira, İttihat ve Terakki Cemiyeti o dönemde,imparatorluk sınırları içerisindeki en küçük yerleşim birimlerine kadar nüfuz etmiş ve seçkin kişilerce donatılmış bir siyasi teşekküldür.Hukuken

¹⁴⁶ İrene Melikof,*Uyur İdik Uyardılar* ,s.233

¹⁴⁷ Sinan Meydan, *Atatürk ile Allah Arasında*, s.185

¹⁴⁸ Sina Akşin, *Jön Türkler İttihat ve Terakki*, C.3, 1985, s.840

¹⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *19.yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara, TTK, 1997, s.83

¹⁵⁰ Cezmi Eraslan, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul, 3F Yayınevi, 2006, s.59

¹⁵¹ Eric Jan.Zürcher, *Milli Mücadele de İttihatçılık*, trc.Nüzhet Salihoglu, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1987, s.1987

feshedilmiş de olsa, bu siyasi teşekkülün hala dimdik ayakta duran güçlü bir örgütü mevcuttur. Durum böyle olunca, İttihat ve Terakkiciler değişik adlarla çalışmalarını sürdürmüşler, hatta fırkanın Anadolu şubelerinin çoğu derhal Müdafaa-i Hukuk ve benzer teşekküller haline dönüşerek, istiklal mücadelesine katılmışlardır.¹⁵² İstanbul'da faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti, M.M. grubu vb. gibi birçok gizli örgütün içinde de önemli mevkilerde İttihatçılar bulunmaktaydı. Kendisi de bir Bektaşî olan Teşkilatı Mahsusa başkanı Hüsametdin Ertürk; Milli Mücadele'de çok önemli yararlılıklar gösteren Karakol Teşkilatı'ndan, "İttihatçıların, parti mensuplarını başka bir isim altında gizlemeyi düşündükleri bir tesis" olarak bahsetmektedir.¹⁵³

E.J.Zürcher'e göre İttihat ve Terakki içinde bir hayli Bektaşî vardı.¹⁵⁴ Bu cemiyet kendine yakın bir tarikat olan Bektaşîlerden yararlandı ve destek buldu.¹⁵⁵ Ramsaur; tarikat mensuplarının Halifelik konusunda Şiiilerin imamlık ilkesine daha yakın olmaları, dolayısıyla Osmanlı padişahlarının Halifelikle ilgili iddialarını olumlu karşılamamaları, Bektaşîlerin Jön Türk hareketini desteklemeleri için bir diğer neden olarak gösterilebileceğini vurgulamaktadır.¹⁵⁶ Bektaşîlerin Abdülhamit'in kişisel istibdadına karşı da Genç Türklere sempati ve hatta yardım göstermiş olmaları da mümkündür.¹⁵⁷ J.K.Birge ise Bektaşîlerin I.Selim'in 1514'te Şah İsmail'e karşı açtığı savaşı, Şii İranlılara yakınlık duyduklarından ötürü engellemeye çalıştıklarını söylemektedir. Bu nedenle, Abdülhamit'in Halifeliğin önemini yeniden canlandırma konusundaki çabaları, Bektaşîlerin karşı bir tutum sergilemesine önyak olmuş olabileceği üzerinde durmaktadır.¹⁵⁸ Bu görüşlere paralel olarak H.Ertürk de Bektaşîlerin İstanbul ve Anadolu'da İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olduklarını

¹⁵² Müdafaa-i Hukuk vb. adlarla kurulan bütün millî teşekküllerin bünyesinde İttihatçı unsurunu görebilmek mümkündür. Meselâ, Vilâyat-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti'nin kurucularından Raif Efendi, Mazhar Müfit Bey'e anlattığı hatıralarında, İttihatçı olduğunu belirtmektedir. Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara, (T.T.K., C. I), 1966, s. 20; Yakup Kadri ise, "Beni hayrete-ve belki de hayal kırıklığına düşüren nokta, yüzde yüz vatanî bir teşekkül telâkki ettiğim Redd-i İlhak Cemiyeti içindeki iyi niyet sahipleri arasında, ya bâzı art düşüncelikimselerin, ya da tekrar mbmleket mukadderatına hâkim olmak fırsatını gözetleyen ittihatçıların bulunmasıydı" demektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Ankara, (Bilgi Yayınları 1968, 1. Basım, s. 22; Nail Morali da, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin çalışmalarında, İttihat ve Terakki Teşkilatı'nın büyük hizmetler verdiğini kaydetmektedir. Nail Morali, *Mütârekede İzmir Olayları*, Ankara, (T.T.K.), 1973, s. 45.

¹⁵³ Hüsametdin Ertürk (Anlatan), *İki Devrin Perde Arkası*, Yazan: Samih Nafiz Tansu, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1969, s.196

¹⁵⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, trc.Metin Kıratlı, Ankara, TTK 1993, s.404

¹⁵⁵ Irene.Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.233

¹⁵⁶ Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*.Nuran Yavuz, İstanbul, Sander Yayınları, 1982, s.130-131

¹⁵⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.405

¹⁵⁸ Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali* , s.131

belirtir.¹⁵⁹ Konu ile ilgili araştırma yapan yazarların bir çoğu, Bektaşilerin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ortak çıkarlarından dolayı yakınlık gösterdikleri ve sempati duyduklarını belirtirken, H.Ertürk bu görüşü daha da ilerleterek Bektaşilerin büyük çoğunluğunun bu fırkaya yakınlığın ve sempatinin ötesinde bizzat mensup olduklarını vurgulamıştır.Cemiyetin içinden gelen biri olarak Ertürk'ün bu tespiti ve cemiyetin önemli isimlerinden bazılarının da Bektaşi olması, Bektaşilerle İttihat Terakki arasındaki bağın ne denli kuvvetli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ramsaur'a göre hür ve aydın seçkin kesimden gelen Bektaşiler, XIX.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içinde,Franc-Masonluğun Avrupa inkılap hareketi içinde oynadıkları role benzer bir rol oynamışlardır.¹⁶⁰ B.Lewis,diğer tarikatlar arasında özellikle Bektaşilerin,Talat Paşa ve Rıza Tevfik de dahil olmak üzere,liderlerinin bir çoğu bu tarikatların mensubu olan Genç Türkler ile sıkı bağlar kurduklarını,Bu yakınlaşma sürecinde ise tarikatların,otoriteye karşı dini ve siyasal muhalefetleri dolayısıyla, II.Abdülhamit karşıtı Genç Türkler'in ilgisini çekmiş olabileceğini belirtmektedir.¹⁶¹ Yani Lewis,Genç Türkler ve Bektaşi tarikatı yakınlığının çıkar ortaklığına dayandığını vurgulamaya çalışmaktadır.

Hasluck'ta Bektaşilerle Jön Türkler arasında bir ilişki olduğunu yazmaktadır.¹⁶² Bazı Jön Türkler'in Bektaşi oldukları bilinmektedir.Talat Paşa, Rıza Tevfik ve Şeyhülislam Kazım Efendi bu gruptandırlar. Ramsaur'a göre yine de Jön Türk hareketini desteklemenin Bektaşiliğin ilkelerinden biri olduğunu söylemek zordur.Jön Türk programına, yada daha basit olarak,Abdülhamit'i devirip Osmanlı İmparatorluğu'nda daha liberal bir rejim kurma önerisine yatkınlık duymuşlardır,demek daha doğru olur.¹⁶³ Ayrıca Bektaşilerin Anadolu'ya kaçan ya da sürülen Cemiyet mensuplarına yardım ettikleri de bilinmektedir.¹⁶⁴

¹⁵⁹ H.Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, s.530

¹⁶⁰ İ. Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.233,

¹⁶¹ B.Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.404

¹⁶² Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, s.132

¹⁶³ Ramsaur, *a.g.e.*, s.132

¹⁶⁴ İ. Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.233

Bu noktada Bektaşî Rıza Tefvîk'in aşağıdaki mektubu oldukça önemli ve açıklayıcı mahiyettedir:

“Bektaşiler gerçekten de diğeri gizli mezheplere kıyasla en liberal dervişlerdir.Hiç biri devlet dini olan Sünniliğın şartlarını yerine getirmeyi gerekli görmez.Türk İmparatorluğu'nun başlangıç yıllarından beri bu mezhep, diğeri lerinin yanı sıra,kabul edilmiş ve saygı görmüştür.İstanbul'a ve diğeri kültür merkezlerinde yüksek makamlarda görevli, kültürlü Bektaşiler vardır.Ben şahsen birkaç vezir, bir elçi ve birçok hakim tanıyorum.En az iki Bektaşî Şeyhülislam vardır,birisi Musa Kazım Efendi, İttihat ve Terakki Cemiyeti lideri Talat Paşa'nın kabinesinde yer almıştır ve Talat Paşa gibi, benim gibi Bektaşî'dir.Bu nedenle Bektaşî kardeşliği,Türkiye'de daha hoşgörü sahibi ve inançlara karşı daha özgür bir tavır sergileyecek bir idare için girişilecek herhangi bir siyasal ihtilal ya da toplumsal devrimi sevinçle karşılayacak bir fikri yapıya sahiptir.İhtilalci komitenin İstanbul'daki üyeleri arasında hayli Bektaşî vardı;Hemen hemen bütün Bektaşiler komiteye amacını gerçekleştirmesi için yardımcı oldular.”¹⁶⁵

E.B.Şapolyo'ya göre İkinci Meşrutiyet devrinde Bektaşilik daha da güçlendi.,İttihat ve Terakki mensupları Bektaşileri himaye ettiler.Ayrıca İttihat ve Terakki Partisi iktidarı ele alınca,memleketin gizli bir şekilde devam eden tarikatların mahiyet ve hüviyetlerini,sosyal yapımız üzerindeki etkilerini öğrenme yolunu tuttu.Türkiye'deki mezhep ve tarikatların tarihi,mevcut tören ve aneleri hakkında bilgi edinilmesini ülke için faydalı buldular,çünkü ülkede milyonlarca insan Alevi/Bektaşî olarak yaşamaktaydı.¹⁶⁶Bu araştırmaların yapılması gerektiği İttihat ve Terakki umumi merkez azaları ve özellikle Ziya Gökalp tarafından önemle vurgulandı.Bunun üzerine Talat Paşa Kızılbaş ve Bektaşileri araştırmak üzere Anadolu'ya gitmesi için Baha Sait Bey'i görevlendirdi.¹⁶⁷Baha Sait Bey uzun bir süre bu alanda önemli araştırmalar yapmıştır.Baha Sait Bey'in çalışmaları önemi, genişliği ve ilk olma açısından ayrı bir başlık altında ele almayı uygun görmekteyiz.

¹⁶⁵ Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, s.132

¹⁶⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, Türkiye yay, 1964, s.330

¹⁶⁷ E.B. Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.330-331

1.2. ANADOLUDA İLK ALEVİ/BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMASI BAHA SAİT BEY

Türkiye'deki Alevi-Bektaşî zümreleri hakkında yapılan çalışmaların değeri ve niteliği açısından, Baha Sait Bey'in oldukça önemli bir yeri vardır. Ancak Baha Sait Bey ve eserleri Türk bilim ve kültür dünyası tarafından ve özellikle Alevi-Bektaşî kültürünü ve inanışını incelemeye çalışan araştırmacılar tarafından yeterli derecede bilinmemektedir.

Baha Sait Bey, 1882 yılında Çanakkale'nin Biga ilçesinde doğmuş; aslen Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmiş olan Dağıstanlı bir Türk ailesinin oğludur. İlk ve orta öğrenimini alim bir zat olan babasından alan ve Biga'daki okullarda tamamlayan Baha Sait, yüksek öğrenimini Harp Okulu'nda ve Harp Akademisi'nde tamamlayıp buradan 1906 yılında mezun olmuştur. Bu sırada kurmay yüzbaşısıdır. Komutanlarına karşı geldiği ve onlarla uyuşmadığı için kısa bir süre sonra ordudan emekliye ayrılmıştır. Subaylıktan ayrılınca babasının isteği üzerine Kahire'deki aile dostlarının yanına gitmiş, II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine yeniden İstanbul'a dönmüş ve burada ticaretle meşgul olmaya başlamıştır.¹⁶⁸

Baha Sait, İttihat ve Terakki Fırkası, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Türk Ocağı, MTTC, Milli Kongre ve Karakol Cemiyeti gibi politika, sanat ve kültür kuruluşlarında kurucu ve yönetici olarak çalışmıştır. Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine Yunan ordularının Ankara-Polatlı'ya ilerleyişleri sırasında, halkın paniğe kapılmaması için teşkil edilen İrşat Heyeti'nde¹⁶⁹ görev verilmiş ve Milli Mücadele'ye halk desteğini artırabilmek için Anadolu'yu dolaşmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Teyyare müfettişliğine atanmasını istemiş ve bu vesileyle Anadolu'yu karış karış dolaşmış, Türk kabilelerinin ve özellikle doğu bölgelerimizdeki dağlık bölgelerde yaşayan ahali ve aşiretlerin soy, dil mezhep ve geleneklerini

¹⁶⁸ Fethi Tevetoğlu, Milli Mücadele Kahramanlarından Baha Sait Bey, Ankara, *ATAM Dergisi*, Sayı:16, C.VI, Kasım 1989

¹⁶⁹ İsmail Görkem, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî ve Nusayri Zümreleri*, önsöz.

incelemiştir.¹⁷⁰57 yıllık ömrünün yaklaşık 25 senesini Anadolu'daki Alevi-Bektaşî zümrelerini araştırmakla geçirdiğini söylemek yerinde olacaktır.¹⁷¹

Baha Sait Bey'e Alevi-Bektaşî zümreleri hakkında araştırma ve inceleme yapma görevi bir dönem içerisinde önemli çalışmalarda bulunduğu İttihat ve Terakki Partisi tarafından verilmiştir. Aslında İttihat ve Terakki Partisi'nin böyle araştırma ve inceleme yaptırması bir politika ve yönetim yeniliğine başlangıçtı.¹⁷² E.B.Şapolyo bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“İttihat ve Terakki lideri Talat Paşa sadrazam olduğu ilk günlerde Parti umumi meclisini topluyor ve diyor ki,

-Bu milletin başına geçtik. Fakat Anadolu bizim için kapalı bir kutudur.Önce, bunun içini tanımamız, sonra bu millete layık hizmetlerde bulunmamız lazım geldiğine inanıyorum.

Bunun üzerine merkezi umuminin hocası Ziya Gökalp,

-Biz, siyasi bir inkılap yaptık. Yani meşruti bir yönetim kurmakla kalmayıp değiştirdik. Halbuki en büyük inkılap içtimai inkılaptır.İçtimai bünyemizde,kültür sahasında yapabileceğimiz inkılaplar en büyüğü ve en verimli olacaktır.Bu da ancak, Türk cemiyetinin morfolojik ve fizyolojik yapısını tanımakla olur.Bunların başında Anadolu'nun muhtelif dinsel inançları,tarikatlar ve Türkmen aşiretleri gelir.Bu kurumları incelemek üzere bilim gücü tam olan arkadaşları,bu kutuyu açmaları için gönderelim.”

Demıştır. Bunun üzerine Parti umumi merkezi Kızılbaş ve Bektaşileri incelemek üzere Baha Sait Bey'i, Ahileri incelemek üzere Bursalı Mehmet Tahir (Olgun) ve Hasan Fehmi Hoca'yı, Ermenileri incelemek üzere de Esat Uras Bey'i göndermiştir.”¹⁷³Hilmi Ziya Ülken de 1914-1915'de Baha Sait'in,hükümet tarafından Alevi-Bektaşiliği tetkik etmek üzere Anadolu'ya gönderildiğini belirtmektedir.¹⁷⁴

¹⁷⁰Nejat Birdoğan, *İttihat-Terakki'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey)*, İstanbul, Berfin Yayınları, 1999, s.10

¹⁷¹İsmail Görkem, *Türkiye'de Alevi Bektaşî Ahi ve Nusayri Zümreleri,s.1*

¹⁷²Nejat Birdoğan, *İttihat-Terakki'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırması(Baha Sait Bey),s.7*

¹⁷³E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi,1*

¹⁷⁴Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk yayınları, İstanbul, Ülken Yayınevi, 1974, C.I, s.423

İsmail Görkem'e göre; Baha Sait Bey, Bu çalışmalara başlamasına, Anadolu'da yaşayan Alevi Bektaşî zümrelerinin Protestan misyonerlerinin hazırladıkları nüfus istatistiklerinde ve Merzifon Koleji'nin Gizli Pontus Belgelerinde "Hıristiyan dönmesi" unsurlar olarak gösterilmesinin sebep olduğunu belirtmektedir. O, bu sebepler yüzünden, böylesi bölücü fikirlere karşı koymak amacıyla, 1917 yılında neşriyata başlar. Fakat "müzayedeci bir mecmua"nın "muhtemelen sarayın arzusuyla" bu harekete, "yıkılan Türk Ocağı'nın dinsiz çocukları şimdi de Kızılbaşlık propagandası yapıyor" şeklinde acı bir karşılık verdiğini ve bu tartışma neticesinde ise, Sansür Heyeti'nin yazılarının neşrini engellediğini üzülenek belirtmektedir. Yazılarını ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1926 yılından itibaren yayımlama imkanı bulabilmiş; 1928-1939 yılları arasındaki çalışmalarını ise, neşretmeye fırsat bulamadan vefat etmiştir.¹⁷⁵ Baha Sait, gözlemlerini ancak 1926-1927 yıllarında Türk Yurdu Dergisi'nin 22,23,24,25,26,27, sayılarında yayımlanmıştır. Yayınlamaya karar verdiğinde çalışmanın üzerinden on yıl, Cumhuriyet'in üzerinden ise üç yıl geçmişti. Ama coşku yeni idi ve Baha Sait bir Atatürk hayranı idi. Bu gözlemler son yıllarda yayınlanan Alevi-Bektaşî araştırmalarında görülmeyen gözlemlerdi. Aleviliğin kökenindeki ulusal kültür öğelerini kanıtlarıyla ortaya koymaktadır.¹⁷⁶

Baha Sait Bey araştırmalarında genel olarak Alevi-Bektaşî inancının kökenleri ve bu inanç içerisindeki ritüellerin neler olduğu hakkında bilgi vermektedir. Baha Sait Sosyoloji'nin karşılaştırma metotlarını kullanarak saha araştırmasına katılmış, özellikle Alevi-Bektaşî toplumlarının inanç ve kültür sistemlerini inceleyerek onlarda eski Türk kültür izlerini tespit etmiştir.¹⁷⁷ Bu noktada Baha Sait Bey önemli tespitler ortaya koymaktadır.

Baha Sait'e göre Anadolu Türk Alevi ve Bektaşîlerini sadece Hz. Ali ve İmamiyeye bağlamak doğru değildir. Bu topluluğun ayin ve erkanının Oğuz töresinin ve Şaman Türk Çadırının aynısı olduğunu,¹⁷⁸ Ayrıca, Bektaşî şeyhleri için kullanılan "baba" kelimesi ile Orta Asya kökenli Türkmenler tarafından kullanılan "ata" kelimesinin benzer olduğunu¹⁷⁹ önemle vurgulamaktadır. Ona göre Bütün Tasavvufi

¹⁷⁵ İsmail Görkem, *a.g.e.*, s.51

¹⁷⁶ N. Birdoğan, *İttihat-Terakki'nin Alevilik-Bektaşîlik Araştırması (Baha Sait Bey)*, s.9

¹⁷⁷ Orhan Türkoğan, *Alevi-Bektaşî Kimliği / Sosyo-Antropolojik Araştırma*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1995, s.26

¹⁷⁸ İsmail Görkem, *a.g.e.*, s.52

¹⁷⁹ İsmail Görkem, *a.g.e.*, s.119

yollar asliyetlerini kaybettikleri halde, Bektaşilik ve Kızılbaşlık eski Türk dinini,ocak geleneğini, hürriyet ile kadınlara hürmeti,saz ve sözünü olduğu gibi kabul etmiş ve yaşatmıştır.Bu ocak,Türkiye'nin hayat ve memarıyla hem-hal olmuştur.Bu ocağın sosyal yapımız üzerindeki tesirleri anlaşılmadıkça, Türkiye de anlaşılmayacaktır.¹⁸⁰ İşte bu yığın halkımızın ruhu, hayat ve hissiyatı yeni Türkiye için çok ve pek çok lazımdır.Göreceğiz ki,şimdiye kadar bütün varlığıyla Türk özünü koruyan bu cemaat, bir nokta-i nazardan milli vicdanımızın temel taşlarının en kuvvetli bir rüknü,bir direğidir.¹⁸¹

Baha Sait Anadolu'da yaşayan Türkmen ve Yörüklerin Alevi Tekkelerine katılmalarının doğru ve aynı zaman da gerekli bir yaklaşım olduğunu şu cümleleriyle dile getirmiştir:

“Töresini seven Türk, kozmopolitliğe ısınmadı. Arap'ın beynelmilel mefküresiyle Türk'ün milli ideali birleşemedi; ilelebet de olamayacaktır.Onun için en töreci,en halis Türkler,Türkmenler,Yörükler ve en sonra en aydın,en zeki heyecanlı Türkler,hürriyet zevkini tadacak bir ocak aradıkları zaman, onu Alevi Tekkeleri'nde gördüler ve bildiler. Çünkü oralarda 'milli kurtuluş' vardı.¹⁸² Yine Baha Sait'in tespitlerine göre; Türk Alevi zümrelerinin en büyük amaçlarından biri de Türk dilini korumaktı. Aleviler bunu başardı ve tümü ile Türk kaldı. Yardımlaşmayı hakkı ile yaptı. 'Benim malım, benim mülküm' demedi.Her şey ve herkes dedi.Dilini bozmadı.Töresini bozmadı.Kutsal ocağa saygı gösterdi. Sazını elinden düşürmedi. Sözünü Türk dilinin güzelliğinden ayırmadı.Turan elinden nasıl göç ettiyse,Oğuz elinde şölen töreni nasıl açılır ise o da Ali meydanını,muhabbet meydanını öyle açtı”¹⁸³.Diyerek bu tespitini desteklemeye çalışmıştır.

Baha Sait Bey araştırmaları sırasında “Ahilik” üzerinde de önemle durmuştur. Ahilerin Bektaşilikten etkilendiklerini ve aralarında kuvvetli bir bağ bulunduğunu vurgulamaktadır..Aşık Paşa-yı Veli,Ahi Evran / Ahi Elvan,Şeyh Süleyman ve Hacı Bektaş Veli'nin bir günün,bir asrın,bir fikrin müçtehitleri olduğunu belirterek bu görüşün temsilcisi olarak gördüğü Kırşehir'deki Caca Bey Medresesi ile Konya'nın

¹⁸⁰ İsmail Görkem, a.g.e.,s.122.124

¹⁸¹ İsmail Görkem, a.g.e., s.129

¹⁸² İsmail Görkem, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî ve Nusayrî Zümreleri*,s.163

¹⁸³ Nejat Birdoğan, *İttihat-Terakki'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey)*, s.22

Mesnevi medresesi olan Karatay Medresesi'nin rekabet içerisinde olduklarını anlatmaktadır. Bu süreçte Karatay Medresesi'ndeki Farsça ve Arapça telkinler yerine, Caca Bey Medresesi'nin Türk dilini koruyan ve Türk diline sahip çıkan Aşık Paşa'nın tesiri altında bulunduğu önemle dikkat çekmektedir. Ancak buna rağmen Caca Bey Medresesi'ne gerekli ilginin gösterilmediğinden yakınmaktadır. Baha Sait araştırmalarında Osmanlı Devleti ile Alevi-Bektaşilik ve Türklük arasındaki ilişkilere değinmiştir. Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu politikalara bu anlamda oldukça sert eleştiriler yöneltmiştir. Osmanlı'nın Türklere ve Türklüğün önemli temsilcilerinden gördüğü Alevi/Bektaşilerin haksız yere baskı altına aldığını ve zarar verdiğini belirtmektedir.¹⁸⁴

Esasen Baha Sait Bey'in araştırma ve gözlemleri, uzun yıllara dayanan derin bir süreci ifade eder. Dolayısıyla araştırmaları sonucunda aktarmış olduğu bilgiler de bir o kadar geniş ve oldukça önemlidir. Baha Sait Bey'i önemli kılan diğer bir husus böyle bir çalışmanın bir ilk olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Alevi/Bektaşiler üzerine daha sonraları yapılan çalışmalarda Baha Sait'in yer almaması ve bu şahsa atıfta bulunulmaması da bir o kadar şaşırtıcıdır. Bu araştırmaların detaylı bir şekilde incelenmesi hiç şüphesiz sayfalar alacaktır. Ancak araştırmamız sürecinde gerekli noktalar da Baha Sait Bey'in analizlerinden yararlanacağımız muhakkaktır.

İttihat ve Terakki'nin bu alan araştırması; geri plana itilmiş ve kendi içine kapanmış olan Anadolu coğrafyasında yaşayan Alevi/Bektaşi toplumunun demografik,

¹⁸⁴İsmail Görkem, *Türkiye'de Alevi-Bektaşi ve Nusayri Zümreleri*, s.161,166,270, 264,

Baha Sait'e göre "Konya Karatay Medrese'si Fars dilinin konağıydı. Halbuki ıssız bir köşede -Kırşehir'de-(Caca Bey Medresesi) üç beş aşık toplanmış, Türk dilini diriltmeye uğraşıyorlardı. Taptuk Emre'nin müridi olan Yunus Emre'nin saf ve çoban edalı bilmezlikten gelen görgüsü, hisleri bilgisi yanında, daha doğrusu tasavvuf diliyle "marifet zikrini tehlil ederken", Aşık Paşa-yı Veli de (Baba İlyas'ın torunu), Mesnevi'ye rakip olan idealiyle Garibname'sini yazıyordu. Hacı Bektaş gününün dostları, herhalde müspet bir gayeyi idrak etmişler; Konya'ya, İran'a ve Arap'a karşı o zamana kadar görülmeyen bir özel tavırla, yalnız ve yalnız Türkçü olmuşlardı. Bu ifadenin doğruluğunu Aşık Paşa'nın Kendi diliyle söyleyelim?

"Kamu dilde var idi zabt-ı usül
Bunlara düşmüş idi cümle 'ukul
Türk diline kimesne bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez ol dilleri...."

Baha Sait Osmanlı'ya karşı eleştirilerini ise şu şekilde dile getirmiştir: "Türklüğünü, milliyetini, dilini, İslamiyet öncesi töresini din halinde muhafaza eden Aleviler, Osmanlı döneminde bazen Celali, bazen Cemali, bazen zındık, bazen de dinsiz oldu. Osmanlı Resmi devlet erkanı Latin, Hırvat, Germen, Grek, Ermeni, Çerkes, Gürcü, Arnavut vb. yetmiş iki buçuk milletten türemiştir. Onlar Türk'ün omzunda, Türk'ün kılıcında ekme bulmuşlar ve yine onu tahkire özenmişlerdi. Türklüğü değil tac ve taht seviyorlardı. Türk milletinin diktiği saraylar şimdi onun esaret kaleleri olmuştu. Kuyucu Murat Paşa, Anadolu'da bir milyon Türk'ü kuyulara doldururken, düşünmeye mecbur değildi. Çünkü o, Türk değildi."

sosyal, kültürel ve politik anlamda daha yakından tanınmasını sağlamıştır. İttihat ve Terakki'nin bu çalışmasının yararı hiç şüphesiz ilerleyen süreçte kendini gösterecek, hem I.Dünya Savaşı sırasında özellikle Kafkas Cephesi'nde bu zümre Ruslara karşı çarpışmalarda yer alacak, hem de Alevi/Bektaşiler yoğun bir şekilde Milli Mücadele'nin iç dinamik unsurları içerisinde yer alarak Mustafa Kemal Paşa'nın sıkı takipçileri olacaklardır.

İttihat ve Terakki ile Alevi-Bektaşiler arasındaki yakınlığın I.Dünya Savaşı sürecinde de devam ettiği bilinmektedir. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi İttihat Terakki'nin yönetiminde olduğu Birinci Dünya Savaşı'nda Bektaşi Alayları teşkil edilmiş.1915'te Hacıbektaş Dergahı Postnişi Çelebi Cemalettin Efendi alayı ile Kafkas Cephesi'ne giderek savaşa katılmıştır. Sadrazam Talat Paşa ve Harbiye Nazırı Enver Paşa da Hacıbektaş'a kadar giderek Cemalettin Çelebi Efendiyi Dergahta ziyarette bulunmuşlardır.¹⁸⁵ I.Dünya Savaşı'nda yaşanan bu gelişmeler iki tarafın da karşılıklı olarak iyi ilişkiler içerisinde olduğunun ve güven duygusunun devam ettiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

1.3.BEKTAŞİ MÜCAHİT ALAYI VE KAFKAS CEPHESİ

Alevi-Bektaşiler, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan önce I.Dünya Savaşında da ülkenin savunmasında cephelerde yerini almışlardır.Bunlardan biri de I.Dünya Savaşı'nda kurulan ve Kafkas Cephesi'ne gönderilen Hacıbektaş Dergahı Piri Cemalettin Çelebi'nin başında olduğu "Bektaşi Mücahidin Alayı"dır.

Cemalettin Çelebi bizzat bu birliğe komuta etmiştir. Bu gönüllü birlik tüm Anadolu ve Rumeli Alevi-Bektaşileri ayaklanmaya çağırmıştır.Birlik Doğu Cephesi'nde savaşa katılmıştır.Böyle bir birliğin oluşumu, Doğu'da bilhassa Alevi yörelerde milis örgütlenmelerin hızla yayılmasını teşvik etmiştir.Birçok Alevi ileri gelenleri bu birlikle

¹⁸⁵E.B. Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.331

bağ kurmuş, yardım etmiştir.Doğu Alevileri bu Bektaşî Alayı'nı örnek alarak milisler biçiminde örgütlenmişlerdir.Doğudaki Kuva-yı Milliye teşkilatının oluşum sürecine de katkı sağlamışlardır.¹⁸⁶

II.Meşrutiyet ile birlikte güçlenen İttihat ve Terakki Partisi 1913'te iktidara gelmiş,1914 yılı sonlarında da Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşı'na sokulmuştu.¹⁸⁷ 1915 kışı oldukça ağır geçmiş, tifüs ve dizanteri gibi hastalıklardan 3.Ordu güç duruma düşmüştür. Mücadeleler Kars ve Van çevresinde yoğunlaşmış,bu sırada da Ermeni isyanları baş göstermişti.Bu olumsuz gelişmelerin devamında Ruslar, Erzurum merkezine doğru ilerlemeye başlamışlardı.¹⁸⁸

Bu süreçte Enver Paşa ve Talat Paşa Elazığ'a gelerek Dersim'de yaşayan bazı Alevi aşiretleri ve Elazığ Valisi Sabit Bey ile birlikte bir toplantı yaparlar.Toplantıda bu aşiretlerden bir kuvvet oluşturulması görüşü kabul edilir.Dersim'de yaşayan aşiretlerin Alevi olmasından dolayı,bu aşiretleri örgütlemesi amacıyla Cemalettin Çelebi Efendi'den yardım alınması kararı benimsenir.¹⁸⁹Ancak başka bir iddiaya göre Cemalettin Çelebi,kendi isteği ve rızasıyla mücahit alayını oluşturmuş ve mücadeleye katılmıştı.¹⁹⁰ Bununla birlikte Çelebi Cemalettin ile Osmanlı Ordusu arasında,geçmiş birkaç seneye dayanan bir ilişkinin ve iletişiminin olduğu görülmektedir.Nitekim 14 Haziran 1914 tarihli bir belgeye göre Çelebi Cemalettin,Osmanlı donanmasına verdiği destekten dolayı donanma tarafından madalyayla ödüllendirilmişti.¹⁹¹

Örgütlenmenin önderi olarak Çelebi Cemalettin Efendinin seçilmesi,hiç şüphesiz tesadüfi yada üstünkörü alınmış bir karar değildi.Bir önceki konumuzda da bahsettiğimiz gibi İttihat Terakki'nin yaptırmış olduğu etnik-sosyolojik alan araştırmalarının bu tercihi belirlediği muhakkaktır.Bu alan araştırması çerçevesinde Aleviler,Bektaşiler ve aşiretler hakkında çalışmalar yapıldığını vurgulamıştık.Büyük bir olasılıkla bu çalışmalardan elde edilen sonuçların ışığında,dinsel kimliği ve etkinliğiyle

¹⁸⁶ Cemal Şener, *Atatürk ve Aleviler*, İstanbul, Etik Yayınları, 2006, s.67-68

¹⁸⁷ Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde*, Erzincan Hayra Hizmet VeDayanışma Vakfı, 1985, C.II, s.357

¹⁸⁸ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım-Birinci Cihan Harbi*, İstanbul, Nehir Yayınları,1990, C.II, s.361-451; *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3.Ordu Harekatı*, İstanbul, Nehir Yayınları, 1991, C.I., s.5

¹⁸⁹Vatan Özgül, *Dimetoka'dan Erzincan'a Bir Alevi Aşireti Balabanlılar*, İstanbul, 2005, s.107

¹⁹⁰ Hülya Küçük,*Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s.103

¹⁹¹ B.O.A.,Dosya No:23, Gömlek No:36, Fon Kodu:DH.KMS.

tanınan Çelebi Cemalettin'in,yöre Alevilerinin örgütlenmesi konusunda uygun bir karakter olacağı kanaati belirmişti.

Alevileri savaşa katılmaya hazırlayacak tek merci de Çelebiler idi.Mesela,Büyükkeşlik (Çorum) ve çevresindeki yaklaşık 27 köydeki Alevilerin bağlı olduğu bir Alevi dedesi olan Ali Aygün'e göre,amcaları dahil çok sayıda Alevi bu savaşa katılmış, ama hiçbiri geri dönmemişti.¹⁹²

Cemalettin Efendi'den sonra Hacıbektaş Dergahı'nın başına geçen Veliyettin Çelebi de Hakimiyeti Milliye'de yayınladığı bir beyannamede bu alaydan bahsetmektedir.Beyannameye göre 1915'te bir alay kurulmuştu.Bu alaydaki asker sayısı 7000'i aşkındı ve Doğu cephesine gönderilmişti. Beyanname şöyle başlamaktadır: “ Biraderim merhum Çelebi Cemalettin Efendi'nin 1331 senesinde yedi bini müteceviz efraddan mürekkeb Mücahidi Bektaşiyeye namı altında teşkil etmiş olduğu bir alay ile Harb-ı Umumiye iştirak ve vazife-i mukaddese-i vataniyyesini ifa eylediği herkesin malûmudur.¹⁹³

Vatan Özgül de konu ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.Ona göre Bektaşî Alayı'nda önemli görevler üstelenen kişilerden biri de Alevi Balaban aşireti Gül Ağadır.Gül Ağa aynı zamanda İttihat ve Terakki ile önemli bağlantıları olan biriydi.Elazığ valisi Sabit Bey'in 21 Ocak 1916 tarihinde göndermiş olduğu telgraftan Balaban aşireti lideri Gül Ağa'nın,iki taburlu Bektaşî Mücahit Alayı'ndan bir taburun,komutan yardımcılığı görevini yürüttüğünü öğrenmekteyiz.Ayrıca Enver Paşa,Talat Paşa,Vali Sabit ve bazı Dersimli aşiret liderlerinin bulunduğu toplantıya,Balaban Aşireti lideri Gül Ağa'nın da katılmış ve ardından da Bektaşî Alayı'nda görev üstlenmişti.Hatta gösterdiği çabalardan dolayı savaş sonrası Gül Ağa'ya başka sorumluluklarda verilir.Erzurum Valisi Tahsin tarafından Gül Ağa,öncesinde vekaleten yürüttüğü Selepur (Tanyeri) Nahiyesi müdürlüğüne atanır.¹⁹⁴

Yoğun kış şartları,mücadeleleri olumsuz şekilde etkilemiştir.Bu sırada 3.Ordu,eline geçen birliklerle cepheyi takviyeye devam etmektedir.1000 kişilik

¹⁹² H.Küçük, *a.g.e.*, s.104

¹⁹³ Veliyeddin Çelebi, *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Mayıs 1338 (1922)

¹⁹⁴ Vatan Özgül, *Dimetoka'dan Erzincan'a Bir Alevi Aşireti Balabanlılar*, s.110

mevcuduyla iki taburdan oluşan Bektaşı Mücahit Alayı'na,15 Ocak 1916'da,Erzurum'dan Hasankale'ye hareket emri verilir.Hasankale'de bulunan 3.Ordu Komutanı bir gün sonra,Erzurum'dan Hasankale'ye gelmiş olan Bektaşı Mücahit Alayı'ndan 500 kişilik bir taburu, Karabıyık-Dazlak yaylasına, Hasankale'ye inen istikameti kapsayan Kızılviran-Yeniköy hattını tutmak üzere 34.Piyade Tümeni'nin emrine gönderir.Diğer tabur ise Hasankale'de bekletilmektedir.O gece Rusların Hasankale'ye doğru yaptıkları saldırıların sonrasında 3.Ordu Komutanlığı,tüm ordunun güvenliği açısından daha yararlı olacağı düşüncesiyle bir yazı yayımlayarak,Erzurum'a doğru geri çekilme emrini verir.¹⁹⁵

16 Ocak gecesi 34.Piyade Tümeni'ne bağlı mücadele eden Bektaşı Mücahit Taburu, 9. ve 11. Kolordu'yu Rusların karşısında düştüğü zor durumdan kurtarmış ertesi gün Hızardere-Çermiksu köylerinin güney ve batı hattını savunmaya devam etmişti.Bu sırada (büyük ihtimalle Hasankale'de beklemekte olan) Bektaşı Mücahit Taburu,102.Piyade Alayı'ndan bir tabur,bir sahra top takımı ve bir dağ bataryasıyla birlikte kuzeyden gelebilecek tehlikeye karşı Ziyarettepe civarına yerleştirildi.¹⁹⁶

Rusların asıl taarruzu,34.Piyade Tümeni'nin bulunduğu alanda yoğunlaşmaktaydı.Bu arada Vali Tahsin,birkaç gün içerisinde yaklaşık 1200 kişilik gönüllü ile iki alaylı “Müdafaai Milliye Tümeni” oluşturmuş ve iki alay daha oluşturmak üzereydi.Bektaşı Mücahit Taburlarından biri,21 Ocak 1916'da Hasankale ile Erzurum arasında,Çiftlik köyü civarında bulunmaktaydı.Bu mevzilerdeki savaşlar Ocak ayı sonuna kadar devam etti.¹⁹⁷

Ateşkesten sonra, Bektaşı Mücahit Alayı ilhak için gönderildiği Doğu Cephesi'ndeki 3.Kolordu İran, Azerbaycan ve Dağıstan bölgelerinde mevkilendirilmişti.İngilizlerle yapılan anlaşma gereği,Türk kuvvetleri,31 Ocak 1919'da terhis edildi.Kalan askerler,İstanbul ve Sivas-Samsun ve Van-Erzurum bölgelerindeki ordu ve birliklere dağıtıldı.¹⁹⁸

¹⁹⁵V.Özgül, *a.g.e.*, s.109

¹⁹⁶C. Şener, *a.g.e.*, s.70-71

¹⁹⁷ V.Özgün, *a.g.e.*, s.109

¹⁹⁸ F.Belen, *Askeri,Siyasi ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983, s.35-26

1.4.ALEVİ/BEKTAŞİLERİN DEMOGRAFİK DURUMU

Milli Mücadele yıllarında Anadolu ve Rumeli’de yaşayan Alevi/Bektaşî nüfusu hakkında kesin bir kanıya varmak mümkün değildir.Ancak bu konu ile ilgili olarak dönemin tanıkları ve araştırmacılar tarafından çeşitli rakamlar verilmiştir.Bu rakamlara bakarak kesin olmamakla birlikte çeşitli tahminler yürütmek olası görünmektedir.

Anadolu Aleviliğinin ne olup ne olmadığı konusunda yapılan araştırmalar,yerli ve yabancı kimlikler bakımından ilginç bir görünüm taşımaktadır.Bu konuda bilme dayalı araştırmalarda yabancılar maalesef yöntem ve tarih olarak daha ilerdedirler.İngiliz,Rus,Alman ve Fransız araştırmacıların Anadolu ve Orta Asya’da Alevi-Bektaşî-Türkmen-Şaman topluluklarındaki çalışmaları 150-200 yıl öncesini tutmasına karşın bizdeki ilk istekli çalışma İttihat-Terakki döneminde yapılmıştır.İttihat Terakki’nin yönetimde olduğu dönemde (1909-1918) devlet eliyle yapılan bu araştırmanın uygulayıcısı daha önce de vurguladığımız gibi Rahmetli Baha Sait Bey’dir.¹⁹⁹

İttihat ve Terakki lideri Talat Paşa’nın Anadolu’ya Alevi ve Bektaşîleri incelemek üzere gönderdiği Baha Sait Bey²⁰⁰ Alevi-Bektaşî zümresinin Anadolu Türklerinin en azından üçte birini oluşturduğunu söylemektedir.²⁰¹

Cemalettin Çelebi’den sonra Hacıbektaş postuna oturan kardeşi Veliyettin Çelebi,Bektaşîlerin sayısının bir hayli olduğunu söyler ama net bir sayı vermez.²⁰² Besim Atalay 1924 yılında basılmış olan eserinde 1.500.000 olarak gösterir.²⁰³ M.M.Kansu da Alevi/Bektaşîlerin sayısının milyonları aştığını belirterek 3-4 milyondan fazla olduğu şeklinde görüşünü dile getirir.²⁰⁴E.B.Şapolyo ise bu sayıyı 6.000.000 olarak verir.²⁰⁵ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü’ndeki bir belgeye göre de

¹⁹⁹ Nejat Birdoğan, *İttihat Terakki’nin Alevilik Bektaşîlik Araştırması (Baha Sait Bey)*, s.7

²⁰⁰ Nejat Birdoğan, *İttihat Terakki’nin Alevilik Bektaşîlik Araştırması (Baha Sait Bey)*, s.7-8

²⁰¹ İsmail Görkem, *Türkiye’de Alevi-Bektaşî ve Nusayri Zümreleri*, s.25

²⁰² Hakimiyeti Milliye, 5 Mayıs 1338 (1922), no.499, s.2

²⁰³ Besim Atalay, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, trc.Vedat Atıla, İstanbul, Ant Yayınları, 1991, s.5

²⁰⁴ M.M.Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Ankara, TTK, 1986, C.II, s.492-493

²⁰⁵ E.E.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.225

Alevi/Bektaşilerin sayısı toplam 3 Milyon civarındadır.²⁰⁶ J.K.Birge, “Bektaşilik Tarihi” adlı eserinde Ekim 1933’de Arnavutluk’taki resmen tanınmış Bektaşi cemaatinin başı olan Niyazi Dede’nin eski Türk imparatorluğunda 7.500.000 Bektaşi hesap ettiğini söyler.²⁰⁷ Niyazi Dede bu sayıyı verirken muhtemelen Türkiye dışında yaşayan Bektaşileri de buna dahil etmiş görünmektedir.J.K.Birge aynı eserinde kendi gözlemlerinden yola çıkarak,derviş tarikatlarından en yaygını ve en etkeni,Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak yüzde onunu kaplayan Bektaşilik olduğunu,bir başka hesaba göre ise Anadolu’nun üçte birinin Bektaşilerin nüfuzu altında olduğunu belirtmektedir.²⁰⁸

Aynı belirsizlik Bektaşi tekkeleri için de geçerlidir.Çünkü bu tekkelerin bir bölümü açık olarak faaliyet göstermekle birlikte bazıları ise gizli olarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir.Bu nedenle araştırmacılar tarafından gösterilen tekkelerin bazıları farklılıklar göstermekte ve tam netlik kazanamamaktadır.Bu noktada özellikle 1826’daki yeniçeri ocağının kapanmasına paralel olarak Bektaşi tekkelerinin de bu süreçten olumsuz etkilenmeleri bu belirsizliğin ortaya çıkmasında belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.Bunun yanında Hasluck Bektaşiliğin yasaklandıktan sonra İstanbul’da 14 tekkenin kaldığını²⁰⁹,Hülya Küçük ise sayılarının 15’ten daha fazla²¹⁰ olduğunu vurgulamaktadır.

İstanbul’da kurulan Bektaşi tekkeleri Yedikule- Kazlıçeşme’de Seyyid Abdullah tekkesi, Topkapı’da Şeyh Abdullah tekkesi, Eyüp surlarında Şeyh Hafız Baba tekkesi,Sütlüce de Şeyh Hüseyin Baba tekkesi, Kağıthane-Karaağacında Şeyh Teber Baba tekkesi,Rumelihisarı’nda Şehitler tekkesi, Anadolu yakasında Çamlıca’da Merdivenköyü Şahkulu tekkesi,Üsküdar tekkesi,Öküzlimanı tekkesi,İstiranca tekkesi,...²¹¹ bilinenler arasındadır.

²⁰⁶H.Küçük,a.g.e., s.112, (TİTE,K.57, B.72,trs)

²⁰⁷J.K.Birge, *Bektaşilik Tarihi*, s.12

²⁰⁸J.KBirge, , *Bektaşilik Tarihi*, s.15-16

²⁰⁹Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik*, Ankara, Ardiç Yayınları, C.V, s.126

²¹⁰H.Küçük, a.g.e., s.113

²¹¹Ali Rıza Sayan,*Tarihin Getirdikleri*, İstanbul, Gençlik Basımevi, 1978, s.456

Bektaşilik üzerine yapılan araştırmalarda özellikle tarikatın sosyal boyutu üzerine de önemli tahliller yapılmıştır. Osmanlı Türk halkının büyük bir kesiminin yaşamları üzerinde etkinliğini sürdürmüş tarikatlar arasında, Bektaşiler önemli bir yer tutar.²¹²

Osmanlı tarihi boyunca, Bektaşilerin tutarlı bir şekilde Türkçe'ye bağlanmaları, inançlarında ve pratiklerinde Türk kültürünün İslam öncesi unsurlarını barındırmaları bu günkü Türk kültürünün tüm araştırmacıları için Bektaşî tarikatının araştırılmasında en önemli nedendir.²¹³

Türk Ocağı'nın resmi yayın organında Alevi/Bektaşileri araştıran Baha Sait Bey; Türk ulusal idealinin Arap enternasyonalizminde kendi ifadesini bulamayacağını, bu ifadeyi Bektaşiler ve onlarla bağlantılı köy gruplarının temel örneklerini oluşturduğu Alevi dergahları odalarında ya da tekkelerde bulunduğunu belirterek, ulusal özgürlüğün yalnızca bu dinsel grupların gizli pratiklerinde var olduğunu söylemektedir.²¹⁴

Bektaşiliğin çevresinde bir hayli milliyetçi ve liberal düşünceli kişinin toplandığı bir gerçektir..²¹⁵

Bu noktada E.E.Ramsaur şu tespitlerde bulunmaktadır; Bektaşî tarikatı, öteki tarikatlar içinde halka en yakın olanıydı, çünkü mensuplarının çoğu halk kitlelerinden geliyordu. Aynı zamanda bütün tarikatlar içinde en çok Türk olanıydı; çünkü, törenleri sırasında yalnız Türkçe kullanılıyordu. Öte yandan pek zengin şiiri, müziği ve şarkılarıyla da kültürel yaşama katılıyordu. Özellikle Bektaşî edebiyatı, halk edebiyatının önemli bir dalını oluşturmakta ve bu yanı sıra da, Türk edebiyatının yenileşmesinde büyük rol oynamaktaydı. Bektaşiler temelde liberal düşüncelere yakınlardı. Kentsel merkezlerin Bektaşî tekkelerinin, bu öncü düşünceleri, müzikte, şarkıda ve şiirdeki kültürel zenginliklerden dolayı, mensupları arasında liberal aydınlar vardı; bu aydınlar, Osmanlı reform hareketlerinde, Masonluğun Avrupa'da aydınlıklar yüzyılında oynadığı role benzer bir rol oynadılar.²¹⁶

²¹² J. K. Birge, *Bektaşilik Tarihi*, s.12

²¹³ J.K.Birge, *Bektaşilik Tarihi*, s.13

²¹⁴ *Türk Yurdu*, sayı:21, Eylül 1926, "Baha Sait Türkiye'de Alevi Zümreleri", s.204

²¹⁵ E.E.Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, s.128.

²¹⁶ İrene Melikof, "Namık Kemal'in Bektaşiliği ve Masonluğu", *Tarih ve Toplum Dergisi*, sayı:6, Aralık 1988

1.5.ALEVİ/BEKTAŞİLER VE ULUSAL ÖRGÜTLER

İstanbul'da bulunan bir çok asker ve sivil erkan Milli Mücadele'nin başlamasından sonra Anadolu'ya geçmek için her türlü tehlikeyi göze almışlardı. İstanbul'un 16 Mart 1920'de İtilâf Devletleri tarafından resmen işgali, Milli Mücadele'yi destekleyen insanların İstanbul'da kalmalarını tehlikeli hale getirmişti. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin başkenti işgal etmeyeceklerini açıklamalarına rağmen Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 24. maddelerini kendi menfaatlerine yorumlayarak işgallere devam etmeleri sulh yoluyla barış arayanların umutlarını söndürdü. Bu süreç işgalcilere silahlı mukavemet taraftarı vatanperverleri haklı çıkardı. Meclis-i Mebusan'ın basılması, üyelerinin tutuklanması, bazı vatanperverlerin İtilâf Devletleri ve İstanbul hükümetleri tarafından aranmaya başlaması veya tutuklanması, mebus, subay ve memurların Anadolu'ya geçişini hızlandırdı. Anadolu'ya yalnız subay ve sivillerin geçişi değil, gerekli silah ve cephanenin de kaçırılması gerekiyordu. Boğazlar ve önemli deniz yollarının, işgal devletlerinin denetim ve kontrolünde olması Milli Mücadeleye katılacak insan ve kaçırılacak silahlar için en emin yolun karayolu olduğunu gösteriyordu. İşgal devletlerinin kontrolü altındaki İstanbul'da vatanın kurtuluşu için çalışmalar yapmak her geçen gün imkansız hale geliyordu. Dolayısıyla Milli Mücadele'ye katkı yapan en önemli güzergâh İstanbul-İzmit-Geyve-Adapazarı yoluyla Anadolu'ya ilk geçişlerin büyük çoğunluğu bu yol üzerinden gerçekleştirilmekteydi.

Bu anlamda Sultan Tepe Özbekler Tekkesi Millî Mücadele tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Karakol Cemiyeti'nin vasıtasıyla Anadolu'ya gitmek isteyenler önce Özbekler Dergâhı'na gider ve menzil teşkilâtı'nın kontrolünde yolculuğa başlardı. Anadolu'ya bu yolla geçen Türk aydınlarının ilk büyük gurubunu Halide Edib Adıvar ve beraberinde ki 24 mebus oluşturuyordu. Ayrıca Millî Mücadele sırasında Karakol Cemiyeti'nin silah ve cephane kaçırma işlerinde Özbekler Tekkesi'nden yararlanılıyordu. Araştırma ve hatıralarda bu tekke ile Maltepe Endaht Mektebi kanalıyla Anadolu'ya geçenler arasında Harbiye Nazırı Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Celal Bayar, Adnan ve Halide Edib Adıvar, mebuslardan Ali Fuad Cebesoy'un babası İsmail Fazıl Paşa, Mehmed Akif Ersoy, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), eski Meclis-i Mebûsan başkanı Celâleddin Arif Bey, Yunus Nadi, Miralay Kâzım(Orbay), Erzurum mebusları Hüseyin Avni, Necâti, Zihni ve Necip Beyler İsmail Suphi(Soysallıoğlu), Sakallı Nureddin Paşa, Erkân-ı Harbiye Kaymakamı Seyfi, Binbaşı Saffet (Arıkan),

Ahmed Ferid, İbrahim Süreyya, Nevres, Çerkes Edhem'in kardeşi Saruhan Mebusu Binbaşı Reşit, Hüsrev (Gerede), Keskin Mebusu Rıza, İstanbul mebusu Ali Rıza, Binbaşı Besâlet Beyler, emekli kolağası Manastırlı Nuri, polis merkezi memurlarından Manastırlı Nuri (Conker), Yüzbaşı İsmail Hakkı, Mehmet Ali, Erkân-ı Harb Derviş, Mülâzım-ı evvel Abdurrahman sayılmaktadır.²¹⁷

Özbekler Tekkesi milli mücadeleye katkıları anlamında yazılı tarihe geçen ve en bilinen tekkeler arasındadır.Özbekler tekkesi bir Bektaşî tekkesi değildir.Ancak yukarıda da belirtildiği üzere bir çok silah ve cephanenin yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nın lider kadrosunun bir çoğu bu tekke aracılığı ile Anadolu'ya geçmişlerdir.Bu anlamda bu tekkenin faaliyetleri bize İstanbul'da kurulan diğer Milli Mücadele taraftarı tekkeler ve ulusal örgütlerin çalışmaları ve neler yaptıkları hakkında aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

Bektaşî tekkelerinin de ulusal direnişin insan, silah ve para kaynağının da oluşumunda önemli katkıları olmuştur.İstanbul'dan Anadolu'ya birçok önemli şahsiyetin bu tekkeler aracılığı ile gönderildiği bilinmektedir.²¹⁸Bu paralelde İstanbul'daki Bektaşî tekelerinden Şah Kulu Sultan Dergahı, Gözcü Baba tekke ve çevreleri ile bahçe ve binaları korunaklı yerlerdi.Bu nedenle İngiliz askerleri ve işgal kuvvetleri,buraların pek farkına varamamakta ve buralar Kuva-yı Milliye için adeta birer üs olarak kullanılmaktaydılar.Selimiye Kışlası'nın buralara yakın olması sebebiyle gözetim altındaki kışladan gece kaçırılan cephane ve silahlar,ancak buralarda gizlenebiliyordu.İstanbul yakasındaki Davutpaşa Kışlası'ndan kaçırılan silah ve cephaneler, Zeytinburnu açıklarından motorla Anadolu'ya kaçırılıyordu.²¹⁹

Merdivenköy Bektaşî Tekkesi Milli Mücadele yıllarında silah ve cephane kaçakçılığının merkezi idi.Aynı zamanda Anadolu'ya kaçırılmak istenen kişilerin takip ettiği yolun ilk durağı idi.Hatta Turgut Koca,Ermenilerin bu durumu Fransızlara Jurnallediğini,ama onların buna inanmadığını anlatmıştır.

²¹⁷ Süleyman Beyoğlu, *Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi*, Üsküdar Sempozyumu I, 23-25 Mayıs2003, s.201-203

²¹⁸ Cemal Şener ,*a.g.e.* , s.57,

²¹⁹ Burhan Kocadağ, *Şahkulu Sultan Dergahı ve İstanbul Bektaşî Tekkeleri*, İstanbul, Can Yayınları, 1998, s.131

Merdivenköy Tekkesi'nin hizmetlerine benzer hizmetleri olan diğer iki Bektaşî tekkesi,Karyağdı Baba ve Eryek Baba tekkeleri idi.Eryek Baba Tekkesi'nin mezarlarının arasına tüneller kazılarak saklanmış sonra bunlar İngilizlere karşı kullanılmak üzere vatanseverlere dağıtılmıştır.²²⁰

Rauf Orbay'ın anıları arasında da Vani Köydeki tekkenin İstanbul'dan Anadolu'ya adam kaçırma hususundaki yardımlarından bahseder.Bu tekkeye gidenler,o zaman Maltepe Atış Okulu Kumandanı olan Enver Paşa'nın eski subayı Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) bey tarafından alınır.Maltepeden sonra arka yollardan Anadolu içlerine yollanmış.Yazıda dergah postnişi zatın,ulusal harekete şiddetle taraftar olduğunu da kaydetmektedir.²²¹

H.Ertürk,İstanbul'da bazı Bektaşî Babaları'nın İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne girerek,casusluk faaliyetleri yaptıklarını ve bu cemiyetin çalışmalarını engellemeye çalıştıklarını belirtmiş, ancak bu Bektaşîlerin kim oldukları hakkında isim vermemiştir.Daha sonra bu faaliyetler İngilizler tarafından anlaşılacak durum Padişaha bildirilmiştir..Bu din adamlarının kimler olduğunu bulunup çıkarılması amacıyla Yıldız Sarayında bir istihbarat şebekesi bile kurulmuş,başına da Sultan Vahdettin'in .kayınbiraderi Miralay Çerkez Zeki Bey getirilmiştir.Bu şebekenin amacı vatansever din adamlarını mili teşkilattan uzaklaştırarak saraya bağlamak ve şayet karşı koyan olursa birer birer ayıklamaktı.Ertürk bütün bunlara rağmen vatanseverlerin görevlerini layıkıyla yapmaya devam ettiklerini, milli teşkilata hizmet ettiklerini ve hainleri aldattıklarını belirtmektedir.²²²

Bu nokta da özellikle M.M. Grubu istihbarat şubesinde görev almış Bektaşîler hakkında H. Küçük de önemli bilgiler vermektedir.Bu bilgilere göre casuslardan biri kendisinin bir Bektaşî olduğunu söyleyen ve raporlarını "R.K" imzasıyla imzalamış biridir. R.K. casusluğu sırasında karşı tarafı yanıltmak için,Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın taraftarlarındanmış gibi görünmeye çalışmıştır.Bütün Bektaşî Babalarının Topkapı'daki Bektaş Baba Dergah'ındaki bir toplantısına katılanlar arasında da o vardı.Cemali Baba, Dr.Fahrtettin Bey ve Didar Hanım'ın faaliyetleriyle ilgili bilgiler onun gönderdiği

²²⁰ H. Küçük,*a.g.e.*, s.151

²²¹ Rauf Orbay, *Yakın Tarihimiz*, C.III, s.275

²²² Hüsamettin Ertürk,, *İki Devrin Perde Arkası*, s.527-528

raporlarda yer almaktadır.Bektaşî Babalarından Şevki Koca, “R.K” baş harflerinin,İngilizce’yi çok iyi konuşan “Antakya’lı Reşad veya Ahmet Bedevi Kuran”a ait olabileceğini söylemektedir.²²³

Diğer bir Bektaşî casus,ünlü Tefvîk Baba (v.1939)idi.Tefvîk Baba,Tarikat-i Salahiye’ye sızmış çok bilgili ve zeki bir kişiydi.Hatta onun casusluğundan haberi olmayan T.Z.Tunaya,onu Tarikat-i Salahiye’nin kurucu üyeleri arasında saymaktadır.Konu ile ilgili önemli bilgiler aktaran Revnakoğlu da,Tefvîk Baba’nın Hükümet ve İtilaf Fırkası hükümeti sırasında Merdivenköy Dergah’ı Postnişini ve İslam Farmasonları olarak bilinen Tarikat-i Salahiye’nin üyesi olduğunu,M.M. Grubu’nun ona casusluk fikrini verdiğini ve onun da tarikatın “Kırklar”ına girerek bu işi çok iyi becerdiğini,tarikatın (1925’teki) yargılanması sırasında Tefvîk Baba’nın da yargılandığını ama milliyetçilere çalıştığının ortaya çıkması üzerine beraat ettiğini söyler.²²⁴

Yine ATASE’de bir M.M. Grubu üyesi tarafından EHUR’a yazılmış bir mektup,Tefvîk Baba’nın Tarikat-i Salahiyye’ye casus olarak sızması ile ilgilidir.²²⁵ Mektup şu şekildedir:

Hazret

Bu cemiyetin Kırkları içerisinde bizim Tefvîk Baba’yı soktum.Şimdilik,masraflarını karşılamak üzere kendisine elli lira verdim ve bu meseleyi bizzat kendim takip ediyorum.

Yunanlılardan fazla Anadolu’nun düşmanı üçtür.İngilizler, hilafet, halkın cehaleti. İngilizler,kuvveti hilafetten hilafetin de halkın cehaletinden aldığı malumunuzdur.Bu itibarla,bu teşkilatın her taraftaki şebekelerine girmek için Tefvîk Baba’ya bir miktar nakden muavenet lazımdır.Paşa hazretleri ile görüşülerek bu cihetin hallini rica ederim.

Hürmetler.

23 Eylül 1337 (1921). İmza

²²³ H.Küçük, a.g.e, s.148 bkz. (TİTE,K.56, B.12, tarihi: 7 Haziran 1338 (1922), s.I)

²²⁴ H.Küçük, a.g.e., s.149, bkz.(CSRA, Merdivenköy B/12, Topal Tefvîk Baba, s.6.)

²²⁵ H.Küçük, a.g.e,s.149, (ATASE, K 1,1677, D.411, F.2-4)

Ayrıca İstanbul'un çeşitli semtlerinde ulusal örgütler kuranların başında Erenköy'deki Didariye Dergahı Pirllerinden Bektaşî İbrahim Mihrabi Baba vardı.Kuzguncuk ulusal örgütü kurucularından biriye yine Çamlıca Dergahı'ndan Bektaşî Ali Nutki Baba'ydı.²²⁶

Mütareke sonrası kurulan ilk teşkilâtlardan biri "Karakol Cemiyeti"dir.²²⁷ Cemiyetin çalışmaları çok yönlü olmuştur, İstanbul halkını ve Anadolu yakasındaki çeteleri de silahlandırmışlardır. Bunun yanında İstanbul semt ve kazaları teşkilâtlandırılarak, İstanbul - Anadolu arasında irtibatı temin amacıyla Kocaeli mıntıkasında bir menzil hattı (teşkilâtı) kurulmuştur.²²⁸ Cemiyet bu hat kanalıyla Anadolu'ya değerli şahsiyetler ve silâh kaçırmıştır. işgal kuvvetlerinin çok uğraşmasına rağmen, menzil hattı tespit edilip, yok edilememiştir.²²⁹

Yine Karakol Cemiyeti ile hemen hemen aynı paralelde mücadele eden Mim Mim Grubu da 1922 içinde oldukça kuvvetlenmiştir. M.M. Grubu faaliyetleri arasında en önemlilerinden birisi, İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan silâh şevkidir.²³⁰ H.Ertürk, mütareke yıllarında İstanbul'da çalışan ve bilhassa M.M. Grubu adı altında Müsellah Milli Kuvvetler teşkilatını kuran kendileri ve arkadaşlarının,kurtuluşu Anadolu'da mücadeleye başlayan milli hükümete Mustafa Kemal'e bağlılıkta gördüklerini söylemektedir.Ertürk'e göre Anadolu'ya ve Mustafa Kemal'e faydası dokunacak her şahıs ve her şey oraya gönderilmeliydi.Bu nedenle milli teşkilat kurulmasına karar verilmiştir.²³¹

İşte Anadolu'ya adam ve askeri gereç kaçıran bu gizli örgütlerden Mim Mim Grubu'nun elemanları arasında da yoğun bir şekilde Alevi-Bektaşiler yer almaktaydı.Hatta kurucularından biri Bektaşî Hamdi Baba'dır.²³²Mim Mim Grubu ile birlikte faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti ve Teşkilatı Mahsusa gibi teşkilatlarda da Alevi-Bektaşiler görünmektedir.²³³ Teşkilatı Mahsusa'nın başkanı Albay Hüsamettin

²²⁶ Hüsamettin Ertürk,, a.g.e., s.231,242

²²⁷ Muharrem Giray, *İstanbul'un işgalinde gizli bir teşkilat,Karakol Cemiyeti,Yakın Tarihimiz*, 1962, s.345

²²⁸ Bülent Çukurova, "Kurtuluş Savaşında İstanbul Gizli Grupları", Ankara,*ATAM Dergisi* ,sayı: 5, C.II, Mart 1986

²²⁹ E. B. Şapolyo, *İstanbul ve Milli Mücadele'nin İç Alemi*, İstanbul 1967, s. 21

²³⁰ Bülent Çukurova, "Kurtuluş Savaşında İstanbul Gizli Grupları", (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, K. 39 c, F. 9928/1)

²³¹ Hüsamettin Ertürk, a.g.e., s.206.

²³² Tekin Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, İstanbul,Ticaret Postası Matbaası, 1963, s.20

²³³ Baki Öz, *Kurtuluş Savaşı'nda Alevi-Bektaşiler*,İstanbul, Can Yayınları, 1995, s.25

Ertürk Bey de Bektaşiydi.Haber alma gizli örgütü olarak önemli işler yapmıştı.²³⁴ Ertürk Mim Mim Grubu'nun İstanbul'daki birçok toplantısına, “elinde bastonu olan bir Bektaşi babası” kılığında geldiğini,kendisini durdurup nereden geldiğini soran askeri devriyeye Hacı Bektaş Veli'nin kullarından biriyim.Bir zikir ayininden geliyorum ,”dediğini,üstü Anadolu'dan gelmiş evraklar ve raporlarla dolu olmasına rağmen bunu duyan devriyenin kendisini daha fazla sorgulamadan serbest bıraktığını söylemektedir.²³⁵ Ayrıca tarihte 31 Mart Vakası olarak bilinen olay karşısında, İstanbul'a II.Abdülhamit'i devirmek amacıyla gelen Hareket Ordusu'nun içerisinde de Bektaşiler bulunmaktaydı.²³⁶

Hacı İlhami Baba,Ali Nutki Baba,Münir Halıcıoğlu,Hasan Baba,Hamdi Baba, Hüseyin Kazım Baba,Asım Baba,Ahmet Halid (balimeren) Baba M.M. Grubunda faaliyet gösteren önemli Bektaşi babalarındandırılar. Hüseyin Kazım Baba M.M.Grubu'nda yer almıştı.²³⁷ Hüseyin Kazım Baba bu gruba Gümrük Müdürü ve Milli Şair diye bilinen ve çeşitli üst düzey resmi görevlerde bulunmuş şair Mehmet Emin Yurdakul'un kardeşi Ali Haydar Bey vasıtası ile girmiştir. H.Küçük,bu konu ile ilgili,M.M.Grubu'nun Ayasofya, Eminönü, Unkapanı ve Eyüp şubelerindeki elemanların listesinde ismi Kazım olan birinin varlığından söz ederek bu kişinin Kazım Baba olduğunu belirtir.²³⁸

Atatürk'ün eski dostu, doktoru, aynı zamanda bir Bektaşi olan Dr.Hasan Ragıp Erensel (Baba), Atatürk'ün çocukluk, mektep, ordu, Çanakkale Savaşları, Kurtuluş Savaşı yıllarında dostluğu devam etmiş, Ata'nın vefatına kadar da Riyaset-i Cumhur köşkünün doktorluğunu yapmıştır.²³⁹

Bununla birlikte Adana'da Ekrem Ramazanoğlu Baba Fransızlara karşı ilk direniş örgütlerinden birini kurmuştur. Yine Denizlili Asım Giritlioğlu Baba savaş sırasında Kuva-yı Milliye içinde çok büyük yararlılıklar göstermişlerdir.Tire, Şahkulu Sultan ve

²³⁴ Hüsamettin Ertürk., *a.g.e.*, s.530

²³⁵ Hüsamettin Ertürk., *a.g.e.*, s.462-463

²³⁶ Şevki Koca, *Bektaşilik ve Bektaşi Dergahları*, İstanbul, Cem Vakfı Yayınları, 2005, s.69

²³⁷ Turgut Koca, *Bektaşi-Alevi Şairleri ve Nefesleri 13.yüzyıldan 20.yüzyıla Kadar*, İstanbul, Maarif Kitaphanesi, 1990, s.33, Hüseyin Kazım Baba,1881'de doğmuş,piyade yarbayı şehit Şevki Bey'in oğludur. Son yüzyılın Bektaşi şairlerindedir.Topçu subay olarak Balkanlarda görev yaptı, Kurtuluş hareketinde Mim Mim grubunda çalışmıştır.

²³⁸ H.Küçük,*a.g.e.*,s.147-148

²³⁹ Bedri Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Ankara, Doğu Matbaası, 1985, s.73

Eryek Dergahı lahitleri içinde İngilizlere karşı silahlar depolanmış ve sevkiyatları gerçekleştirilmiştir.²⁴⁰

Milli Mücadele yılların da hatırlanması gereken önemli kişilerden biri de, Karaağaç Tekkesi şeyhi Hüseyin Zeki Baba'dan el alarak Bektaşî olan şair ve ilim adamı Samih Fırat'tır (1874-1932).²⁴¹ Milli Mücadele'nin başından itibaren Samih Rıfat, Mustafa Kemal'in yakın bir takipçisi olmuştur. Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basmasının ardından, Türk milleti için umut yeniden doğar, Türk insanı kadın, erkek, genç ihtiyar bir ölüm kalım savaşına girer. Samih Rıfat da İstanbul'da duramaz.²⁴² Yumurta taciri "Hasan Efendi" ismini takınarak Hareket Ordusu Kumandanı Hüsnü Paşa ile birlikte İstanbul'dan ayrılır. Veled Çelebi "Vakit"te neşrettiği hatıralarında bu durumdan; "Ennihaye Salih, Anadolu'ya geçmeğe karar verdi. Ali Fuat Paşa ile muhaberenin yolunu buldu ve bir gece sırroldu." Şeklinde anlatmaktadır. Samih Rıfat ve Hüsnü Paşa İnebolu'ya giden bir vapura binerler. Oradan Anadolu'ya geçerler.²⁴³

Samih Rıfat ve arkadaşları (aralarında şair Mehmet Yurdakul da bulunmaktadır), Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, cephelerdeki askerlerin arasında dolaşarak onlara moral kazandırmak ve Milli Mücadele ruhunu aşlamak için var güçleriyle çalışırlar. Samih Rıfat hatip durumunda çeşitli yerlerde nutuklar söyler.²⁴⁴ Bu amaçla Hakimiyeti Milliye ve Yeni Gün'de de bir takım makaleler yayınlamıştır. İnönü Zaferi'nin Ankara'da yankılandığı sıralarda Samih Rıfat yine ekileyici bir konuşma yapmıştır. Özellikle, " Yirminci asrın en büyük halaskar kumandanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Muhterem Büyük Millet Meclisi azayı kiramı. Bu gün istihsal eylediğimiz zafer münasebetiyle Ankara Belediye Heyeti namına söz söylemek için yarım saat evvel davet edildim. Müstahzar zihnimde bir şeyim yoktur. Yalnız gözlerimin yaşı, asabımın raşesi, sözlerimin heyecanı neler düşündüğümü ifade edecek..." sözleriyle başlayan bu konuşması samimi ve derin bir ilgi uyandırmıştır. Ayrıca 30 Haziran 1921'de Batı cephesini ziyaret etmiş ve İnönü'de askere çok etkileyici bir nutuk vermiştir.²⁴⁵

²⁴⁰ Şevki Koca, *Bektaşîlik ve Bektaşî Dergahları*, İstanbul 2005, s.71-72

²⁴¹ Tugut Koca, *Bektaşî-Alevî Nefesleri ve Şairleri*, İstanbul, 1990, s.38

²⁴² Ayşegül Celeboğlu, *Türk Dil Kurumunun Kurucu Başkanı Samih Rıfat: Hayatı ve Eserleri*, Ankara, TTK, 2008, s.38

²⁴³ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Samih Rıfat Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Sühulet Kütüphanesi, s.LXV

²⁴⁴ Ayşegül Celeboğlu, *Türk Dil Kurumunun Kurucu Başkanı Samih Rıfat: Hayatı ve Eserleri*, s.38

²⁴⁵ S.N. Ergun, *Samih Rıfat Hayatı ve Eserleri*, s.LXVI

Samih Rıfat rahatsızlığından sonra yorgun düşer ve Milli Mücadele'deki hatip rolü son bulur. Milli Mücadele ve İstiklal Savaşı kazanıldığı aylarda (Ekim 1922) Samih Rıfat Ankara'ya gelir. Burada Mustafa Kemal ile dostlukları başlar. İlerleyen süreçte birçok önemli görevler üstlenir.²⁴⁶ Samih Rıfat 1932 yılında vefat etmiştir. Cenaze töreninde Atatürk de bulunmuştur.²⁴⁷ Samih Rıfat, Milli Mücadele ile ilgili düşüncelerini yansıtan birçok şiir de yazmıştır. Anadolu'ya kaçışını; o zamanlar ülkenin, her yaralıya yardıma koşacak bir kahramana nasıl muhtaç olduğunu ve kahraman olarak Mustafa Kemal'e karşı beslediği duygularını anlatan şiirleri de bulunmaktadır. Samih Rıfat Türk halkına tarihini ve dilini öğretmeye çalışan bir tarihçi gibiydi. 1932'de ölümünün ardından, Milli Mücadele ve Türk tarihi ve diline hizmetlerini sayan eden bir çok yazı çıkmıştı gazetelerde. Hakimiyeti Milliye'deki yazılar bunlar arasında özel bir yer tutar. Samih Rıfat bu yazılarda kendisini bütün gayreti ve varlığı ile Gazi'nin gayretlerine adayan ve Hakimiyet-i Milliye'nin savaş meydanlarından birçok makale gönderen, büyük bir destekçisi olarak tanımlanıyordu. Yine "Milli Mücadele'deki hizmetleri başarılı bir sayfa oluşturur" deniyordu.²⁴⁸

Milli Mücadele yıllarında halkın seferber edilmesi sürecinde H. Küçük, bir Bektaşî tekkesi olan Seyyid Battal Gazi Dergahı'nın 72. şeyhi Hakkı Aydoğdu Dede ile yaptığı mülakat neticesinde özellikle tekkenin o zaman ki şeyhi olan, aynı zamanda Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti Eskişehir şubesi üyesi olan Şükrü Metin Baba ile alakadar önemli bilgiler aktarmaktadır. Hakkı Aydoğdu, Dede Milli Mücadele yıllarında, Şükrü Metin Baba'nın, Eskişehir'in 1921'de Yunan askerleri tarafından işgali sırasında halkı uyandırmak için gösterdiği gayretleri şu şekilde anlatmaktadır:

" Henüz askere çağrılmamıştım. Yunan ordusunun yaklaşmakta olduğunu duyunca, önce Ankara'ya kaçmak istedik ama yolda hastalanınca Seyyidgazi'de, Büyükyayla'da kalmak zorunda kaldık. Amcam Şükrü Efendi, halkı bu işgale karşı hazırlığa, uyanık olmaya çağırdı. Ama insanlar: "Yaklaşan Türk ordusudur, Yeşil Ordu'dur; Yunan ordusu değil," diyor, "Kızılbaş" diye nitelendirdikleri bize inanmıyorlardı. Bununla da kalmadılar, bizi Osmanlı Hükümeti'ne şikayet

²⁴⁶ Ayşegül Celeboğlu, *Türk Dil Kurumunun Kurucu Başkanı Samih Rıfat*, s.38

²⁴⁷ Tugut Koca, a.g.e., s.39

²⁴⁸ H. Küçük, a.g.e., s.154-155

ettiler.Ancak,yaklaşan Yunan ordusu olduğu ortaya çıkınca da “Mustafa Kemal’in yandaşları” diye Yunan ordusuna jurnallediler.Bunu yapan Karakatip Mehmet idi.Ancak ne olduysa oldu,amcam Şükrü Efendi ve ben Yunan tarafından esir alındığımız gibi Karakatip Mehmet de esir alındı.Kendisi hakkında Yunanlılara bir şey söyleyenin biz olduğumuzu sandı.Ama biz ona senin yaptığını yapmayız dedik.

Bir süre sonra Türk ordusu geldi ve Yunan ordusu kaçmaya başladı.Tabii biz de dahil,aldığı esirlerle birlikte.Bizi iki ay boyunca kaldığımız Selanik’e götürdüler önce.Bize aş ekmek vermediler.Aslında Yunan haklıda aç susuzdu.Selanik’ten sonra bizi dört ay tutacakları Milos adasına götürdüler.Mudanya Mütarekesi İsmet Paşa tarafından imzalanınca,esirlerin mübadelesi çerçevesinde İzmir’e götürüldük.Neden esir edildığımızı sorduklarında “Türk olduğumuz için cevabını verdik.”²⁴⁹

Yunan kuvvetlerine karşı Denizli bölgesinden ve Tavas ilçesinden 200 kişilik gönüllüler birliği ile Teslim Tekkesi Şeyhi Mazlum Baba’nın yedek subay oğlu Mazlum Baba,Bektaşî taç ve kıyafetiyle cephede yer almışlardır.Bölgedeki Tahtacı ve Çepni Alevileri ulusal birliklere önemli asker desteği sağlamışlardır.²⁵⁰Celal Bayar,Akhisar karargahında iken,erler arasında yeterli Alevi vatandaş görmeyince,Alevi köylerine gidip ileri gelenler ile görüşme ihtiyacı duymuştur.Aldığı yanıt “Bizden istediler de vermedik mi” olmuştur.Alevi ileri gelenleri ertesi gün atlı ve silahlı gençlerini cepheye göndermişlerdir.²⁵¹

Hacıbektaş Dergahı Şeyhi Cemalettin Efendi’nin kardeşi ve onun ölümünden sonra dergahın başına geçen Veliyettin Çelebi Efendi’nin de Alevi-Bektaşîlerin Milli Mücadele’ye katılma sürecinde önemli katkısı olmuştur.Hakimiyeti Milliye’de yayınlamış olduğu beyannamesinde net olarak Alevi-Bektaşî halkını Mustafa Kemal’in

²⁴⁹ H.Küçük, a.g.e., s.156

²⁵⁰ Hüsnü Merdanoğlu, *Kemalizm İle Bütünleşen Alevilik*, İstanbul, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2009, s.1189, Ayrıca bkz;Noyan,Bektaşîlik,Alevilik Nedir?,s.73 (Bedri Noyan’ın anlatımında Mümtaz Baba’nın Atatürk’le ilişkilerinin daha sonra da devam ettiğini görmekteyiz “Hatay olaylarından önce,İzmir gezisinde,Eski Denizli mebus’u Halife Hacı Hüseyin Mazlumi Baba oğlu Mümtaz Bababalım (Baba’yı Kordonda,şimdi Atatürk kitaplığı ve müze olan binada kabul ederek,bu müesseseyi yeni şartlara göre,günün ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yeni bir tüzük hazırlayarak,canlandırmayı teklif ve tebliğ etmeleri de bunu gösterir.Mümtaz Bababalım Atatürk’ün davetini,o zaman denizli valisi olan Cemal Bardakçı bey haber vermiş.O da davete gitmiştir.Mümtaz Baba,Atatürk’e, verilen emir üzerine bu konuları tamamen bırakmış olduklarını,şimdi vaki emirleri üzerine de hazırlık yaparak bir tüzükle kendilerine geleceğini söyleyerek ayrılmış,Araya Hatay olayları,Atatürk’ün rahatsızlığı girince bu konuyu izleyememiş olduğunu Mümtaz Baba’dab dinlemiştim.”

²⁵¹ Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.III, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1989, s.1020

yanında mücadeleye etmeye çağırıştır.Türk halkının istiklaline kavuşuncaya kadar çalışacaklarını vurgulamıştır.Beyannamenin bu kısmı şu şekildedir:

“ Mensubin-i Tarikat-i Bektaşîyye,Türk olmakla beraber,Tarikat-i Nazenin’e mensub aşair dahi Dergah’a merbut bulduklarından sevgili Anadolu’muzun düşman istilasına uğramasına katiyen tahammül edemezler.Bu maksatla herkes canlarıyla,mallarıyla,vatanlarını,istiklallerini muhafazaya ahdü misak etmişlerdir. ...Ceddim Hacı Bektaş Veli Hazretlerine merbutiyetleri dolayısıyla ahfadına da ihtiram etmektedirler.İşte bu suretle gaye-i Misak-ı Milli’nin ihtisali için şimdiye kadar vüsatımız derecesinde malen,canen çalıştığımız gibi badema da çalışacağımızı vaad ve temin eder ve kahraman ordumuzun muvaffakiyet ve muzafferiyetleri için dua eylerim.”²⁵²

Bağımsızlık sürecinde, bu işe soyunanların yakalanma ve öldürülme riskine rağmen Alevi-Bektaşilerin büyük çoğunluğu bizzat aktif olarak Milli Mücadele’nin içerisinde yer almışlardır.Alevi/Bektaşî tekkeleri ve dergahları da bu anlamda üzerlerine düşen görevleri mümkün olduğunca yapmaya çalışmışlardır.²⁵³ Alevi-Bektaşilerin bu mücadelesi sadece İstanbul ve birtakım gruplar ile sınırlı kalmamış,büyük önder Mustafa Kemal’in Samsun’a giderek Anadolu’ya geçmesi ile birlikte, Anadolu’da da Kurtuluş Savaşı saflarında kendini göstermiştir.Dolayısıyla bu mücadele İstanbul’dan,Anadolu’ya uzanan bir yoldur.

²⁵² Hakimiyet-i Milliye, 5 Mayıs 1338, no:499,s.2

²⁵³ Burhan Kocadağ,, *Şahkulu Sultan Dergahı ve İstanbul Bektaşî Tekkeleri* , s. 132

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİ/BEKTAŞİLERİN MİLLİ MÜCADELE'DEKİ ROLÜ

2.1.MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN SAMSUNA ÇIKIŞI VE ALEVİ/BEKTAŞİLERLE İLİŞKİSİ

I.Dünya Savaşı'ndan yenilmiş bir şekilde çıkan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamış ve böylece Anadolu, İtilaf devletlerinin işgaline açık hale getirilmiştir.Bu arada siyasi çalkantılar içindeki İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa,burada vatanın kurtarılması adına çalışmalarda bulunmuş,bir takım devlet adamları ve eski silah arkadaşları ile istişareler yapmıştır.Ancak İstanbul'dan vatanın kurtuluşu adına pek fazla bir şey yapılamayacağını anlayan Mustafa Kemal Paşa İzmir'in işgalinden sonra 19 Mayıs 1919'da Üçüncü Ordu Müfettişi görev ve yetkisi ile Samsuna gider. Samsunda bir hafta kaldıktan sonra Havzaya geçer.

Mustafa Kemal Paşa memleketin o gün içinde bulunduğu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu topluluk, Genel Savaş'ta yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda zedelenmiş, koşulları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Savaşın uzun yılları boyunca ulus, yorgun ve yoksul bir durumda. Ulusu ve ülkeyi Genel Savaş'a sürükleyenler, kendi yaşamlarının kaygısına düşerek yurttan kaçmışlar. Padişah ve Halife olan Vahdettin, soysuzlaşmış, kendini ve yalnız tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet, güçsüz, onursuz, korkak, yalnız Padişah'ın isteklerine uymuş, onunla birlikte kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş.”²⁵⁴

Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu kötü durumdan kurtulmanın bir tek yolu vardı: Ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak. Bu kararın

²⁵⁴ Nutuk, Milli Eğitim Basımevi , İstanbul,1969, C.I, s.1

dayandığı temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıydı. Bu, ancak Tam bağımsız kalmakla sağlanabilirdi.²⁵⁵ İşte, Atatürk'ün İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğü ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uyguladığı karar bu olmuştur.²⁵⁶

Mustafa Kemal henüz Milli Mücadele'nin başlarında, Havza'ya gittiği ve 25 Mayıs 1919'da halkın karşısına çıktığı zaman ona destek olan kişilerden biri, Ali Baba adında nüfuzlu bir Bektaşî babası idi. Ali Baba, sahibi olduğu Mesudiye Otelini 22 gün boyunca Atatürk'e tahsis etmiş²⁵⁷ ve Mustafa Kemal'in Havza Belediye Başkanı İbrahim Bey ile ilişki kurmasına yardım etmiştir.²⁵⁸ Kurtuluş Savaşı'nda Havza'nın son derece önemli bir yeri vardır. Ulusal Savaşın ilk mitingi burada yapılmış, ilk ihtilal bayrağı burada çekilmiş ve Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, vatanın kurtarılması amacıyla mücadeleye birlikte atılacağı savaş arkadaşlarıyla ilk kez Havza'da ilişki kurmuştu.²⁵⁹ Havza Belediye Başkanı İbrahim Bey de Mesudiye Otelinin sahibinin Ali Baba adında bir Havzalı olduğunu bu nedenle otele hem Ali Baba hem de Mesudiye oteli dendiğini, Ali Baba'nın Mustafa Kemal Paşa'nın orada kaldığı sürece özel hizmetlerine bizzat baktığını söylemektedir. Bu noktada Ali Baba Mustafa Kemal Paşa ile diyaloglarını şöyle anlatır; “ Samsun'dan 25 Mayıs günü otele geldiğinde ilk kahvesini ben götürdüm. Yüzüme dikkatle baktı. İlk sorduğu soru şu oldu: -Buralarda ne var ne yok? Kendisine şahit olduğumuz korkunç zulümleri anlattım. Dikkatle dinledi ve düşündü. -Merak etme dedi. Bunların sonu geldi gerisi iyi olacak.”

Ali Baba anlatımına devamla; Mustafa Kemal'in kendisine Havza'da en çok sözü geçen belli başlı kimlerin olduğu sorusunu yönelttiğini kendisinin de bu şahsiyetlerin adlarını Paşa'ya verdiğini söylemektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da bir miting yapmak istediğini ve bu konuda kendisinin de çalışmasını istediğini anlatmaktadır.²⁶⁰

²⁵⁵ Nutuk, Milli Eğitim Basımevi, C.I, s.10

²⁵⁶ Abdullah İlgazi, “Atatürk'ün Tokat Gezileri”, *ATAM Dergisi*, sayı.52, C:XVIII, Mart 2002

²⁵⁷ Hüsamettin Ertürk, *a.g.e.*, s.338

²⁵⁸ H.Küçük, *a.g.e.*, s.122

²⁵⁹ Atatürk Ansiklopedisi, İstanbul 1981, C.VI, s.19

²⁶⁰ Atatürk Ansiklopedisi, İstanbul 1981, C.VI, s.20

Bu diyalogdan da anlaşıldığı üzere bir Bektaşî olan Ali Baba Mustafa Kemal ve arkadaşlarına sadece sahibi olduğu oteli vermenin yanında, Belediye Başkanı İbrahim Bey ile temasa geçmesini sağlamış ve Havza mitinginin düzenlenmesi sürecinde aktif rol oynamıştır. Böylelikle duruşunu net bir şekilde ortaya koymuş ve Milli Mücadele'ye destek vermiştir.

13 Haziranda, M.Kemal, karargahıyla birlikte Amasya'ya geçti. Amasya toplantısı yapıldı, kararlar alındı ve Amasya tamimi hazırlandı.²⁶¹ Amasya'ya geliş ve burada imzalanan bu belge, milletçe bir örgütlenmenin, Sivas'ta milli bir kongre çağrısının uygulamaya geçişi için en önemli tarihsel bir belgeydi²⁶². Sekiz maddelik bu genelge, yurt bütünlüğünü ve ulusal egemenliği sağlamak için stratejik bir hareket olmakla kalmadı, bir yönüyle de İtilaf Devletleri'ne ve işbirlikçilerine karşı bir savaş çağrısı oldu.²⁶³ Bu hem siyasal, hem hukuksal, hem de tüm toplumsal yönlerden çok önemli bir gelişmedir. Türk ve yabancı çoğu düşünürün üzerinde birleştiği gibi gerçekte Amasya Genelgesi bir "ihtilal bildirisini", bir "bağımsızlık bildirisini"dir.²⁶⁴ Bu süreçte Mustafa Kemal'i Amasya'da karşılayan ve bu ihtilal bildirisine destek veren heyette Bektaşî şeyhi Cemalettin Çelebi de vardı.²⁶⁵ Bu durum onun en başından beri Mustafa Kemal'le işbirliği içinde olduğunun ve bu mücadelesinde M.Kemal'in yanında olduğunun da bir göstergesi olarak kabul edilebilir.²⁶⁶

Amasya Genelgesi'nin etkileri kısa zamanda kendisini gösterdi. Ulusal Kongre'nin toplanacağı Sivas'ta kendi aleyhinde bazı faaliyetlerin başladığı haberini alan ve gerekli tedbirleri aldıktan sonra gizlice Tokat'a gelen²⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa, Tokat'a gelişleriyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

*"26'da (Haziran) Amasya'dan yola çıktım. Tokat'a varır varmaz telgrafhaneyi göz altına aldirarak benim varışımın Sivas'a ve hiçbir yere bildirilmemesini sağladım. 26/27 gecesini orada geçirdim."*²⁶⁸

²⁶¹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.I, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992, s.424-425

²⁶² Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul 1983, s.45

²⁶³ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, 1995, s.9

²⁶⁴ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi I*, Ankara 2000, s.45

²⁶⁵ Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006, s.253-54, Celalettin Ulusoy: *Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî Yolu*, Ankara, 1986, s.100

²⁶⁶ Celalettin Ulusoy, *Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî Yolu*, s.100

²⁶⁷ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara 1978, s.335

²⁶⁸ Nutuk., Milli Eğitim Basımevi, C.I,s.40

Ertesi gün yapacağı işleri planladıktan sonra ve gece geç saatte dinlenmek üzere Rıfat Bey'in²⁶⁹ evine geçti. Mustafa Kemal'in, Tokat'ta evine konuk olduğu ve akşam yanına gelen kalabalık ile geç saatlere kadar sohbet ettiği Rıfat Efendi, bazı yazarlara göre bir Hacı Bektaş müridiydi.²⁷⁰ Rıfat Efendi'yi daha sonra Erzurum Kongresi kararları altında imzası olan delegeler arasında görmekteyiz.²⁷¹ Mustafa Kemal Paşa'nın Kongre Reisi seçilmesini sağlayan 38/47 oydan biri yine Tokat delegesi Rıfat Bey'e aitti.²⁷²

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşabilmesi için halkın tamamının bu mücadeleyi sahiplenmesi gerektiğine inanıyordu. Bunun için öncelikle, bir toplumsal motivasyon yaratmalı ve tüm halkı bağımsızlık ortak hedefi etrafında birleştirmeliydi. 20. yüzyılın başlarında Anadolu insanını kısmi etnik köken ve ideoloji ayrımlarına rağmen bir araya getirebilecek yegane motivasyon aracı İslam diniydi. Mustafa Kemal Paşa, zengin din kültürünü de kullanarak Türkiye'nin geleceği için hayati önem taşıyan bu toplumsal motivasyonu ustalıkla gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş savaşı yıllarında izlediği kurtuluş stratejisi, halka inmeyi, halkla birlikte hareket etmeyi amaçlamaktadır. Halkın duygularına bazen cami minberlerinde bazen de Bektaşî dergahlarında yüksek sesle tercüman olmuştur. İçtenliği ve yüksek etkileme gücü sayesinde elde ettiği başarıyı, üstün ve seviyeli din kültürü ile de birleştirerek kısa sürede halk tarafından benimsenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasını sağlayacak olan en önemli etkenlerden biri, Mustafa Kemal'in bu stratejik hareket tarzıdır.²⁷³

Esasen Türkiye gibi, İslam'ın, taşına toprağına işlediği bir ülkede ve Türk insanı gibi, bütün değerlerine İslam tasavvufunun damga vurduğu bir tiple, tasavvufa kafa tutarak bir yere varmanın imkanı yoktur. Nitekim Atatürk bunun ilk gündem farkında olmuş ve programını bu gerçeği dikkate alarak hazırlamıştır. Oryantalist Bernard Lewis'in de işaret ettiği gibi, Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılap ve mimarı olduğu yeni

²⁶⁹ Abdullah İlgazi, "Atatürk'ün Tokat Gezileri", *ATAM Dergisi*.

²⁷⁰ Cemal Şener, *a.g.e*, s.58

²⁷¹ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi I*, s.53

²⁷² Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, C.III, s.14

²⁷³ Sinan Meydan, *Atatürk ile Allah Arasında*, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2009, s.320-321

kuruluşun temelinde,sözünü ettiğimiz insanın emeği,aşkı,heyecanı ve beklentileri vardır.Başka bir yaklaşımın sonuç alması,zaten mümkün olmazdı.²⁷⁴

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktıktan hemen sonra nabız yoklamasına girişti.Yararlanılması gereken bütün güçlerle bağ kurdu.Feodal ve geleneksel bir yapısı olan Osmanlı toplumunda din etkenini küçümsemek gerekiyordu.Özellikle bütün şeyh ve tarikat ileri gelenlerine mektuplar göndererek ulusal savaşıma kazanmaya çalıştı.²⁷⁵ Atatürk'ün başlattığı harekete destek sağlamada,yanına almakta büyük yararlar gördüğü dinsel kadrolar içinde Bektaşilerin ön sırayı tuttukları anlaşılıyor.²⁷⁶Bektaşî tekkesinin de Alevi-Bektaşî halk üzerindeki etkinliğinin bilincindeydi. Alevi halkı Türkiye genelinde önemli çoğunluğa sahip bir gücü.²⁷⁷

Mustafa Kemal Paşa tam da bu nokta da Tokatta 26 Haziran 1919'da Konya'daki 2.Ordu Müfettişliği'ne meselenin önemine ilişkin şu telgrafi çekiyor:

“Tokat ve havalisinin İslam nüfusunun yüzde seksen ve Amasya havalisinin de mühim bir kısmını Alevi mezhep olanlar teşkil ediyorlar ve Kırşehirde'ki Baba Efendi Hazretlerine fevkaledde merbut bulunuyorlar.Vatanın ve istiklal-i millinin bugünkü tehlikesini bilfiil görmekte olan müşarunileyhin kanaat-i hazırası şübhe yoktur buna pek müsaidir.Binaenaleyh sahibi kelam ve emniyet bazı zevatı görüştürerek kendilerince muvafık Müdafaa-yı Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerini takviye edecek suretle birkaç mektup yazdırılarak bu havalideki Alevi müteneffizanına bera-yı tevzi Sivas'a gönderilmesi pek fa'ideli telakki ediyorum; bu babda muaveneti Samilerini istirham ederim”²⁷⁸

Üçüncü Ordu Müfettişi,

Fahri Yaver

Mustafa Kemal

Telgrafta da görüldüğü üzere Mustafa Kemal sözü geçen yerlerde Alevi yoğunluğuna işaret ederek bunun olumlu bir sonuç yaratacağı görüşündedir. Çünkü

²⁷⁴ Yaşar Nuri Öztürk, *Tarih Boyunca Bektaşilik*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1992, s.198

²⁷⁵ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul, 1968,Burçak Yayınları, s.74

²⁷⁶ Y.N.Öztürk, *Tarih Boyunca Bektaşilik*, s.198

²⁷⁷ Baki Öz, *Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler*, s.42

²⁷⁸ Hülya Küçük,a.g.e., s.275

bölgedeki Alevilerin vatanın ve ulusal bağımsızlığın tehlikede olduğunu görmekte olduklarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Alevilerin Milli Mücadele’yi destekleyecekleri düşüncesindedir.

Bu noktada başka bir yoruma göre; Mustafa Kemal’in bu tespiti, Alevilerin; bağımsızlıkçı, eşitlikçi, özgür düşünceli oluşlarını bilmeye dayanmaktaydı. Böyle olunca da emperyalist işgale karşı bu kitlenin kazanılması hayati önem taşımaktaydı.²⁷⁹

Mustafa Kemal tarafından Hacıbektaş’ta bulunan Salih Niyazi Baba’ya yazılan 12 Ekim 1335 (1919) tarihli mektupta, Milli Mücadele yıllarında Bektaşiliğin Babagan kolu lideri, yani dedebaba (Ertürk’e göre eski bir ittihatçı) olan Salih Niyazi Baba’nın, Mustafa Kemal ile çok iyi ilişkileri olduğu sonucuna rahatlıkla varabiliriz. Mustafa Kemal, mektubunda, Salih Niyazi Baba’nın destek ve yardımlarının kendisi için çok değerli olduğunu söyleyip ona milli mücadele lehine dua ve irşat faaliyetleri için teşekkür ediyordu.²⁸⁰

Hacı Bektaş Veli Hazretleri Dergah-ı Şerifi Postnişini ve Türbedarı Salih Niyazi Baba Hazretlerine

C.8/10/35 tele

Sevgili vatanımızın halas ve saadeti uğrunda Ümmet-i Necibe’nin bi-inayetillahi ta’ala giriştiği mücahede-i mukaddesede maruf olan hidemat-ı nacizanemizi takdiren ibzal buyrulan teveccühât-ı fazılanelerine arz-ı teşekkürat eyleriz. Nezih milletimizin naili fevz ü necat olmasına matuf ed’iye-i hayriyye ve irşadat-ı fazılanelerinin devamını kemal-ı hürmetle dileriz. Heyet-i Temsiliyemiz a’zasından Erzincanlı Şeyh Hacı Fevzi Efendi Hazretleri arz-ı hürmet ve tahiyyat eyler efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyet-i Temsiliyyesi namına

Mustafa Kemal. (İmza)²⁸¹

²⁷⁹ Cemal Şener, *a.g.e.*, s.60

²⁸⁰ H.Küçük, *a.g.e.*, s. 127

²⁸¹ H.Küçük, *a.g.e.*, s.128 (ATASE’deki “Atatürk Özel Arşivi”nden bir belge: KI.6,c.1335-3-3, tarihi: 12.10.1335), Mustafa Kemal’in Hacıbektaş Dergahı’nda bulunan Salih Niyazi Dedebaba’ya gönderdiği bu mektubun tarihi Sivas Kongresi’nden sonradır. Buradan hareketle kongreler sürecinde de Alevi/Bektaşilerin Mustafa Kemal’in yanında oldukları ve kongrelerin yapılabilmesi için destek oldukları anlamını çıkarabiliriz.

Mustafa Kemal ve Temsil heyeti 29 Ağustos 1919 günü Erzurum'dan ayrılıp Sivas'a giderken Erzincan boğazında M. Kemal'in yolunun Dersim Kürtleri tarafından kesileceği haberi gelir.²⁸² Dersim bölgesinde yoğun Alevi nüfusun yaşadığı bilinmektedir.Bu durumu Mustafa Kemal Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır:

“Bu tarihlerde Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in Dersim'de dolaştığı, bazı propaganda ve tertiplere giriştiği bilinmekte idiye de,açıklayayım ki,ben, boğazın tutulduğuna inanmadım.Bunu İstanbul Hükümeti'ne hizmet edeceklerini tahmin ettiğim bazı kimseler tarafından, sırf beni geri dönmeye mecbur etmek için kurulmuş bir plan olarak kabul ettim.Özet olarak,yürüdük,boğazı geçtik ve 2 Eylül 1919 günü Sivas'a vardık.”

Mustafa Kemal Paşa ve olayın tanığı olan M.M.Kansu, Dersim aşiretleri tarafından yollarının kesilmediğini ve Sivas'a böyle bir sorun yaşamadan ulaştıklarını belirtmişlerdir.

Alevilik hakkında önemli araştırmaları olan Cemal Şener ise Mustafa Kemal'in yolculuğu sırasında aşiretlerle karşılaştığını ancak aşiretlerin Paşa'nın yolunu kesmeleri gibi bir durumun söz konusu olmadığını tam tersine Mustafa Kemal'i desteklerini belirttiklerini iddia etmektedir.²⁸³

Sina Akşin'de Dersim'de Kürt aşiretleri arasında bulunan Ali Galip'e Dahiliye Nazırı Adil Bey tarafından yükselmesini sağlayacak önemli bir görev verilmesinin tarihi ile (29/8) ,M.Kemal Paşa'nın arkadaşları ile Erzurum'dan hareket ettikleri tarihin (29/8) aynı olmasına dikkat çeker.Öte yandan,Ali Galip'in Kongre yolcularının yolunu kesebilecek bir bölgede bulunması ve Erzincan'dan sonra (30/08) bunlara,yolun Dersim eşkiyasınca tutulmuş olduğu haberinin gelmesi,rastlantı sayılabilir mi?²⁸⁴diyerek bu rastlantının önemini bir kez daha vurgulama gereği hissetmiştir.

Ali Galip'in pusu kurup yada kurdurup Mustafa Kemal'in yolunu kesmek istemiş olduğunu,hatta bu yönde hazırlıklar yaptığını düşünebiliriz.Ne var ki Adil

²⁸² Nutuk, Milli Eğitim Basımevi, s.84

²⁸³ Cemal Şener, a.g.e., s.64

²⁸⁴ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, c.I, s.544

Bey, aynı amaca Sivas Kongresi'ni basarak ulaşılmasını istiyordu. Bu arada Ali Galip'in Sivas Valiliği ve 3. Kolordu komutanlığına atanmasının Vükela Heyetince kararlaştırıldığı da bildirildi. (30/08). Vali, Dersim'den buna verdiği karşılıktaki, hemen kurmay albaylığa ve az sonra tümgeneralliğe yükselmesini istedi (31/08).²⁸⁵ Ertesi gün (1/9), Adil Bey ard arda çektiği tellerle kabul cevabını almak için üstelerken, Ali Galip hemen albaylık, Elaziz'den hareketi sırasında tümgenerallik, yolluk ve 700 lira tazminat; yeni görevleri için Padişah'tan iradenin çıkmasını, ayrıca yapacağı işle ilgili bilgiler istedi.²⁸⁶

Bu saptama gerçekten de oldukça dikkat çekici ve düşündürücüdür. Çünkü Adil Bey'in ve Ali Galip'in M. Kemal Paşa'nın yolunu kesmek yerine Sivas Kongresi'ni basarak daha etkili bir şekilde amaçlarına ulaşmak istemeleri ve aynı gün içerisinde Ali Galip'e önemli görevler verilerek rütbelendirilmesi de göz önüne alındığında böyle bir ihtimalin düşünülmesi olası görülmektedir.

2.2. MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HACİBEKTAŞ DERGAHI'NI ZİYARETİ

Atatürk Erzurum ve Sivas Kongrelerini akdettikten sonra, Ankara'ya gelmek üzere 18 Aralık 1919 tarihinde Sivas'tan hareket etti. Aynı 19'unda Kayseri'ye geldi. Kayseri'den Hacibektaş Nahiyesine gitmeye karar verdi. Çünkü Kızılbaş ve Bektaşilerin Orta Anadolu'da rolleri büyüktü. Atatürk sayıları milyonlara varan bu zümreyi ihmal edemezdi ve Hacibektaş Çelebilerini onlarla görüşmeyi münasip gördü.²⁸⁷

Hacibektaş'taki Cemalettin Efendi, Anadolu'da bulunan 6 milyon Kızılbaşın bağlandığı en büyük bir şeyhti. Aynı zamanda burası Anadolu Bektaşilerinin bağlandığı bir kudsî merkezdi²⁸⁸ ve Çelebi efendinin o bölgede nüfuzu bir hayli fazlaydı.²⁸⁹ Çelebi de Bektaşiler ve Kızılbaşlar tarafından önder olarak tanınırdı.²⁹⁰ Bütün Türk Alevileri

²⁸⁵ Kamil Erdeha, Elazığ Valiliği, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Nisan-Haziran 1971, s.43-44

²⁸⁶ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, s.54

²⁸⁷ E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.331

²⁸⁸ E.B. Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul, Rafet Zaimler Yayınevi, 1958, s.354

²⁸⁹ Sırrı Kardeş, *Heyeti Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de*, Ankara, 1950, Halk Evleri, s.17

²⁹⁰ John Kingsley Birge, *a.g.e.*, s.99

Çelebi Cemalettin Efendi ile Hacıbektaş Dede Postu vekili Salih Niyazi Baba'yı tanıyorlar,onların sözlerinden çıkmıyorlardı.İşte Atatürk bütün bu insanların da itimadını kazanarak,onların ruhlarını elde etmek üzere bu ziyareti zaruri görmüştü.²⁹¹O tarihte Mucur kaymakamı olan A.Cevat Akın da Mustafa Kemal ile birlikte Hacıbektaş'a gidenler arasındaydı. Cevat Akın'ın anlatımına göre; Mustafa Kemal Mucur'dayken Akın'a; "Çelebiler hakkında beni tenvir eder misiniz?" diyerek, İnkılaplarda her unsurdan,fertten istifadenin gerekli olduğunu belirtmiştir.Cevat Akın'da cevaben; Şark vilayetlerimizle, İran'ın bize hudut vilayetlerinin birçok sekencesi,birkaç milyona baliğ olan,muazzam kalabalığın Çelebiye bağlı olduğu cevabını vermiştir.Daha sonra Mustafa Kemal bu unsuru yerinde görmek gerekliliğini vurgulayarak Cevat Akın Bey'le beraber Hacıbektaş'a hareket etmişlerdir.²⁹²

Hacıbektaş'ı daha öncede ziyaret eden önemli şahsiyetler olmuştu; Sadrazam Talat Paşa ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, bir zamanlar Ankara Valisi Sırrı Paşa²⁹³ Mustafa Kemal'in ziyaretinden sonra ise ileride daha ayrıntılı göreceğimiz Çorum mutasarrıfı Cemal Bardakçı da Hacıbektaş'a gidip Cemalettin Çelebi'yi ziyaret edenler arasındaydı.²⁹⁴

Mustafa Kemal'in bu ziyareti hakkında ziyaret sırasında yanında bulunan Mahzar Müfit Kansu ve konu ile ilgili önemli araştırmaları olan E.B.Şapolyo'dan oldukça ayrıntılı bilgilere ulaşabilmekteyiz. .

Bu ziyaretin ayrıntılarını Kansu şu şekilde aktarmaktadır:

" 21 Kanunuevvel 1335 Pazar günü sabahı dokuzda hareket edilecekti.Kayserililerin bir gün daha kalmaklığımız hususundaki ısrarlarına rağmen,hareket mecburiyetinde idik.Çünkü Hacıbektaş'a da uğranılacaktı.Bu Mühim bir merkezdi.Bütün Anadolu'daki üç dört milyondan belki daha ziyade miktara baliğ olan Alevilerin merbut buldukları Çelebi,Hacıbektaş kariyesinde oturmakta idi.O zaman Cemalettin Efendi ve Hacıbektaş dede postu vekili Niyazi Salih Baba idi.

²⁹¹ E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi* ,s.354

²⁹² Sırrı Kardeş, *Heyeti Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehirde*, s.18

²⁹³ E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, s.355

²⁹⁴ Cemal Bardakçı, *Alevilik Ahilik, Bektaşilik*: milli, tarihi ,dini, ictimai, siyasi, iktisadi ve idari bakımlardan, Ankara,1950, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik, s.11

Milyonlara varan Alevi ve Bektaşiler, gerçi bitaraf bir vaziyette görülüyorsa da bunlar,Çelebi'nin,dede postu vekilinin emir ve iradesine tabi olduklarından bu iki zat ile görüşmek onları tarafımıza çekmek için gerekliydi...Bu milyonlarca halk ihmal edilemezdi.Nitekim Cemalettin Efendi Birinci Büyük Millet Meclisinde mebus olmuş bir aralık Meclis Reis Vekilliği de yapmıştır.

...Otomobiller Hacibektaş'a kadar, tabii yoldan gidebildiler.Çiftliğe geldiğimiz zaman öğle olmuş ve karnımız acıkmıştı.Köy halkı Alevi idi.Bizi bir evin selamlık denen odasında kabul ettiler.bir saat kadar bekledikten sonra Salih Baba bir araba ile geldi. Kahveler içildi. Binaenaleyh yola çıktık ve Salih Baba'yı Rauf Bey'le beraber bulunduğum otomobile aldık. Salih Baba zayıf,sakallı,orta boylu,mütebessim çehreli çok zarif bir zattı.

Yolu hemen hiç duymadan bitirdik,Hacibektaş'a geldik.O bize veda ile dergahına gitti.Biz de Çelebi Efendi'nin sarayı denilen harem selamlık büyük ve fakat siyah toprak sıvalı binanın selamlığının önünde durduk.Bizi istikbal ile,merdivenden çıkınca bir odaya aldılar.Bu mütevazi oda Çelebi'nin kabul odası imiş.Beş altı dakika sonra Çelebi efendi geldi.

Çelebi Cemalettin Efendi orta boylu,tıknazca ve kara sakallı,başında yeşil bir sarık sarılmış,siyah bir pardesü giymiş kıyafette idi.Paşa bizi takdim etti.İlk Mülakatlara mahsus havai sözler söylendi....Ortalık kararınca odaya bir masa getirilerek rakı takımları konuldu.Cemalettin Efendi geldi.Rahatsız olduğundan içmediğini,fakat şerefimize içeceğini söyleyerek rakıya başladı.Paşa: " bizde içmiyoruz!" cevabını verince Cemalettin Efendi: "Burada içmemek nasıl olur?" diye kadehi Paşa'ya sundu.

Birkaç kadeh rakıdan sonra yemek yenildi.Ve Paşa,Çelebi ile görüşerek,tamamen Kuva-yi Milliye'ye taraftar olduğuna dair söz aldı ve buraya gelmekten maksadımızda hasıl oldu.Bu müzakere pek uzun sürmedi.Çelebi Efendi derhal vaziyeti kavradı ve adamlarına lazım gelen talimatı vereceğini belirtti.Paşa'nın vaziyet ve giriştiğimiz mücadele hakkında verdiği tafsilat Çelebi'nin nazarı dikkatini celbetti.Hatta Çelebi daha ileri giderek cumhuriyet taraftarlığını ihsas ettirdi ise de Paşa zamanı olmayan bu mühim mesele için müspet veya menfi bir cevap vermeyerek gayet tedbirli bir surette müzakereyi idare etti.Anlaşıyor ki Cemalettin Efendi Cumhuriyete taraftar,hele Salih Baba,hür fikirli,çok ileri bir zat.....Nihayet iyi bir intiba ile Hacibektaş'tan ayrıldık ve Mucur'a geldik."²⁹⁵

²⁹⁵ Mahzar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk ile Beraber*, Ankara, TTK, 1988, s.495

E.B.Şapolyo'da konu ile ilgi şu ayrıntılara dikkat çekmektedir:

“...Hacıbektaş'a daha gelmeden önce Kızılbaşların Çelebisi Cemalettin Efendi, Atatürk'e karşı çıktı. Bu mühim bir hadise idi. Bir zamanlar Ankara Valisi Sırrı Paşa, Hacıbektaş'ı ziyarete geldiği zaman (Beş Taşlar) mevkiinde arabasından inerek yeri öptükten sonra yaya olarak Hacıbektaş'a gitmişti. Talat ve Enver Paşalar, Hacıbektaş'ı ziyarete geldikleri zaman, Çelebi bu iki devlet adamını, ancak dergahın selamlığında karşılamıştı. Halbuki, Çelebi Atatürk'ü Beş Taşlar mevkiinde karşıladı. Çelebi bu mevkie siyah bir kupa arabasıyla gelmişti. Atatürk ve Cemalettin Çelebi bu araba ile Hacı Bektaş'a geldiler. Akşama doğru Atatürk Cemalettin Efendi ve Salih Niyazi Baba ile hususi bir surette görüştü. Burada neler görüştüler bilemiyoruz. Yalnız onlardan söz alarak, onları kendisine bağladı. Kızılbaşlar milli davada müşterek hareket edeceklerine söz verdiler.”²⁹⁶

Ayrıca E.B.Şapolyo Mustafa Kemal'in Hacıbektaş'ta bir Ayini Ceme katıldığını da söyler.²⁹⁷ Bu konuda çeşitli araştırmaları olan Cemal Şener ve Baki Öz de Ayini cem olayına vurgu yapmışlardır. Yine Kansu'nun anlatımında yer alan ve birçok araştırmacı ve yazarın değindiği Cemalettin Efendi'nin Mustafa Kemal ile yapmış olduğu Cumhuriyet sohbeti önemsenmesi gereken bir noktadır. Ayrıca o sırada Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan Mucur Kaymakamı Cevat Bey, Çelebi Cemalettin Efendi'nin Mustafa Kemal'e “size canla başla bağlıyız.” dediğini ve Mustafa Kemal'in bu durumdan çok memnun olduğunu belirtmektedir.²⁹⁸

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Hacıbektaş köyünde Cemalettin Çelebi Efendi tarafından misafir edildiği, Dergahın dedeleri tarafından kendilerine ziyafet verildiği, Bektaşî ile gelenleriyle Alevilerin Kuva-yı Milliye'ye girdikleri yönünde Ankara'dan Dahiliye Nezaretine 28 Aralık 1919 tarihli bir şifre telgraf çekilmiştir.²⁹⁹

²⁹⁶ E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.332

²⁹⁷ E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, s.354.

²⁹⁸ Sırrı Kardeş, *Heyeti Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de*, s.18

²⁹⁹ BOA Daire Başkanlığı, *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, (1911-1921 tarihleri arasına ait 106 belge) Ankara 1982 s.77 (B.E.0, Siyasi Kısım, Karton no:34, Dosya no:60, Belge no:343585)

Fiket Otyam da Mustafa Kemal'in Dergah'ı ziyareti sırasında; canların ve erenlerin Dergah'a gelen bu insana tarifsiz bir sevgi gösterisinde bulduklarını ve bundan çok etkilenen Mustafa Kemal'in programını değiştirerek, öğle yemeğini Dergah'ta erenlerle, canlarla yediğini belirtmektedir. Ayrıca Çelebi Efendi'nin Mustafa Kemal ile yurt savunmasında, kurtuluşunda canlarının fedaya hazır olduğunu vurguladığı da söylenilmektedir.³⁰⁰ Daha sonraki ilişkilere bakıldığında bu söylenilenin doğru olduğu sonucuna rahatlıkla varılabilmektedir.

Bu süreçte olaylardan, tanıkların anlatımlarından ve belgelerden Alevi/Bektaşilerin büyük çoğunluğunun Cumhuriyet'ten yana taraf oldukları dolayısıyla da Milli Mücadele'yi destekleyecekleri anlaşılmaktadır.

Cemalettin Çelebi'nin kardeşi Veliyettin Çelebi Efendi ise bu görüşmede Cemalettin Çelebi'nin Mustafa Kemal'e açık olarak Cumhuriyetin ilanını düşünüyor musunuz? Sorusunu yönelttiğini belirtmektedir.³⁰¹

Ayrıca Bedri Noyan, Hacıbektaş'ta Salih Niyazi Dede'nin, dergahta ne kadar yatak, battaniye vb. eşya ve ambarda ne kadar zahire varsa hepsini Atatürk'e verdiğini ve vasıtalara yüklenilerek onun istediği yere yolladığını söylemektedir.³⁰² Bu noktaya paralel olarak F. Otyam da; Mustafa Kemal'in dergahın ambarından çıkarılan ve önüne serilen, yiyecek, giyecek, para yardımlarını gözleri dolarak seyrettiğini vurgulamaktadır.³⁰³

Şapolyo'nun anlatımına devamla, Cemalettin Efendi'nin Mustafa Kemal'i Beştaşlar'da karşılamaya gelmesi Mucur Kaymakam Vekili Nihat Bey'in dikkatini çekmiştir. Çünkü daha önce Çelebi Efendi kimseye böyle bir karşılama da bulunmamıştır. Bunun üzerine Nihat Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya;

³⁰⁰ Fikret Otyam, *Hu Dost*, Ankara, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, 1964, s.71

³⁰¹ Cemalettin Ulusoy, *Hacı Bektaş Yolu*, s.101. (Bu noktayı Veliyettin Çelebi şu şekilde dile getiriyor; " Cemalettin Çelebi Mustafa Kemal Paşa'ya, Paşa Hazretleri diyor, cesaretli ve öngörüşlü yönetiminizde Türk ulusunun düşmanı kahredeceğine inancım sonsuz. Ulu Tanrının ulusumuza bağışlayacağı zaferden sonra Cumhuriyet ilanını düşünüyor musunuz? Çelebi'nin Cumhuriyet sözcüğünü bu kadar açık yürekle söylemesi üzerine, M. Kemal Paşa heyecan ve dikkatle Cemalettin Çelebi'nin gözlerine bakıyor, biraz daha yaklaşıyor, kulağına fısıldar gibi yavaş fakat kararlı bir sesle: O mutlu günün ilanına kadar aramızda kalmak koşulu ile evet. Çelebi Hazretleri diyor.")

³⁰² Bedri Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, s.80

³⁰³ Fikret Otyam, *Hu Dost*, s.71

- Paşam, Çelebi'nin bu hareketi davamız için falihayırdır! Diyerek sevincini dile getirmiş, Mustafa Kemal'de gülümseyerek karşılık vermiştir...³⁰⁴ Çelebi'nin bu davranışı Atatürk'e olan güveninin ve daha başından beri Milli Mücadele'ye olan sempatisinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Mustafa Kemal bu gelişmelerden sonra 2.1.1920 günü Hacıbektaş'taki Cemalettin Efendiye bir telgraf göndererek, yardım ve destekleriyle ulusal birliğin kök salıp güçlendiği vurgulanmakta ve bu mesajın köylere kadar duyurulmasını rica etmektedir. Gönderilen mesaj şöyledir:

“ 2 Kanunisanı 1920 tarihinde,cemiyet heyeti merkeziyelerine,Hacı Bektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendiye,Mutki'de Hacı Musa Bey'e ayrıca bir tebliğde bulunduk.Bu tebliğimizin metni ve tarzı tahriri,şöyle idi:

...Seyahatimizdeki müşahadat ve tetkikatımız,bizlere,Cenabı Hafızı Hakikinin inayeti rabbaniyesile tecelli eden milli birliğimizin müstenit olduğu Teşkilatı Milliye'nin taazzuv etmiş ve mukadderatı millet ve memleketi tahlis için,bihakkın şayanı istinat bir kuvvet ve kudret haline gelmiş olduğunu,maaşşükran gösterdi.

Vaziyeti hariciye,bu milli azim ve vahdet sayesinde,Erzurum ve Sivas Kongresi esasatı dairesinde,menafî mülkü millete müsait bir şekle girmiştir.

Mukaddes vahdet ve azmü imanımıza istinaden mutalebatı meşruamızın temini gününe kadar,kemali sebat ile çalışılması ve bu beyanatımızdan,köylülere kadar,milletin dahi haberdar kılınması tamimen rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Heyeti Temsiliyesi namına

Mustafa Kemal”³⁰⁵

29 Ocak 1920'deki bir İngiliz belgesinde de İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da İngiliz-Fransız hakimiyeti kurulup başkentin de Anadolu'ya alınması gibi bazı

³⁰⁴E.B. Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, s.355

³⁰⁵M.M.Kansu, a.g.e., c.II,s.502, E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk*, s.381,Nutuk, Milli Eğitim Basımevi, s.333

kararlarını protesto eden 116 telgraf gelmiştir. Amiral Sir John de Robeck'e gelen bu telgraflar arasında ikinci sırayı Hacıbektaş'tan gelen telgraflar alır. 9 Ocak 1920 tarihli telgrafta Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Hacıbektaş Şubesi ve Belediye Reisi Halil³⁰⁶ imzasını taşımaktadır.

Atatürk'e bu desteğin verilmesi sürecinde araştırmacıların üzerinde durduğu nokta, özellikle Alevi-Bektaşilerin tarihleri boyunca tasarladıkları, yaşamlarına kattıkları, yaşama geçirmek için yer yer eyleme geçtikleri düşünceler olan: Cumhuriyet, demokrasi, laiklik, özgürlük, ekonomik ve toplumsal eşitlik ve ulusçuluk gibi fikirleri Atatürk'ün yaşama geçirme kararlılığında olduğuna olan inançlarıydı. Bu anlamda Onunla bütünleşmek tarihsel görevleri, misyonlarıydı. Atatürk'ün arkasında yer almalarında bu tarihsel misyon temel etkendi³⁰⁷

Hacıbektaş Dergahı'nı tek ziyaret eden, Mustafa Kemal ve arkadaşları değildi, o zamanki Çorum Mutasarrıfı olan Cemal Bardakçı da bu ziyaretin ardından yaklaşık iki yıl sonra Dergah'ta Çelebi Efendi'yle görüşmüş ve yine kendi anlatımlarına göre önemli konularda fikir birliğine varmışlardır. Bardakçı yazmış olduğu eserinde bu görüşmeyi ayrıntılarıyla aktarmaktadır.

2.3. ÇORUM MUTASARRIFI CEMAL BARDAKÇI'NIN HACİBEKTAŞ DERGAHI'NI ZİYARETİ

Cemal Bardakçı da 1921 yılında Çorum Mutasarrıfı iken Hacıbektaş Dergahı'nı ziyaret edişini anlatırken amacının Çelebi Efendi'yi Milli Mücadeleye katmak olduğunu söyler.³⁰⁸

Esasen yukarıda da değindiğimiz üzere Çelebi Efendi Milli Mücadeleyi desteklediğini daha önce de açıklamıştı.³⁰⁹ Ancak yine de Bardakçının bu ziyareti var olan mücadele azminin artmasında ve diri tutulmasında hiç şüphesiz olumlu rol

³⁰⁶ Bilal N.Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Ankara, TTK, 1973, c.I, s.346-347

³⁰⁷ Baki Öz, *a.g.e.*, s.50

³⁰⁸ Cemal Bardakçı, *Alevilik Ahilik Bektaşilik*, s.1-53

³⁰⁹ Baki Öz, *a.g.e.*, s.49, Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.332

oynayacaktır. Ayrıca o dönem içerisinde yoğun bir şekilde baş gösteren iç isyanların da varlığı düşünüldüğünde, bu isyanlara karşı da Alevi/Bektaşilerin desteğinin alınmak istenmesi de kuvvetle muhtemeldir.

Cemal Bardakçı'nın ziyareti sırasında Çelebi Efendi, Ramazan münasebeti dolayısıyla Mustafa Kemal'e bir kutlama telgrafı çeker.³¹⁰ Çekilen telgraftan hareketle bu süreçte Çelebi Efendi'nin Kırşehir Mebusu ve Meclis başkan vekilliği³¹¹ yanında Mustafa Kemal ile iyi ilişkilerinin devam ettiği sonucuna varabiliriz.

Bardakçı'ya göre, Cemalettin Efendi ile uzun süre sohbet etmiş,ona Alevilik/Bektaşilik tarihini anlatmış,Milli Mücadele başarıya ulaştıktan sonra saltanata sıra geleceği ve gelecek yeni rejimle Alevi/Bektaşilerin artık ayrımcılığa uğramayacaklarını ve gerçek İslam'ın bu olduğu gibi bir çok konuda onu ikna etmiştir.O anda memlekette hüküm süren şartların,Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya ilk geldiği zamandaki şartlardan fazla farklı olmadığını,o zamanki gibi dış güçlerin elinde olduğunu ama o olumsuz şartlardan nasıl kurtulmuşlarsa yine aynı şekilde kurtulacaklarını,Anadolu halkı arasında iki yıldan beri var olan anlaşmazlık ve düşmanlık tohumlarının,memleketin birlik ve beraberliğini yok etmek isteyen düşmanlar tarafından ekildiğini Çelebi'ye izah etmiş ve böylece Mustafa Kemal,Çelebi Efendi için gerçek ve güvenilir bir lider haline gelmiştir.Bunu üzerine Çelebi'de onunla aynı fikirde olduğunu ve bunun ne anlama geldiğini Çoruma döndüğü zaman anlayacağını söylemiş,Bardakçı,Çelebi'nin ne demek istediğini çok iyi anladığını ve Çelebi'yi alnından öpmek için kendini zor tuttuğunu yazmaktadır.³¹²

Ziyaret sonunda Bardakçı da Çelebi Efendi'den Milli Mücadele'ye destek sözü aldığını vurgulayarak oradan ayrıldığını belirtir. Ve bu desteğin ilerleyen zamanlarda kendini gösterdiğini söyler. Ayrıca Bardakçı Alevilerin Mustafa Kemal'e olan bağlılıklarını ilginç bir örnekle açıklama gereği hissetmiş ve şöyle devam etmiştir:

“Hacıbektaş'tan Çorum'a döndükten on gün sonra Mecitözü kaymakamı'ndan şifre ile bir telgraf aldım. Kaymakam bu telgrafında; Son günlerde Alevilerin Büyük

³¹⁰ Cemal Bardakçı, *Alevilik Ahilik Bektaşilik*, s.29

³¹¹ E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.32, H.Küçük, *a.g.e.*, s.132

³¹² Cemal Bardakçı, *Alevilik Ahilik Bektaşilik*, s.4-6,57-62

Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'yı (Mehdi) diye anmaya başladıklarını bildiriyor, bunun önüne geçilmek gerekip gerekmeyeceğini soruyordu...Demek ki Çelebi Efendi kendisine anlattıklarımın doğruluğuna inanmış, Mustafa Kemal Paşa'nın (Mehdi) yani hakiki kurtarıcı olduğuna, giriştiğimiz dava kazanılınca uzun yıllar boyunca türlü cefalar, çeşitli çileler çekmiş, çok kötü insanların ezici, öldürücü baskısı altında kıvranıp durmuş olan Alevilerin artık temelli kurtulacaklarına, diğer kardeşleri arasında açık ve yüksek alınla yer almak hakkına kavuşacaklarına iman etmişti. Ve bu imanını evvela kendi ailesi fertlerine aşlamış, sonra da onu kendisine inananlar, Aleviler arasında yaymaya koyulmuştu.³¹³

Buradan hareketle ilerleyen süreçte de görüleceği üzere Hacıbektaş Piri Cemalettin Çelebi Milli Mücadele'deki gelişmeleri yakından takip etmiş ve sürece yakından müdahil olmuştur.

Milli Mücadele yıllarında Hacıbektaş Dergahı'nın bir ziyaretçisi daha olmuştur. Bu kişi bir Milli Mücadele karşıtı olan Ankara Valisi Muhittin Paşa'dır.³¹⁴ Muhittin Paşa'nın amacı Alevi-Bektaşileri Mustafa Kemal ve arkadaşlarının aleyhine çevirmektir. Bu durumu İstanbul'daki İstihbarat Teşkilatı (Teşkilatı Mahsusa) vasıtasıyla öğrenen ve o sıralarda Sivas Kongresi'ne gitmek için Ankara'da olan Kara Vasıf, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya durumu bildirir. Bu bilgi üzerine Ali Fuat Paşa, Topçu Albay Osman Beyi Kırşehir'e Hacıbektaş Şeyhi Çelebi Efendi'nin yanına yollar. (Osman Bey, daha sonra Kastamonu Bölge Kumandanı olacak, Milli Mücadele için çok yararlı hizmetlerde bulunacaktır).³¹⁵

Doğan Avcıoğlu da, Ankara Valisi Muhittin Bey'in, Ali Galip denemesinden sonra ikinci kez Sivas'ı basma, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ölü-diri yakalama çabasında olduğunu ve milli hareketi dağıtmak için İngilizlerden çok para aldığını bu nedenle de Hacıbektaş'a Çelebi'yi elde etme amacıyla geldiğini belirtmektedir.³¹⁶ Ancak valinin Çelebi Efendi'yi ve dolayısıyla da Alevi-Bektaşileri elde etme amacı hiçbir sonuç vermemiştir. Vali, bundan sonra Çorum'a gitmiş, orada milli harekete karşı olduğu bilinen

³¹³ Cemal Bardakçı, a.g., s.58-59

³¹⁴ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, s.121

³¹⁵ Kamil Erdeha, Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1975, s.243-244

³¹⁶ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, s.121

Çorum Mutasarrıfı Samih Fethi ve Kastamonu'daki 58. Alay Kumandanı Mustafa Beylerle birleşmiştir.³¹⁷

Görüldüğü üzere Alevi-Bektaşileri milli hareketin karşısına çekmeye çalışan çeşitli girişimler de yaşanmıştır. Bu gelişmeler Alevi-Bektaşilerin Anadolu coğrafyasındaki etkinliğinden çekinildiği olarak da yorumlanabilir. Çünkü Milli Mücadele karşıtları, bu zümrenin Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yanında olmasından ürkmüşlerdir. Ancak Alevi- Bektaşiler Milli Mücadele'yi desteklemekte kararlıydılar ve bu kararlılıklarını Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişinde onu karşılayan Seymen Alayı içerisinde yerlerini almalarıyla da somut olarak ortaya koymuşlardır.

2.4. ATATÜRK'ÜN ANKARA'DA KARŞILANIŞI, SEYMEN ALAYI VE ALEVİ / BEKTAŞİLER

2.4.1. Atatürk'ün Ankara'da Karşılması

Heyet-i Temsiliye, 18.12.1919 günü Sivas'tan yola çıktı. Kayseri-Mucur-Hacı-Bektaş-Mucur-Kırşehir-Karaman-Beynam Köyü üzerinden, 27 Aralık 1919 Cumartesi öğleden sonra Ankara Dikmen sırtlarına gelindi.³¹⁸ Dokuz günlük yolculuk boyunca inceleme ve görüşmeler için Kayseri ve Mucur'da birer gün kalınmış, yedi gün yolda geçmiştir.³¹⁹ Üç otomobille Ankara'ya gelen heyette şu isimler yer almaktaydı; Birinci otomobilde M. Kemal Paşa, Rauf (Orbay) Bey, Heyet-i Temsiliye istişari üyesi Ahmet Rüstem ve Yaver Yüzbaşı Cevat Abbas (Gürer); ikinci otomobilde Heyet-i Temsiliye üyesi Mazhar Müfit (Kansu) ve Hakkı Behiç Beylerle Sivas Kongresi Delegeleri İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey ve Sekreterler; Üçüncü otomobilde Dr. Binbaşı Refik (Saydam) Bey, Hüsrev (Gerede) Bey ve hizmetliler.³²⁰

. Atatürk Ankara'ya gelişini Nutuk'ta şu şekilde anlatmıştır:

Ankara'ya gelişimizi 27 Aralık 1919 tarihli şu açık tebliğ ile her yere duyurduk;

³¹⁷Kamil Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, s.244

³¹⁸ M.M.Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le Beraber*, c.II, s.487

³¹⁹ E.B.Şapolyo, Kemal Atatürk, s.357

³²⁰ Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, Nüve Matbaası, 1968, s.9

Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya hareket eden Heyet-i Temsiliye, bütün yol boyunca ve Ankara'da, büyük milletimizin çok sıcak ve içten gelen vatanseverlik gösterileri arasında, bu gün şehre geldi. Milletimizin gösterdiği bu birlik ve kararlılık örneği, memleketimizin geleceğine güven konusundaki inançları sarsılmaz bir şekilde güçlendirici niteliktedir.

Şimdilik, Heyet-i Temsiliye'nin merkezi Ankara'dadır. Saygılarımızı sunarız, efendim.

Heyet-i Temsiliye adına

Mustafa Kemal³²¹

Siyasi ve askeri durumu daha yakından izleyebilmek, milli cephelerle yakından temas edebilmek amacıyla İstanbul'a ve cephelere tren hattı ile bağlı bulunan ve milli teşkilatı güçlü Ankara'ya gelen Mustafa Kemal ve arkadaşları yukarıdaki tebliğde de belirtildiği üzere halkın büyük sevgi gösterileriyle karşılanmışlardır.³²² Bu karşılamayı olayın tanığı olan M.M.Kansu'dan dinleyelim;

Ankara'ya muvasalat günümüz olan 27 Kanunuevvel 1335 cumartesi günü Ankara'da fevkalade bir kaynaşma ve görülmemiş bir hareket olmuştur. O sabah ajanslar ile Mustafa Kemal Paşa'nın geldiği haberi herkese bildirildiği gibi, bir taraftan da sabahtan itibaren davullar ve zurnalarla bütün Ankara halkı istikbale hazırlanmıştı...Ve köylerden gelen birçok atlı ve kağrı arabalarıyla binlerce halk Ankara'ya gelmiş;...Yedi yüz piyade, üç bin atlıdan teşekkül eden bir seymen alayını Ankara'da bulunan dervişler takip ediyor.

Bu dervişler Nakşi, Rûfai, Sadi, Bayrami ve Mevlevi tarikatlerine mensup olup civar köylerdeki Kızılbaşlar ve bir kısım da gizli olarak Bektaşiler vardı.³²³ Seymen alayının bir kısmı Dikmen bağlarına, bir kısmı Çankaya bağlarına, Kızılyokuş eteklerine ve diğer bir kısmı da istasyon yoluna dizilmişti.

Karşılama heyeti ve memurlar burada idiler. Paşa otomobilden inerek hepsinin hatırını sordu ve ellerini sıktı. Daha ileride yedi yüz kadar zeybek kıyafetinde, ellerinde palalarla dizilmiş gençleri gördük. Paşa bunlara "Merhaba" diye selam verdi, cümlesi

³²¹ Nutuk, s.332

³²² M.M.Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne kadar Atatürk'le Beraber*, c.II, s.498

³²³ M.M.Kansu, *a.g.e*, s.497

“sağol” diye karşılık verdiler ve şöyle bir konuşma geçti: Mustafa Kemal Paşa-Arkadaşlar, buraya niçin geldiniz? Gençler-Millet yolunda kanımızı akıtmaya geldik. Gençler-And olsun! Mustafa Kemal Paşa-Var olunuz.³²⁴

Bu sırada binlerce halk da “yaşa” sesleriyle, alkışlarıyla ortalığı çınlatıyordu. Nihayet İstasyon yoluna sapıldı. İstasyon meydanında jandarma ve polisler de dizilmişlerdi. Bunlar da selamlandı. Biraz sonra da kız ve erkek mektep talebeleri arasından geçerek Halk Partisi binasının önüne geldik.

E.B.Şapolyo’da Mustafa Kemal’i Ankara’da karşılayan Seymen Alayı’ndan büyük bir coşku ve ihtişamla bahsetmektedir.Şapolyo’nun anlatımına göre Seymen Alayı 30 zurna,50 davul ve doh doh sesleriyle yeri ve göğü inletiyordu.Yaya Seymenlerin arkasını üç bin atlı Zeybek kıyafetli Seymenler takip ediyordu.Atlı erkekler arasında,Ertuğrul Gazi’nin alaylarında bulunan Bacı Erenler bölükleri gibi kadın Amazonlarda vardı.Bilhassa Karaşar Türkmenlerin elbiseleri dikkat çekiyordu.Seymen Alayı’nın bir kısmı İncesu köprüsünden Dikmen bağlarına,bir kısmı da Çankaya bağları batısındaki kırşehire giden Kızıl yokuşun eteklerine kadar dizildi.Bir kısım Seymenler de istasyon yoluna sıralanmışlardı.³²⁵

Dönemin önemli tanık ve araştırmacılarından aktarılan bilgilere göre bu karşılama normal sıradan bir karşılamaya benzememektedir. On binlerce hatta bazı araştırmacılara göre yüz binlerle³²⁶ ifade edilen bir karşılama töreni yapılmıştır.Hatta “bu günü tasvir etmek ve kaleme almak tarihçilerin değil,ancak dahi ediplerin hakkıdır.” şeklinde oldukça iddialı anlatımlar mevcuttur.

³²⁴ M.M.Kansu, *a.g.e*, 498

³²⁵ E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk*, s.367-368

³²⁶ BOA Daire Başkanlığı, *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri* ,s.77 (B.E.0, Siyasi Kısım,Karton no:34,Dosya no:60,Belge no:343585)

2.4.2.Seymen Alayı'nın Tarihsel süreci ve Alevi/Bektaşilik ile ilişkisi

Seymen Alayı'nın Mustafa Kemal'i Ankara'da karşılaşmasının anlamlı bir yanı vardır.Çünkü, Seymen Alayı öyle her olur olmaz zamanda tören yapmamaktadır..Toplumların tarihlerindeki önemli günlerde,tarihsel dönüm noktalarında Seymen Alayı tören yapar.³²⁷ Yani ülkenin felakete düştüğü ve ulusça kutlanan bir bayramda. Bu bir Oğuz geleneğiydi ve İslamlaştıktan sonra Ahilerce sürdürülmekteydi.³²⁸

Bu karşılama törenin konumuz açısından diğer bir önemli yanı da Şapolyo'nun "Kızılca gün" dediği bu olaya Alevi/Bektaşilerin de önemli ölçüde katılmış ve saflarını bir kez daha belli etmiş olmalarıdır.Bu süreç Mustafa Kemal'in Hacıbektaş ziyareti sırasında Çelebi Efendi'den aldığı destek sözünün bir yansıması görünümündedir.

Seymen Alayı karşılaşmasını tanıklarına başvurarak anlatan Şapolyo, burada çok sayıda Kızılbaşın bulunduğunu ve hatta bu Kızılbaşların birer şaman gibi rakıslar yaptıklarını söyleyerek,³²⁹ Kansu'nun yukarıda değindiğimiz karşılama töreninde Kızılbaş ve Bektaşilerin olduğu yönündeki anlatımını desteklemektedir.Şapolyo'nun anlatımı şu şekildedir:

"Seymen Alayı'nın arkasını, Ankara da bulunan muhtelif tarikatlara mensup dervişler takip ediyordu.Bu dervişlerin içinde Kızılbaşlar ve bir kısım Bektaşiler vardı. İşte bugün bu dervişler grup grup Seymen Alayı'nı takip ediyorlar ,ellerindeki kudumları,iri zilleri çalarak hu çekerek...yanaklarına topuzlar,karınlarına sokulmuş kılıçlarla hem ilerliyor³³⁰ hem de ellerinde Zülfikar denilen kılıçlarla ilerliyorlardı."³³¹

Bilindiği gibi Zülfikar Hz.Ali'nin kılıcının adıdır ve özellikle Alevi/Bektaşiler için çok önemli bir yere sahiptir.

³²⁷C. Şener, a.g.e., s.98

³²⁸Baki Öz, *Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşiler*, s.54-55

³²⁹E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk*,s.365

³³⁰E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk*,s.366

³³¹E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk*, s.375

Tarih boyunca üç kez Seymen Alayı'nın oluştuğu görülmüştü.İlki Selçuk Bey'in Han seçilişinde,ikincisi Osman Bey'in Bey seçilişinde,üçüncüsüyse Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişinde³³²

Bu bilgi gerçekten de önemsenmesi ve üzerinde durulması gereken bir noktadır. Çünkü bu tespite göre Seymen Alayı genellikle yeni bir devletin kurulma aşamasında düzenlenmektedir.Ankarada Mustafa Kemal'in karşılanmasında da görkemli bir Alay düzenlendiğinden yola çıkarak aslında Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinden sonra yeni bir Türk devleti'nin kurulmasına destek verildiği ve Alevi/Bektaşilerin de bu destekten geri kalmadıkları, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini de sahiplendikleri anlamını çıkarmak mümkün görünmektedir.

Ayrıca Seymen Alayı'nın tarihsel sürecine bakıldığında, bu konu ile ilgili araştırmacılar tarafından ortaya konulan farklı yaklaşımlar vardır. Seymen Alayı'nın bir Oğuz geleneği olduğu noktasında araştırmacı ve tarihçiler hemfikirdirler.Ancak bazı araştırmacılar Seymen Alayı'nın Oğuz geleneğinden geldiğini vurgulamakla birlikte aynı zamanda kültürel olarak bir Alevi geleneği olduğunu savunmaktadırlar.

Hiç şüphesiz bu konu, üzerinde ayrıca çalışılması gereken derin bir süreci ifade eder. Alevilerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya Eski Türk dinlerine ait bazı motiflerle, şaman kökenli bazı gelenekleri de birlikte getirdikleri,³³³ bununla birlikte Türk devlet teşkilatında, dini inanışlarda, tarikatlarda ve bilhassa Alevilik ve Bektaşilikte eski Türk inanışlarının izlerinin yaşadığı da³³⁴ bilinmektedir. Prof. Dr.Fuat Bozkurt'a göre de Alevi inançları Orta Asya'dan Anadolu'ya değin uzanan birçok din ve kültürün izlerini taşır. Alevi törenlerinin büyük çoğunluğu çeşitli Türk halkları arasında görülmektedir.³³⁵

Yapılan bilimsel çalışmaların birçoğunda Alevi/Bektaşi inancı ile Orta Asya eski Türk inanış,gelenek ve görenekleri arasında kapsamlı bir şekilde bir bağ kurulmuştur. Buradan hareketle yine bu konu ile ilgili kesin bir yargı ortaya koymak çok zor olmakla beraber Seymen Alayı'nın da bir Türk-Oğuz geleneği olduğundan yola çıkarak, bu

³³² E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk* ,s.249

³³³ ismail Özmen, *Alevi Bektasi Sürleri Antolojisi I*, Ankara, 1998, s.9

³³⁴ E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.51

³³⁵ Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Tarihi*, s.76

geleneğin bir yönüyle Alevi geleneği olabilmesi ihtimal dahilinde görünmektedir. Ayrıca Ahiler'in Bektaşilik ile olan yakın ilişkileri de düşünüldüğünde bu ihtimal kuvvetlenmektedir.

Görüldüğü üzere Alevi/Bektaşilerin büyük çoğunluğu, Milli Mücadele sürecinde bizzat yer almışlar ve Mustafa Kemal Paşa'yı koşulsuz desteklemişlerdir. Ancak bu destek sadece Milli Mücadele yılları ile sınırlı kalmamış, gerek meclis çalışmalarında gerekse Mustafa Kemal'in yapmış olduğu inkılap hareketlerinde de kendini göstermiştir.

2.5.ALEVİ-BEKTAŞİLER MECLİSTE

27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İtilaf Devletleri tarafından dağıtılmasının ardından Ankara'da bir Meclis açılmasına karar vermiş ve Ankara'da 23 Nisan 1920 günü törenlerle Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Kurucu bir meclis niteliğinde, milli, demokratik, özverili, halkçı ve idealist olan ilk Büyük Millet Meclisi, aynı zamanda Türk İstiklal Mücadelesini yürütmesi hasebiyle de 'gazi' bir meclis olarak kabul edilmektedir.

Biraz önce de vurguladığımız gibi Alevi/Bektaşilerin büyük çoğunluğunun Mustafa Kemal ve hareketini desteklemeleri ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasında ve yapmış olduğu çalışmalarda da devam etmiştir.

Tam da bu noktada Hacıbektaş Dergahı'nda, TBMM'nin açılışını kutlamak üzere bir tören düzenlenmiştir ve Salih Niyazi Baba, Dergah'ta düzenlenen bu tören hakkında meclise bir mesaj göndermiştir. Mesajında kasabanın ve etraf köylerin 23 Nisan'da düzenlenen bu törende hazır olduğunu ve Pir Hacı Bektaş Veli huzurunda memleketin kurtuluşu için cansiperane çalışan mebuslar için dualar yapıldığını belirtmişlerdir.³³⁶

Birinci TBMM'de Mustafa Kemal kendisi başkan iken, ikinci başkan vekilliğine Cemalettin Çelebi Efendiyi getirmekle kalmamış, çeşitli Alevi yörelerden bir çok Alevi

³³⁶ H.Küçük, *a.g.e.*, s.132, (I.Dönem TBMMZC, c.I, S.93)

Bektaşî ileri geleni meclise millet vekili olarak çağırıştır.Bu olay Anadolu'daki Alevilik tarihinde daha önce pek görülmemiş bir olaydır.Daha önceleri devletin arka plana ittiği Aleviler,şimdi devletin en yüksek karar organı olan mecliste çalışma yapmak için seçilmişlerdi.Bu onlar için önemli bir sosyal değişimdi.³³⁷ Hacıbektaş Dergahı Postnişi ve tüm Anadolu ve Rumeli Alevi/Bektaşîlerinin dini önderi olan Cemalettin Çelebi'nin Mustafa Kemal tarafından, milletvekili ve TBMM Başkanvekilliği'ne getirilmesi ayrıca Alevi/Bektaşîler tarafından bir onurlandırma olarak da düşünülmektedir.

Cemalettin Çelebi, memleketi yabancı baskılardan koruyacak milli bir meclisin kurulma kararı alan Amasya Tamimi'ndeki heyette bulunanlar arasındaydı. Çelebi Efendi,hastalığı dolayısıyla meclis toplantılarına katılamamış,³³⁸bunu da gönderdiği bir telgrafla meclise bildirmişti.Mesajında,meclis ikinci reis vekilliğine seçildiği için gurur duyduğunu,TBMM'ye teşekkür ettiğini,ancak yoğun hastalığından dolayı toplantılara katılamadığını belirtmiştir.Bu telgrafı,Meclis'in 29 Nisan 1920 tarihli toplantısında mebusların “ Allah şifalar versin” sesleri arasında okunmuştu.Daha sonra izinli sayılıp bunun kendisine bildirilmesi üzerine, başka bir telgrafla teşekkür etmiştir.Meclis'in 6 Mayıs 1920 tarihli toplantısında okunan bu telgrafta da, Tarık-i hakta mücahedede bulunan TBMM'ye bağlılık,saygı,destek ve başarısı için daimi dualarını bildirmekte idi.³³⁹

TBMM'ye seçilen diğer Alevi/Bektaşî mebusların bazıları ise şunlardı: Dersim mebusları,Diyap Aga, Hasan Hayri Bey, Mustafa Aga,Mustafa Zeki Bey; Erzincan mebusu, Girlevikli Hüseyin Bey, Kars mebusu Pirzade Fahrettin Bey,Denizli mebusu Hüseyin Mazlum (Balabalım) Baba,Ergani mebusu Ahmet Nüzhet (Saraçoğlu)³⁴⁰

Dersim mebuslarından Diyar Ağa,TBMM I.Döneminde Dersim'den milletvekili seçilerek Meclise katıldı.Daha öncesinde ise 1918'de I.Dünya Savaşı'ndan müttefikleri ile yenik çıkan Osmanlı Devletinin yer yer işgale uğradığı topraklarında kendilerine bağlı olan aşiret halkı ile birlikte ulusal direnişi desteklediği bilinmektedir.Mecliste

³³⁷ Cemal Şener, *a.g.e.*,s.100

³³⁸ Halim Baki Kunter, *Kırkbudak :Hacıbektaş İncelemelerine Giriş*,Ankara,İl Erkek Sanat Enstitüsü Matbaacılık Bölümü,1951,32-36

³³⁹ H.Küçük,*a.g.e.*, s.132, (I.Dönem TBMMZC, c.I, s.147-148)

³⁴⁰ H.Küçük, *a.g.e.*,s.133

herhangi bir komisyonda görev almamakla birlikte daima Mustafa Kemal Paşa'nın yanında oldu,bütün sözlerini ve yaptıklarını destekledi.Ayrıca İstanbul Hükümeti'nin bölgedeki kışkırtmalarına karşı yöre halkını aydınlatma görevi ile belirli bir süre izinli sayıldı.Dönem içinde kürsüde iki konuşma yaptı ve iki kanun önerisi verdi.³⁴¹

Mustafa Zeki Bey (Saltık), asker kökenli olmakla birlikte,I.Dünya Savaşı'nda alayı ile birlikte Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı savaşmıştır.Oltu-Erzincan yörelerindeki muharebelere katıldı.Milli Mücadele'nin başlamasında eşkıya takibi ve milli teşkilatın kurulmasına memur tayin edildi.Mecliste İrşat ve Milli Savunma komisyonlarında çalıştı.Daha sonra İstiklal Mahkemeliği üyeliğine seçildi.³⁴²

Denizli Mebusu Hüseyin Mazlum Efendi (Balabalım),Bektaşî Şeyhi Ali Dede'nin oğludur. Babasının ölümü üzerine Bektaşî tekkesinin balına oturmuştur.Mütarekeden (1918) sonra yurdun bir kısmının işgali üzerine yöresinde oluşan direnişe katıldı.Sürekli onların yanında oldu.TBMM de İrşat ve Nafia komisyonlarında görev almıştı.³⁴³Hüseyin Mazlum Baba, meclis komisyonlarında kendisine verilen diğer görevleri de ifa etmişti. İsmi aynı zamanda,Yunanlılara karşı zafer kazanan İzmirli kahramanlara kutlama mesajı gönderen milletvekilleri arasındadır.³⁴⁴ Daha öncede değindiğimiz gibi oğlu Mümtaz Bey de,200 askerden oluşan Denizli Kuva-yı Milliyesi ve Tavas Gönüllüler Birliği'nde subaydı.³⁴⁵

TBMM kurulduktan sonra, zamanla milletvekilleri arasında siyasal ayrılıklar doğdu.Savaş koşulları yaşanıldığından partileşmeye gidilememişti.Ne var ki bu siyasal ayrılıklar meclis içerisinde grupların oluşmasına yol açtı.14 aylık bir bocalamadan sonra II.Grup kuruldu.40-60 dolayında milletvekili bu gruptandı.1923 seçimlerinde de muhalefet yürütmüşlerdi.Ancak seçimlerden sonuç alamayınca bu grup dağılmıştı.Ancak Mustafa Kemal'i oldukça yormuşlardı.

Meclis çalışmalarının ve mecliste ortaya çıkan I.ve II.Grup ihtilafı sırasında da Alevi/Bektaşiler sürece müdahil olmuşlardır.Mayıs 1922'de Cemalettin Efendi'nin

³⁴¹ Fahri Çoker, *T.P.T., Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem 1919-1923*, C.III, I.Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişi,T.B.M.M. Yayınları,1995,s,285

³⁴² F.Çoker, *T.P.T., Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem*, s.290-91

³⁴³ F.Çoker, *T.P.T., Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem*,s.274

³⁴⁴ H.Küçük, *a.g.e.*, s.134, (I.Dönem TBMMZC, c.I, s.43)

³⁴⁵ Celal Bayar, *Bende Yazdım:Milli Mücadeleye Giriş,İstanbul,Baha Matbaası,1969*, c.VII, s.2161-2

yerine geçen kardeşi Veliyettin Efendi Ankara'ya gelmiş, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yanında olduklarını bir kez daha göstermiştir. Hakimiyet-i Milliye de Veliyettin Efendi'yi çok güzel bir şekilde överek bu haberi şu şekilde vermiştir:

Hacı Bektaş Veli Çelebisi Muhterem Veliyettin Efendi, şehrimizi (Ankara'yı) huzuruyla şereflendirmiştir.Kırşehir Mebusu Müfid Bey'in Hacı Bayram Veli caddesindeki evinde misafir olarak kalmaktadırlar.Hazretleri,Mücadele-i Milliye'ye hizmetleriyle mümayiz bir zat-ı muhteremdir.Bu vesile ile gazetemiz kendilerine hoş geldiniz der,hürmetlerini tekdin eder.³⁴⁶

Hakimiyet-i Milliye'nin Veliyettin Çelebi'nin Ankara'ya gelişinden çok memnun oluşu ve bu ziyareti oldukça önemsemesi, meclis içerisindeki I.ve II.Grup tartışmalarında Alevi/Bektaşilerin Mustafa Kemal'in yanında olacağı hissiyatının kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.Zira ilerleyen süreçte,Veliyettin Çelebi yayınladığı beyannamelerle Alevi/Bektaşileri Mustafa Kemal'in yanında olmaya çağırmıştır.

Atatürk İsmet Paşa mahallesinde Veliyettin Çelebi için bir ev hazırlanmış ve kendisini orada ağırlamıştır.Veliyettin Çelebinin ağırlanması ile görevlendirdiği Dersim milletvekili Mustafa Saltuk,Atatürk'ün söz konusu görüşmelerden sonra kendisine, “ Çok büyük insan,onunla konuşunca adeta ruhum yıkanıyor.Kaynak suyu gibi temiz,okyanus gibi geniş ve derin” dediğini anımsamaktadır.Veliyettin Çelebi'nin Atatürk'le ilişkileri ve dostlukları içtenlikli ve sürekli olduğu halde,belki yaratılışının münzevi ve sessiz oluşu ve belki de,Atatürk'ü desteklemesinin bir karşılığa bağlı olmadığını göstermek amacı ile milletvekilliği için Atatürk'ün yaptığı teklifleri kabul etmemiştir.³⁴⁷

Veliyettin Çelebi Efendi'nin bu süreçte iki önemli beyanname yayınladığını görmekteyiz.Daha önce de atıfta bulunduğumuz ilk beyannamesinde,I.Dünya Savaşı sırasında kurulan Bektaşî Mücahit Alayı'ndan, Milli Mücadele'nin durumundan,Mısakı Milli'ye verdikleri ve verecekleri destekten,Bektaşiliğin tarihinden,Yeniçerilerle ilişkisinden,ikinci beyanmesinde ise net olarak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını destekleyeceklerinden açıkça söz etmektedir.

³⁴⁶Hakimiyet-i Milliye,27 Nisan 1338 (1922),no.491,s.I.

³⁴⁷ Celalettin Ulusoy, *Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu*, s.104

İkinci Büyük Millet Meclisi seçimi sırasında Hacı Bektaş Veli Çelebisi Veliyettin Çelebi'nin Mustafa Kemal Paşa'nın adaylarına oy verilmesi gerektiği şeklindeki Beyannamesi şu şekildedir:

“ Anadolu’da bulunan ecdadım Hacı Bektaş Veli Hazretlerine samimi muhabbeti olan bilcümle muhibban ve hanedan tarafı halisanelerine:

Bu milleti ihya ile istiklalimizi temin eden vücudu alileri kaffei islamiyana bais şeref olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi celili (Gazi) namdar Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin neşir buyurdıkları beyannameleri cümleminizin malûmudur.

Gazi Paşa müşarileyhin ve teali vatan hakkındaki her türlü arzularını yerne getirmek bizlere farzı ayındır.Milletimizi kurtaracak,saadetimizi temin edecek onun efkarı saibaneleridir.Bunu inkar edenlerin bizimle katiyen münasebeti yoktur.Tarikatı aliyemizin bütün mensubinine müşarülileyh Hazretlerinin gösterdiği namzetlerden maadasına rey vermemelerini vatanımızın kurtulması bu vechile kabil olduğunu sizlere kemali ehemmiyetle tavsiye ederim.Bu nasihatımı amel olmayanlar bizden değildir.Hak erenler onlara destegir olmaz.Tekrar beyan eylerimki,bu milleti kurtaracak ancak Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır.Onunla beraber mukaddes vatanımızın has evlatlarıdır.Hiç bir ferdin sözünü dinlemeyiniz,sözümden zerre kadar harice çıkmayınız.Sizin saadetinizi düşünenler,sizi kölelikten kurtaracak Büyük Millet Meclisi Reisi ve cümlemizin büyüğü Mustafa Kemal Paşa Hazretleridir.”

1339 (1923) 25 Nisan

Hacı Bektaş Veli Çelebisi

Veliyeddin

Mühür³⁴⁸

Araştırmacıların bir çoğuna göre bu vesika okunduğu zaman, Anadolu Alevilerinin ne derece vatansever oldukları,ne kadar ileri görüşlü oldukları ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna da nasıl yardım ettiklerini de ortaya çıkmaktadır.³⁴⁹

³⁴⁸ E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.285, Celalettin Ulusoy, a.g.e, s.103

³⁴⁹ E.B.Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.285

Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Mayıs 1923 tarihli telgrafında bu beyannameye karşılık verdiği belirtilmektedir.Bu bir anlamda teşekkür amaçlı olan telgraf şu şekildedir:

“ İrsal buyrulan beyanname-i reşadet-penahileri suretini okudum.Feyz-i millinin inkişafına hadim olacak teşebbüsat ve mesaiden geri kalmayan Zat-ı reşadet-penahilerine takdimi ihtiram eylerim.Mezkür beyannamenin her tarafa neşir ve tevzii hakkındaki iş'ara muntazırım.Saadet-i mülk ve millete hizmeti kendilerine şiar edinenler, indi Allah'da me'cur ve ebediyen mesud olurlar efendim.”³⁵⁰

2.6.TBMM'YE KARŞI ÇIKAN AYAKLANMALARDA ALEVİ/BEKTAŞİLERİN TUTUMU

Milli Mücadele sırasında İtilaf Devletlerinin, padişahın, İstanbul hükümetlerinin meydana getirdikleri ortak cephenin Anadolu'da başlayan milli teşebbüsler aleyhine kullandıkları en önemli araç,yıkıcı-bölücü eylemler,propagandalar ve gizli faaliyetler olmuştur.Bu güçler Anadolu Türk toplumu içerisine ektikleri kin ve menfaat tohumlarını süratle büyütecek cehalet,taassup ve çıkar ortamlarını bulup istismar ederek Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çatışmalara,kardeş kavgalarına sebep olmuşlardır.Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi verdiği bir sırada patlak veren isyanlar,milli kuvvetlere zaman,imkan ve insan kaybettirmiş,savaş gücünü zayıflatmıştır.³⁵¹

Milli Mücadele'nin sonlarına kadar aralıklarla devam eden iç isyanlar Atatürk'ün de Büyük Nutuk'ta belirttiği gibi “ bütün memleketi karışıklık ateşleri içerisinde yakmış, hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları bütün vatan semasını yoğun karanlıklar içinde bırakmıştı.”³⁵²

Meclisin açıldığı, düşmana karşı İstiklal Savaşı'nın verildiği o dönem içerisinde bir çok ayaklanma baş göstermiştir.Bu ayaklanmalar arasında, konumuz

³⁵⁰ Cemalettin .Ulusoy, a,g,e, s.104

³⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ATAM, Ankara 2008, s.197

³⁵² Nutuk, s.442

açısından Koçgiri ayaklanmasına³⁵³ değinmek gerekmektedir. Çünkü bazı Alevi/Bektaşilerin bu ayaklanmaya katıldıkları bilinmektedir. Bu süreçte ulusal kurtuluşçularla değil, Osmanlı hükümetiyle bağ kurulmuştur.³⁵⁴ Emperyalist devletlerin Alevi/Bektaşilerin ülkedeki potansiyel gücünü ve Milli Mücadele esnasında Mustafa Kemal'in yanında olduklarını bilmelerinden kaynaklı olarak onları kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istemeleri kuvvetle muhtemel görünmektedir. Bu noktada İngiliz diplomatlarından Stokes,Sünni –Şii ayrımcılığını kendi hükümetine önererek (Buradaki Şii'lik,muhtemelen Alevi'lik anlamında kullanılmıştır), “Sünniler ve Şiiler arasındaki karşıtlık büyüktür, biz bu karşıtlığı daha da geliştirebiliriz”³⁵⁵ şeklinde görüşünü beyan etmiştir. Ancak bu ayaklanma haricinde, bu süreçte meydana gelen diğer ayaklanmalarda Alevi/Bektaşilerin çok büyük çoğunluğu, Atatürk'e cephe alan, ona karşı Osmanlı hükümetinden taraf olan, katı İslamcı ideolojiye karşı Mustafa Kemal'in yanında olmuş ve onun mücadelesine destek vermişlerdir.³⁵⁶

Koçgiri Aşireti, Sivas'ın İmranlı ilçesinde Karlık ve Boğazören köylerinde yaşayan bir Kürt-Alevi aşiretinin adıdır.³⁵⁷Aşiret, Hafik (Koçhisar), Zara, Suşehri, Refahiye, Kemah, Kangal, Ovacık, Kuruçay ve bunları kapsayan bölgede yaşıyordu. Bu aşiret Kürtçe konuşmakla beraber Türkçe de konuşabiliyordu. Koçgiri Aşireti, beş büyük kabileden meydana gelmekteydi.³⁵⁸

Koçgiri Aşireti'nin başkanları, Padişah II. Abdülhamit tarafından kendisine paşalık verilmiş olan Mustafa Paşa'nın oğlu Haydar ve kardeşi Alişan idi.³⁵⁹ Haydar, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı sırada Kürt Teali³⁶⁰ ve Teavün Cemiyeti'ne yazılmış ve bu derneğin bir şubesini de açmıştı. Bu derneğin İstanbul ile bağlantısı kuvvetli olduğundan kolayca maddi destek bulabiliyorlardı. Derneğin sekreteri ve aynı zamanda Alişan Bey'in katibi olan Musa oğlu Alişir, Jepin (Jin-Hayat) adlı bir gazete

³⁵³ H.Ertuna, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, s.259

³⁵⁴ Ali Kemal Aksüt, *Erzincan: tarihi, coğrafi, toplumsal, etnografi ,idari ihsai inceleme araştırma tecrübesi*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1992, s.152

³⁵⁵ E.Ulubelen,*İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul,Yaylacık Matbaası, 1967, s.270, belge,171,Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.1 s.139

³⁵⁶ Baki Öz, *Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler* ,s.30

³⁵⁷ Uğur Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması 1919-1925*, Ankara 1999, s.35

³⁵⁸ Hüseyin Yıldırım, *Koçgiri Ayaklanması, Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, İstanbul 1995, s,383-384, Kenan Esengin, a.g.e., s. 217,218

³⁵⁹ Hüseyin Yıldırım, a.g.m, s.384

³⁶⁰ T.Z.Tunaya a.g.e., s.198

çıkarmakta ve Kürtçülük propagandası yapmaktaydı.³⁶¹ Görülen odur ki bölgedeki Kürtçü faaliyetlerin başını çeken gerçek lideri de Alişir idi.³⁶²

Koçgiri olayı, adlı eserinde konuyu derinlemesine araştıran Baki Öz, bu süreç ile ilgili çok önemli bilgiler vermektedir.Öz, isyanın bir kısım Alevi/Bektaşilerin katılımı sonucunda bir Alevi ayaklanması gibi gösterilmesinin son derece yanlış olduğunu,ayaklanmanın aslı itibariyle Kürtlük ve özerk bir yapılanmayla ilgili olduğunu vurgulamaktadır.Ona göre Koçgiri ayaklanmasında Alevilik iddiası yoktur.Alevilik kimliği sorun edilmemiştir.Alevilik kimliklerinden ötürü doğan sorunlar eylemcilerce kesinlikle ele alınmamış,siyasal bir söylem haline getirilmemiş,inanç kimliklerine ilişkin her hangi bir istekte bulunulmamıştır.Yani inanç kimlikleri olan “Alevilik” hiçbir zaman önde değildir.Fakat etnik kimlikleri olan “Kürtlük” bu olayda sürekli öne çıkarılarak siyasal söylem haline getirilmiştir.³⁶³ Bu olay, ortaya çıktığı bölgede yaşayan Alevi toplumunun tümünün dahi desteğini ve katılımını sağlayamamıştı.³⁶⁴ Koçgiri hareketi Tercan aşiret ağalarıyla da ilişki kurarak yanlarına çekmeye çalıştıysa da, Tercan aşiretleri bu olaya pek yanaşmadı.Erzincan ve ilçeleri Koçgiri olayına pek ilgi duymadılar. Bu hareketin bir amacı da Dersim’le bağ kurmaktı.Ancak bu da başarılı olmadı ve yörenin bir çok Alevi aşiretleri Mustafa Kemal’e bağlılıklarını korudular. Yöre aşiretleri bozulan Koçgiri ayaklanmacılarının Dersim’e kaçmalarını da önlemeye çalışmışlardır.³⁶⁵ Fırat Köprüsünün Hükümet güçlerince tutulması üzerine Balaban aşiret başkanı Mehmet (Muhsin) Ağa’dan yardım istemişler de reddedilmişlerdir. Jandarmayla çarpışarak Sipikor dağına doğru çekilmiş, oldukça fazla kayıp vermişlerdir.³⁶⁶ Kangal Ağası Hacı Ağa ile Ginyan Aşireti Reisi Murat Paşa hükümet kuvvetlerinden yana tavır almışlar ve ayaklananların yakalanmalarında Merkez Ordusuna yardım etmişlerdir.³⁶⁷

Ayaklanmanın büyümesi üzerine Merkez Ordusu Komutanı bir plan hazırlayarak Genelkurmaya sunmuş, Kazım Karabekir’in oluşturduğu Giresun Alayı da Merkez Ordusu emrine verilmiştir. Merkez Ordusu 11 Nisan 1921 günü

³⁶¹ Kenan Esengin, a.g.e, s.218-219

³⁶² Nazmi Sevgen, “Yakın Tarihin Esrarla Örtülü Hadiseleri ve Koçkirili Alişir”, *Tarih Dünyası*, 1(9), 15 Ağustos 1950, s.377-381.

³⁶³ Baki Öz, *Belgelerle Koçgiri Olayı*, İstanbul, Can Yayınları, 1999, s.55-56

³⁶⁴ H.Ertuna, a.g.e, s.268

³⁶⁵ B.Öz,*Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler*,s.32-33

³⁶⁶ H.Ertuna ,a.g.e.,s.277

³⁶⁷ Uğur Mumcu, *Kürt İslam Ayaklanması 1919-1925*, Ankara 1999, s.26

ayaklanmacıların üstüne yürüdü. Kürt aşiretleri ile Merkez Ordusu arasında büyük ve kanlı çarpışmalar oldu.Bu çarpışmalardan sonra ayaklanma 17 Haziran 1921 günü tümüyle bastırıldı.³⁶⁸

Netice itibariyle 1921 yılında meydana gelen Koçgiri ayaklanmasında birtakım yöre Alevi aşiretlerinin bu ayaklanmaya destek verdikleri ortadadır. Ancak bu ayaklanmanın Alevi inancıyla hiçbir ilgisinin mevcut olmadığı da süreç içerisinde anlaşılmıştır. Ayaklanmadaki amaç ve söylemlerin tamamen etnik köken (Kürtlük) çerçevesinde olduğu görülmektedir. Bölgede yaşayan birçok Alevi aşireti de Ankara Hükümeti'nden yana tavır almıştır.Bu nedenledir ki konu ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılara göre bu ayaklanmanın Alevi temelli bir ayaklanma gibi gösterilmesi hatalı bir yaklaşım olarak algılanmaktadır.

Alevi/Bektaşilerin karıştığı öne sürülen diğer bir olay Yozgat (Çapanoğlu) isyanıdır.³⁶⁹Bu isyanı çıkartanların yani elebaşlarının Alevi olmadığı,³⁷⁰ ancak bunların yörede yaşayan Alevi gruplarının isyana katılmaları için yoğun faaliyetlerde buldukları ve bazı Alevilerin de isyanın başlarında olaya sıcak baktıkları bazı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Bu nedenle Yozgat (Çapanoğlu) isyanını da incelemeyi konumuzun içeriği açısından uygun görmekteyiz.

Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin Yozgat Şubesi Başkanı Çapanoğlu Edip ve Celal kardeşler,³⁷¹ Yozgat'ta büyük erk sahibiydiler ve yerel halk üzerinde etkileri oldukça fazlaydı.Onların yarattığı ulusal mücadele karşıtlığı,Milli Mücadele'nin ilk günlerin de başlamış, kışkırttıkları Yozgat mutasarrıfı Necip Bey Allah'tan, padişah'tan ve onun yasalarından başka bir şey tanımadığını yazmıştı.Bu yüzden de 20 Ekim 1919 da Ankara Hükümeti tarafından açığa alındı. Çapanoğulları İngilizlerin İstanbul'a gelişlerinin Padişah'ın onayı ile olduğunu ve Yunanlıların İzmir'i işgallerinin geçici olduğu yolunda propaganda yapmaktaydılar. Ankara'da toplanacak olan Büyük Millet Meclisi için yapılan toplantıda,bu seçimin padişaha karşı ayaklanma olduğunu

³⁶⁸ Uğur Mumcu,a.g.e.,s.25-26

³⁶⁹ H.Küçük, a.g.e.,s.179

³⁷⁰ Abdullah Kehale, *Milli Mücadelede İç İsyenlar ve Cemil Cahit'in (Toydemir) Anıları*, İstanbul , ÇYDD, 1997, s.67. (Yozgat Ayaklanmalarının etnik bir özellik taşıdığından söz edilerek şöyle denilmiştir: “ Uzun süreden beri çeşitli yollarla kışkırtılmak istenen Çerkezler bu ayaklanmada önemli rol oynamışlardır.Ancak ne kadar ilginçtir ki ayaklanmanın bastırılmasında da en önemli görevi üstlenen yine Çerkez Ethem ve Çerkez asıllı olan Cemil Cahit Toydemir'dir.”

³⁷¹ K.Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, Remzi Kitapevi,1975,s.257

vurguluyorlar, “ Padişah’ın İngilizlerin elinde olduğunu” söyleyen Yozgat müftüsünü susturuyorlardı.³⁷² Ancak Yozgat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Çapanoğullarının bu yaklaşımlarını ciddiye almamış ve temsilcilerini seçmişlerdir.³⁷³

Bu propagandalar sürerken Yıldızeli’de ilk isyan başladı. Halife Ordusu adında bir güç oluşturuldu. Yıldızeli- Sivas posta ulaşımı işinden iflas ederek Yıldızeli’nin civar köylerinde İstanbul Hükümeti lehine propaganda yapan Erzurumlu Hüseyin, çevresine topladığı özellikle Bolu-Düzce isyanında bulunmuş asilerle etrafta eşkıyalığa başladı. Asiler, Sivas Kongresi’nde alınan kararları olumsuz bir şekilde halka aşılamaktan geri durmadılar. Bu sırada Sivas’tan Yıldızeli’ne gönderilen Binbaşı Kemal komutasındaki taburun Çamlıbel’de bıraktığı birliği asiler tarafından baskına uğradı ve Yıldızeli ile bağlantısı kesildi. Bundan cesaret alan asiler ayaklanmayı daha geniş bir sahaya yayma cesaretini gösterdiler.³⁷⁴

Yıldızeli ve Zile bölgelerindeki ayaklanmalar nedeniyle Antep bölgesinde bulunan Kuva-yı Milliye Müfreze Komutanlarından Kılıç Ali TBMM tarafından bölgeye gönderildi. Olayların büyümesi ve ayaklanmaların genişlemesi üzerine Çerkez Ethem Ankara’ya çağrılıp, ayaklanmaları bastırması için Yozgat’a gitmesi istendi.20 Haziran’da Ankara’dan hareket eden Çerkez Ethem 23 Haziran’da Yozgat’ı ele geçirdi. 27 Haziran’da Arapseyfi’deki çarpışmalarla asileri dağıttı. Ağustos sonunda ise ayaklanma bastırılmış ve Yozgat isyanı sona ermişti.³⁷⁵

Yozgat (Çapanoğlu) ve bununla birlikte Zile isyanı sırasında bölgede yaşayan bazı Alevi/Bektaşilerin bu isyanla ilgileri olduğu hatta isyana katıldıkları³⁷⁶ yönünde araştırmacılar tarafından bilgiler ortaya konmuştur. Bu noktada H.Küçük’e göre Alevilerin özellikle Kürt olanları Yozgat isyanında aktif rol almışlardır.³⁷⁷ Cemal Şener de Yozgat ayaklanması’nın elebaşlarının Alevilere özerklik vaadi vererek onları Mustafa Kemal’e karşı kullanmaya çalışmışlarsa da bunu başaramadıklarını belirtir. Önde gelen Alevilerden Dede Galip Bey önceleri Yozgat ayaklanmasına ilgi duymuşsa da sonra Kuva-yı Seyyare ile birleşerek Çerkez Ethem Bey ile birlikte ulusal güçlerin

³⁷²Abdullah Kehale, a.g.e., s.68

³⁷³ Necati Fahri Taş, *Milli Mücadele Döneminde Yozgat*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987,s.44

³⁷⁴Meryem Çakır, *TBMM Tutanaklarında İç İsyanlar (1920-1934) y.l Tezi*,İstanbul 2005, s.25

³⁷⁵ Cemil Cahit’in (Toydemir) Anıları , s.68-69

³⁷⁶ H.Küçük,a.g.e., s.179

³⁷⁷ H.Küçük,a.g.e.,s.179

yanında yer almıştır.Alaca eşrafından olan yöre Alevilerinin dini lideri Dede Galip, daha sonra 300 süvariden oluşan bir milis gücü oluşturmuş,donatmış ve başına da oğlu Hüseyin Gazi Bey'i getirmişti.Çerkez Ethem ve Kuvvetleri Yozgat ayaklanmasını bastırdıktan sonra buradan ayrılırken, komutayı Hüseyin Gazi Bey'e vermişlerdir.³⁷⁸

Bu ayaklanmayla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Bektaşî Şeyhi Cemalettin Çelebi'den bir istekte bulunmuştur. Buna göre durumun vahametini gören ve çare arayan Mustafa Kemal Paşa, Yıldızeli ve Zile bölgelerinde bulunan yoğun Alevi nüfusundan dolayı, bazı kişileri uyarmak ve olumlu fikirler aşılama istemiştir.Bu amaçla, bu bölgede saygınlığı bulunan ve buraların manevi lideri durumunda bulunan,Bektaşî Şeyhi Çelebi Efendi'nin harekete geçmesini istemiş ve Mucur Askerlik Şubesi Başkanı'na talimat gönderilmiştir.TBMM üyesi de olan Bektaşî Şeyhi Cemalettin Efendi,hasta olduğunu söyleyerek,böyle bir yardıma katılamayacağını söylemiştir.³⁷⁹

Netice itibariyle bu ayaklanmanın başlaması sırasında bölgedeki bazı Alevilerin ayaklanmaya sempati duydukları ancak daha sonra ayaklanmayı bastırmaya gelen Çerkez Ethem birliklerine destek verdikleri anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın Cemalettin Efendi'den isteğine bakıldığında ise bölgedeki Alevilerin bu isyana katıldıkları yönünde kesin bir ifade bulunmamaktadır. Sadece Alevileri uyarmak ve olumlu fikirler aşılama gibi söylemlerle yetinilmiştir. O sırada Cemalettin Efendi Mecliste Milletvekilidir. Ancak rahatsızlığı nedeniyle çalışmalara katılamamaktadır. Zaten Mustafa Kemal Paşa'nın isteğini de bu nedenle yerine getiremediğini söylemiştir.Alevi Bektaşiler Bölgede yoğun bir şekilde bu ayaklanmaya katılmış olsalardı hem Cemalettin Çelebi'nin hem de Mustafa Kemal'in tutumlarının daha farklı olabileceği de ihtimaller arasında görünmektedir.Cemalettin Efendi'nin olaya bu şekilde yaklaşımı,onun bölgedeki Alevi/Bektaşilere olan güveninden de kaynaklanmış olabileceği de düşünülebilir.

Alevi/Bektaşilerin, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk çizgisindeki kararlılıkları açısından 1925 yılında meydana gelen Şeyh Sait isyanına da değinmek gerekmektedir.

³⁷⁸ Cemal Şener, a.g.e, s.66

³⁷⁹A.Erçikan,Türk İstiklal Harbi İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921), Ankara 1974, c.VI, s.144

Şeyh Sait aslen Elazığ'ın Palu ilçesinden olup, mera temini için gittiği Erzurum'un Hınıs ilçesine yerleşmişti.³⁸⁰

Bir kısım Kürtlerin bilindiği gibi Milli Mücadele öncesi başlayan bağımsız Kürdistan istekleri Sevr Antlaşması'nda doruk noktasına ulaştı. Burada Kürtlere: "İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerinden oluşan bir komisyon, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak 6 ay içinde, Fırat nehrinin Doğusunda Ermenistan'ın Güneyinde ve Türkiye'nin Suriye ve Mezopotamya sınırının Kuzeyinde kalan Kürdistan toprakları için mahalli özerklik tasarısı hazırlayacaklardır."³⁸¹ Fakat bu antlaşma yürürlüğe girmedi.

Türkiye, Musul meselesi gibi önemli bir konuyla uğraşırken, önüne çıkan en önemli meselelerden biri de Şeyh Sait isyanıdır. Bu isyanın temelleri 1923 yılında Erzurum'da kurulan "Kürdistan Bağımsızlık Komitesi"ne (Azadi) kadar uzanmaktadır. Bu cemiyetin çekirdeğini Hamidiye Alayları subayları ile Türk Ordusu'nda bulunan doğu kökenli subaylar oluşturmaktaydı. Azadi'nin liderleri Cibran aşireti liderlerinden Halis Beyle Bitlis vekillerinden Yusuf Ziya Beylerdi. II. Abdülhamit'in Hamidiye Alayları subayları ile Türk Ordusu'nda görevli bazı doğulu subaylarda yer almaktaydı. Komite kısa bir süre içinde doğu illerinde örgütlenmesini tamamladı. Bu cemiyete kısa süre sonra Şeyh Sait ve yandaşları da katıldı.³⁸²

Adamlarıyla birlikte Genç Vilayeti'nde dolaşan uğradığı her yerde Hükümete muhalif olanlarla konuşan ve görüşmeler yapan Şeyh Sait, Ergani'ye bağlı Piran köyüne geldiğinde, firari oldukları için Jandarmalar tarafından yakalanmak istenen adamlarını teslim etmediği gibi jandarmalara karşı silah kullanılması emrini vermiş, çatışma sonunda jandarmalar tutsak edilmiş ve bu surette 13 Şubat'ta isyan başlamıştır. İsyanın kısa sürede birçok taraftar bulması ve yaygınlaşması önceden hazırlandığını göstermektedir.³⁸³

³⁸⁰ Yaşar Kalafat, *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait olayı, Karakteri, Dönemindeki iç ve dış olaylar*, Ankara, Boğaziçi yayınları, 1992, s.101

³⁸¹ Kadir Kasalak, "Milli Mücadele Yıllarında İngiltere'nin Kürt Devleti Kurma Faaliyetleri", *Türk Kültürü*, s.347, Ankara, s.168.

³⁸² Martin Van Bruinessen, *"Ağa,şeyh,Devlet"*, trc.Remziye Arslan, İstanbul , 2004, s.412;

³⁸³ T.C.T. C.II , s.52

Bu organize hareket karşısında Hükümet hemen idari ve askeri bir dizi önlemler almıştır.³⁸⁴ Şubatta Doğu ve Güney Doğu Vilayetleri'nin birçoğunda bir ay süreyle sıkı yönetim ilan edilmesini isteyen Hükümet tezkeresi, 25 Şubatta TBMM'de kabul edilmiştir.³⁸⁴ Aynı gün 15 Nisan 1923 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 1.maddesini değiştiren kanuna bir ekleme yapılarak dini siyasi amaçlar doğrultusunda kullanmak suretiyle cemiyetler kurmak yasaklanmış, bu gibi cemiyetleri kuranlar veya bu cemiyetlere girenler, dini veya dince mukaddes sayılan şeyleri kullanmak suretiyle Hükümet şeklini değiştirmek, bozmak ve devletin iç güvenliğini sarsarak halk arasında bozgunculuk çıkarmak isteyenler vatan hayini sayılmışlardır.³⁸⁵

Şeyh Sait ayaklanmasında, dinsel motiflerle ulusal motifler iç içedir. Amaç olan bağımsız Kürdistan devletini kurma tasarısı dinselikle örgütlenmiştir. Şeyh Sait, ilkemiz; dindir, şeriattır, İslamiyet'i geri getirmeliyiz gibi söylemleri sıkça dile getirmiştir. Cumhuriyet'e ve laikliğe karşı oluşlarını kalın çizgilerle vurgulayarak, hilafetsiz Müslümanlık olmaz diyor, halife düzeni istediğini belirtiyordu. Vahdettin'in geri çağrılacağı, ülkenin Ankara'daki dinsizlerden kurtulacağı ve herkesin yeniden dinine kavuşacağı gibi propagandalar yapılmaktaydı.³⁸⁶

Lord Kinross'da bu görüşü desteklemektedir. Lord Kinross tanımında Şeyh Sait'i derebeyi, güçlü Nakşibendi Şeyhi olarak tanımladıktan sonra, hareketi halifelik kaldırılmasına tepki, kafir kabul ettiği Kemalistlere Allah'ın emri gereği verilmiş mücadele, İslami bir hareket olarak belirtiyor. Şeyh Sait muvaffak olması halinde, halifelik getirilerek şariat ve mecellenin uygulamasına geçilecek, hükümetin dinsiz icraatına son verilecekti.³⁸⁷

İstiklal Mahkemesi başkanı Ahmet Süreyya (Örgüevren) Bey'in saptamalarına dayanan Uğur Mumcu, ayaklanmanın "İslami düzen" istemiyle başladığını, sonunda "Bağımsız Kürt İslam Devleti" kurulmasının amaçlandığını yazar.³⁸⁸

³⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Devre, c.14, s.309

³⁸⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, II. Devre, c.14, s.309-311

³⁸⁶ Metin Toker, *Şeyh Sait ve İsyanı*, İstanbul 1998, s.26,51,97,113,141,149

³⁸⁷ Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1961, s.605

³⁸⁸ Uğur Mumcu, a.g.e, s.161

Mete Tuncay, olayın daha çok; dinsel bir giysi altında ulusal bir başkaldırı olduğu kanısındadır. Ayaklanmayı Bağımsız Kürdistan oluşturmaya yönelik bir hareket olarak görür.³⁸⁹ Bu konuda çalışma yapan araştırmacıların hemen hepsi olayın dinsel ve ulusal iki yanının olduğunu, ulusal yanının dinsel örtü altında kendini ortaya koyduğunu saptamaktadırlar.

Araştırmacılara göre Şeyh Sait İsyanını Bölgedeki Kürt ve Zaza aşiretleri bir çoğu desteklemiş ve harekette doğrudan yerlerini almışlardır. Olay bir Kürt ve Sünni Zaza hareketidir.Bu durum hareketin özel niteliğidir.Şeriatçı İslami bir Kürt Devleti kurmaya yönelik bir girişimdi.Şeyh Sait bölgedeki Alevi aşiretlerin desteğini sağlama ve olaya çekme doğrultusundaki çabaları tümüyle boşa gitmiş, Alevi aşiretler Türkiye Devleti'nden ve Cumhuriyet yönetiminden yana olmuş, Şeyh Saitçilere karşı Cumhuriyeti ve laik ulus devleti koruma doğrultusunda savaşımlar vermişlerdir.Hormek ve Lolan Alevi aşiretleri bu tavrın öncülüğünü yapmışlardır.³⁹⁰

Ayaklanma üzerine; Dersim ağaları ve aşiret başkanlarından birçoğu Cumhuriyet'e bağlılıklarını bildirmiş, bu yönde tavırlarını ortaya koymuşlardır.³⁹¹ Bölgelerindeki olumsuz gelişmelerden kaygılanan Alevi aşiret başkanları Cibranlıların Şeyh Sait önderliğinde bir ayaklanmaya hazırlandıklarını Hormek aşireti başkanlarından ve yörenin ileri gelen eğitimci-aydınlarından Mehmet Şerif Fırat'a ve Varto kaymakamı Sırrı Bey'e bildirirler. Kaymakam durumu, Genç Valisine aktarır.³⁹² İsyanın başladığını haber alan Varto'daki Alevi aşiretlerden olan Hormek aşiretinin ileri gelenleri 17 Şubat 1341 tarihinde Üstükran nahiyesi merkezinde toplanmış, asilere karşı koyacaklarını kararlaştırmış ve bu halktan Veli Ağa, Ali Haydar, M.Şerif, M.Halit, Tatanlı Haydar yüz kişilik bir kuvvetle Lolan aşireti köylerine giderek kararlarını bunlara iletip ve oradaki kuvvetlerle birlikte Varto'nun savunmasına gitmişlerdi.Bu milli kuvvetler: 20 Şubat 1341 günü Reiscumhur,Gazi Mustafa Kemal Paşa ve TBMM ve Müşir Fevzi Paşa ile Diyarbakır üçüncü ordu teşkilatından emir almış ve bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından takdir edilmişlerdi.³⁹³

³⁸⁹ Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması*, Ankara 1981,s.129

³⁹⁰ Baki Öz, *Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması Olayı*, İstanbul 2004, s.118

³⁹¹ Naşit Hakkı Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, Ankara, 1931, s.42,50

³⁹² Uğur Mumcu, a.g.e., s.65 1991

³⁹³ M.Şerif Fırat, a.g.e.,s.194

3 Mart 1925 tarihinde İngiliz Büyükelçisi Mr.Lindsay,İngiliz Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafta; “*Dersim'deki Kürt Şeyhleri hükümete bağlılıklarını bildiren telgraflar gönderdiklerini*” belirtmiştir.³⁹⁴

Hınıs'ta askeri birlik komutanı Osman Paşa, aşiret reislerinden Hormekli Ali Haydar, Lolanlı Kamer ve öteki Alevi aşiretleri ortak hareket ederler. Hınıs sorunu çözüldükten sonra; Varto,Elazığ ve Diyarbakır'a yürünülür.Hükümet güçleriyle Alevi Hormek, Lolan ve Haydaran aşiretleri Osman Paşa'nın komutasında Şeyh Abdullah ve Cibranlı Binbaşı Kasım komutasındaki ayaklanmacıları kuşatır ve burada egemenliği sağlarlar.³⁹⁵

Sonuç olarak Şeyh Sait, Alevi aşireti olan Hormek tarafından ihbar edildi. Ayaklanma sırasında Lolan, Hormek ve Hayderan aşiretleri başta olmak üzere Kürt aşiretleri ile dövüştü. Birçok Kürt aşireti de Ankara'ya bağlılık telgrafi çekmişlerdir.³⁹⁶

Mustafa Kemal Paşa, bu süreçte Alevi aşiretlerinin tutumundan memnundur.Alevi aşiret başkanlarıyla olan haberleşmelerinde bu memnunluğunu dile getirir.

Robert Olson'a göre; Aleviler, Sünnilerin yönetiminde yaratılacak bir bağımsız Kürdistan'ı istememektedirler. Sünni Nakşibendi tarikatının egemen olduğu bir yönetimden çok, “laik bir Türkiye”de daha güvenli olacakları kanısındadırlar. Alevi toplumu, Cumhuriyet'in laik devletini yeğlemiş,bu tutumlarıyla “Kemalistlerin laiklik programının gelişmesine” yol açmış ve katkı sunmuşlardır.³⁹⁷

Kürt antropolojisi uzmanı M.Van Bruinessen genel olarak Alevilerin, özel olarak ise Hormek ve Lolan aşiretlerinin Şeyh Sait olayına katılmayışları, dahası karşı savaşım yürütmelerinin nedenini şu tümceleriyile dile getirir: “ Hareketin Ortodoks Sünni şeyhlerce yürütülmesi, kendilerini hareketin dışında tutmaları için önemli bir nedendi. Çünkü Mustafa Kemal Türkiye'si,Alevilere eşit haklar tanıyan laik bir

³⁹⁴Bilal Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Kürt Sorunu 1924-1938*,s.28,özgün Belge:F.O 424/262, p:100,no:103

³⁹⁵ M.Fırat,a.g.e.,s.207, Uğur Mumcu,a.g.e.,s.98

³⁹⁶ Uğur Mumcu,a.g.e., s.83

³⁹⁷B.Öz, *Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması*, s.120, Robert Olson, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Sait İsyanı,(çev:Bülent Peker,Nezhat Kıraç),Öz-ge Yay, Ankara 1992,s.33,143,149

Cumhuriyet'ti.Sünni şeyhlerin yönetimindeki bağımsız bir Kürdistan,onlar için daha avantajlı değildi.Bu düşünceyle çoğu yerde bu ayaklanmayı baltaladılar."³⁹⁸

Şey Sait İsyanı, Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Alevi/Bektaşilerin Mustafa Kemal ve devrimlerden yana olduklarını göstermeleri açısından önemlidir. Çünkü bu isyan genç Cumhuriyet'in karşı karşıya kaldığı en geniş çaplı isyanlardan biridir. Ve bölgedeki alevi aşiretlerin birçoğunun cumhuriyet hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa'dan yana tavır koymaları hiç şüphesiz bu isyanın bastırılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir.Aksi takdirde isyanın daha geniş alana yayılması ve daha ağır sonuçlar yaratması kaçınılmazdı.

2.7.TEKKE VE ZAVİYELERİN KAPATILMASI SÜRECİNDE ALEVİ-BEKTAŞİLERİN TUTUMU

Türk tarihine baktığımızda Selçuklulardan itibaren Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında ve daha sonra Osmanlı'nın kuruluş ve gelişme döneminde tarikatların etkili olduğu görülmektedir. Ömer Lütfi Barkan'ın “ Kolonizatör Türk Dervişleri” dediği tekke ve zaviye mensubu zümrelerin Anadolu coğrafyasının Türk vatanı olması yönünde bir fonksiyonu üstlendiği bilinmektedir.Fuad Köprülü'ye göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnasında bu zümrelerin,sınır boylarında yerleşik ve göçebe Türkmenlerin dini hayatı üzerinde ve Hristiyan halkı İslam dinine kazandırmak hususunda ve özellikle 14. ve 15. asırlarda Balkanlarda İslamiyet'in yayılmasında çok büyük etkisi olmuştur.³⁹⁹

Bu dönemlerde devletin yükselmesinde etkili olan ve zaman zaman toplumla devlet arasında bir bakıma uzlaştırıcı bir rol üstlenen tarikat zümreleri 16. asırdan itibaren bozulmaya yüz tutmuş ve toplumdaki sosyal barışın korunması bir yana, ideolojik kırılmaların tahrikçisi haline gelmeye başlamışlardır.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh ve Devlet: Kürdistan'ın sosyal ve politik örgütlenmesi*, trc. Remziye Arslan Ankara, s.365

³⁹⁹ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1984, s.102

⁴⁰⁰ Sadi İrmak, *Atatürk Devrimleri Tarihi*, İstanbul, YKY, 1981, s.230

Osmanlı'nın son dönemlerinde bu kurumlardaki bozulma ve yozlaşma had safhaya ulaşmıştır.Öyle ki bir nüfuz ve menfaat yuvası haline dönüşen çoğu tekke ve zaviyelerde kendi mensupları arasında bile menfaat çekişmeleri görünmeye başlamıştır.⁴⁰¹

Osmanlı Devleti, bu tarikatların siyasetteki etkinliğiyle zayıflayacaktır. İleriki süreçte bu durumu gören M.Kemal Paşa ise, bu tarikatların siyasal etkinliklerine son vererek,devlet ve toplum üzerindeki etkinliklerini kıracaktır.

Çeşitli tarikatlara bağlı olan çevreler Bağımsızlık hareketi günlerinden itibaren bir başkaldırı içerisinde ve toplumun huzursuzluk kaynağı olmuşlardır. Bu dönemlerde bu tarikatlar dinsel niteliklerinin de dışına çıkarak tümüyle siyaset yapmaya çalışmışlardır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Konya'da ayaklanan Şeyh Zeynelabidin,İç Anadolu ve Bolu gibi Anadolu'nun çeşitli bölümlerinde özellikle İstanbul Hükümeti'nin etkisinin yoğun olarak görüldüğü yerlerde hep ayaklanmacılar “dinin elden gittiği” söylemini kullanmışlardır.⁴⁰²

1925 yılında ortaya çıkan Şeyh Sait ayaklanması, bu yöndeki şüpheleri doğrular niteliktedir. Şey Sait bir tarikat lideridir.Söz konusu ayaklanma görünüşte ayrılıkçı bir karakter taşımasına rağmen,liderinin şeyh olması ve açıklanan amaçları karşısında,onun,Laiklik reformlarına karşı bir dini tepki olduğu şeklinde hükümet tanımlamasını kabul etmek akla aykırı görünmez.Bu isyanı soruşturmakla görevli Diyarbakır İstiklal Mahkemesi isyanın liderlerine ölüm cezası vermiş ve Doğu Anadolu'da bulunan bütün tekke ve zaviyelerin de kapatılmasını emretmişti.⁴⁰³

Bütün bu gelişmeler, zaten ömrünü tamamlamış olan ve topluma da zarar vermeye başlayan bu kurumların laik Türkiye Cumhuriyeti'nde yerinin olamayacağını açıkça göstermekteydi.

⁴⁰¹ Nuri Köstüklü, XII.Türk Tarih Kongresi, Bildiriler C.III,Ankara,TTK, 1999,s.1135-1136

⁴⁰² Baki Öz,*Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması Olayı*,s.143

⁴⁰³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.405

Bu süreç neticesinde 2 Eylül 1925'te hazırlanan bir kararname ile; tekke,zaviye ve türbelerin kapatıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hiçbir tarikat, şeyh, derviş ve mürit olmayacağı,bunlara mensup özel giysi ve ünvanların kaldırıldığı ilan edilmiştir.Bu durum 30 Kasım 1925 tarihinde kaldırılan bir kanunla da teyit edilmiş oldu.⁴⁰⁴

Çeşitli Alevi-Bektaşî araştırmacılara göre 1925'lerde tarikat ve tekkelerin kapatılması aşamasında hükümetin önünde iki tür ve iki ayrı konumda tarikat ve bunların mekanları olan tekkeler vardır.

Birincisi; Atatürkçü Cumhuriyet Devrimine karşı her türlü çevre ve güçlerle bağlaşıklık kurmuş, siyasal İslami nitelik kazanmış tutucu,bağnaz,gerici nitelik taşıyan tarikat mensupları,ikincisi ise;Yeni Osmanlılar döneminden beri ülkenin asker-sivil bürokrasisine yükselmiş,bilim,düşünce ve sanat alanında yer edinmiş,toplumun ilerleme ve çağdaşlaşmasında lokomotif olmuş,Ulusal Bağımsızlık savaşında ulusal önder M.Kemal'in yol göstericiliğinde ülkenin kurtuluşu için kenetlenmiş,bağımsızlık hareketinin temel gücünü oluşturmuş,Osmanlı'nın son yüzyılıının aydınlanmacı birikimiyle Cumhuriyet'in kadrolarını oluşturmuş,çağdaşlaşma ve kalkınma atılımında Cumhuriyet yönetiminin yanında yer almış,devrimin ilke ve yasalarına uyum göstermiş,benimsemiş ve savunucusu olmuş Alevilik zeminindeki Bektaşilik ile ılımlı Sünnilik zeminindeki Mevlevilik tarikatı ve bunların diğerlerine göre sınırlı yerlerde kurulan dergahları.⁴⁰⁵

677 sayılı yasanın tasarısı mecliste görüşülürken, Bektaşilik ve kurumları da suçlu gösterilerek öne çıkarılmış ve hedef haline getirildiği görülmektedir. Oysa,Hacıbektaş Dergahı'nın Postnişini Salih Niyazi Baba ile Çelebiler kolunun piri Cemalettin Efendiler Kuva-yı Milliye önderi Ali Fuat Paşa ile ülkenin kurtuluşu için ilişkiye geçmiş, Milli Mücadele süresi boyunca M.Kemal'in sağ kolu olmuş,Meclis çalışmalarında yanında yer alarak desteklemiş,Alevi-Bektaşî kesiminin büyük çoğunluğunu ulusal bağımsızlık hareketine çekmişlerdi.Alevi Bektaşiler bağımsızlık hareketi ve Cumhuriyet'e karşı hiçbir harekette yer almamaya özen göstermiş,dahası bu tür hareketler Alevi-Bektaşilerin yardım ve desteğiyle kırılmıştır.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ TBMM ZC,Devre:2,C.19,Ankara 1977,s.283-289

⁴⁰⁵ Baki Öz, *Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması Olayı* ,s.167-168

⁴⁰⁶ Baki Öz, *Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması Olayı*,168

Mustafa Kemal tarikatları kapatma öncesinde küçük bir araştırma yapmış ve bazı tarikat liderleri ile konuşmuştur. Bu araştırmaları sırasında iki de Bektaşî babası ile görüşmüştür. Bunlar, Ali Nutki Baba ve Haydar Naki Baba'dır. Bektaşîlik, Ali Nutki Baba tarafından yüzlerce sene evvel kurulan modern çağla çelişmeyecek bir tarikat olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰⁷

Bir süre Bektaşîlerin bir kısmında kendi tarikatlarının herhangi bir yasaklamanın dışında tutulacakları umudu yaygındı. Bektaşî tarikatının edebi geleneğinin, ritüellerinin ve toplumsal ve dinsel sorunlara daha liberal yaklaşımının, orijinal Türk kültürünün geri kalan izlerini tarih boyunca koruduğunu hissedenler çoktu. Bu nedenle tarikatın kapatılması bir yana, etkinliğinin artırılması gerektiği noktası tartışılmaktaydı.⁴⁰⁸

Ancak görünen odur ki bu görüşmeler arzulanan sonucu doğurmamış ve Bektaşîlik özel bir muamele görmemiş, diğer tarikatlarla birlikte 30 Kasım 1925'te kapatılmıştı. Bektaşî geleneği ise, Atatürk'ün Bektaşî tarikatı ve kurumlarının bu genel yasaklama içerisine alınmasına gönülsüz katıldığı görüşündedir.⁴⁰⁹ Eryek Baba Dergahı Postnişi Halifebaba Turgut Koca'ya göre, devlet Bektaşî Tekkelerini kapatmamıştı; tekkeler zaten sadece Bektaşîlere açık idiler ve ayinler genellikle evlerde yapılırdı. Üstelik, 1925'ten sonra ayinlerin evlerde düzenlenmesi daha da hızlanmış ve böylece Bektaşî eğitiminin herkese daha kolay ulaşması mümkün olmuştu.⁴¹⁰

Tarikat ve tekkelerin kapatılmasının gerekçesini oluşturmayan Alevi-Bektaşîler tarikat ve dergahlarının diğerleriyle aynı tutularak kapatılmasını genel olarak tepkisiz karşılamışlardır. Atatürk'e, devrimlerine bağlılık, rahat yaşayabilecekleri ve içtenlikle benimseyebilecekleri bir düzen olarak görmeleri onları bu durumu olup-bittiyle, sükunet içerisinde karşılamalarına ve kabullenmelerine neden olmuştur. Cumhuriyet devrimlerinin ve laikliğin toplumlarını kucakladığını ve inançlarını güvenceye aldığını düşünmüşlerdir. Laikliğin kendilerine inanç, ibadet ve vicdan özgürlüğünü tanıyacağına

⁴⁰⁷ H.Küçük, a.g.e., s.192

⁴⁰⁸ J.K.Birge, a.g.e., s.98

⁴⁰⁹ Eryek Baba dergahı postnişi Halifebaba Turgut Koca ile yapılan söyleşi için bkz: Murat Küçük- "Mücerredlik Kurumu Canlanacak", Cem Dergisi, Sayı:63, s.25, Şubat 1997. "Aslında Atatürk'ün niyeti Bektaşî tekkelerini kaldırmak değildi. İsmet Paşa, Kazım Karabekir, Kazım Özalp, Abdülhalik Renda filan, yasa hazırlıkları sırasında bir araya geldiğinde, Atatürk; Bektaşî tekkelerini de kaldıralım mı? diye sormuş, Kazım Karabekir Paşa, Abdülhalik Renda olmaz demişler; Ama İsmet Paşa dayatmış: Ya hep, ya hiç. Atatürk de İsmet Paşanın sözüne uymuştur."

⁴¹⁰ H.Küçük, a.g.e., s.198

inanmışlardır. Hatta bazı dergah önderleri ve yöneticileri, yasanın uygulanmasını beklemeden yönetimlerindeki dergahları ivedilikle kapamışlardır. Bunun en açık örneği Topkapı yakınlarındaki Eryek/Erikli Baba Dergahı'nda görülür. Kurulduğu günden beri Girit Bektaşilerinin yoğunlukta olduğu bu dergah öncülük ederek; Yusuf Ziya Baba'nın kaleme aldığı ve postnişin Naki Baba'nın imzaladığı 12 Eylül 1925 tarihinde bir bildiri yayınlayarak dergahlarını kaparlar. Bu bildiri de yurtseverlik, Cumhuriyet'e, Atatürk'e ve Atatürk devrimlerine olan bağlılık öne çıkarılarak vurgu yapılır. Bu bildirideki anlayış şu sözlerle dile getirilir:

“ Cümle muhip bana İstanbul'da Topkapı semtinde Abdullah Baba adlı tekkenin Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Hazretlerinin yolundan, Balım Sultan Hazretleri'nin üzzi ikramından nasip alan bütün canlara, muhibanlara, dervişlere duyurulur ki, insanlık aleminin ve Bektaşi kesiminin yüzyıllardır kurtarıcı olarak beklediği Mehdi sahibi Zaman Efendimiz ortaya çıkmıştır. Yüce Cumhurbaşkanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin bedenleriyle doğarak kurtarıcımızın teşrifleriyle gelen tüm İslam dünyasının ve bu arada Gürühu Naci tayfasının canları, malları ve huzurları güvence altına alınmıştır. Sahip Zamanın sayesinde yüce dergahın ve tekkelerin varlığının nedeni de ortadan kalkmıştır.

Bizlere düşen, kurtarıcımızın buyruklarını dinleyip, dünya bilimlerini öğreten Türkiye Cumhuriyeti okullarına ve bu okullarda insanlık bilimine ulaşmamızdır. Hazreti Hünkar Hacı Bektaş Veli Efendimizin de yolları bunu buyurur. Tekkemizi kapatıp, Cumhuriyetimizin ilgililerine anahtarları teslim etmek günü gelmiştir ve böyle de yapılacaktır. Bütün muhiplerimize duyurulur.”⁴¹¹

Yaşar Nuri Öztürk bu şekildeki bir kanaatin bir “kuru teselli” veya bir realite olup olmadığını tartışmanın kendi hedef ve sınırlarının dışında olduğunu belirterek, Alevi/Bektaşilerin tekkelerinin kapatılması sürecinde Atatürk'e destek verdiklerini kabul etmektedir. Ancak, bu desteği neden verdikleri hususunda net bir fikrinin olmadığını konu ile ilgili merak ettiği şu soruları sorma gereği hissederek dile getirmeye çalışmıştır:

“ Acaba, Vaka'a-i Hayriye'den beri kahır ve perişanlık içinde kıvranan Bektaşiler, Atatürk'e, kapanan tekkelerini, yenilerinin ilavesiyle açabilecekleri ümit ve inancıyla mı

⁴¹¹ Baki Öz, *Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması Olayı*, s.175

destek verdiler, yoksa, aksiyonun önderi onlara düşündüğü modeli anlatarak, gerçekleştireceği düzende Bektaşilik diye bir tarıkata lüzum kalmayacağını kabul mü ettirdi?...Acaba tarikatları serbest kılan bir kanun çıksa,Bektaşiler dergahlarının çatısı altında toplanmayı reddederek: ‘Bizim ideallerimiz Cumhuriyet ilkeleri içinde zaten gerçekleşmiş bulunuyor;biz yeniden bir araya gelmeye lüzum görmüyoruz.’ Diyecekler midir?’⁴¹²

1931’de Yeni Gün gazetesinde yazan ünlü Bektaşilerden Ziya Bey Bektaşi Yolu hakkındaki araştırma dizisinde esasen bu sorulara cevap olabilecek çok önemli bilgiler aktarmıştır. Ziya Bey; Bektaşi ritüellerinin esasen eski Türk ulusal törenlerinin bir devamı olduğunu vurgulayarak,Cumhuriyet ile birlikte Bektaşiliğin istediği toplumsal düzene ulaştığını ve dolayısıyla tarikatın yasaklanmasının artık bir önemi olmadığını belirtir.Ona göre Cumhuriyet, Bektaşi felsefesiyle ile uyuşan ve bu felsefeyle bütünleşen bir yönetim şekliydi.Ve bu yüzden Atatürk’e destek verilmişti.⁴¹³

Cumhuriyet ile birlikte Alevilikle ilgili ilk yayınların da ortaya çıkmaya başladığını görmekteyiz.Türkçülük akımlarının bilim ve düşünce alanındaki doğal bir yansıması olarak,Ziya Gökalp toplum biliminin etkisiyle İslamlaşma yeni bir gözle bakılmaya başlanır.İslamlaşmanın Arap ve İran etkilerinden arınmış,yalnızca Türklere özgü olma biçimi olması gerektiği düşünülür.Kimi bilim ve düşün adamları bunun Alevilik ve Bektaşilik olduğu kararına varırlar.Böylece başta Köprülüzade Mehmed Fuad olmak üzere,o dönemde Türk yurdu dergisi çevresinde toplanan yazarlar Alevilik-Bektaşilik konularına eğilirler.Baha Sait, Hamid Sadi, Hamid Vehbi vb. kişiler,bu dergide bir dizi araştırma ve incelemeler yayınlarlar.Özellikle Türkiye’deki çeşitli Alevi kesimler üzerinde ciddi ve yerinde gözlemlere dayalı makaleler bugün de değerini korumaktadır.⁴¹⁴

Atatürk Devrimleri ile, ulusal kimlik arayışları yoğunlaşır.Halk evleri aracılığı ile halk kültürü gereçleri derlenir.Birçok ilde yayınlanan halkevleri dergilerinde derlemeler,incelemeler yayınlanır.1931’de yapılan Halk Şairleri Bayramı’nda bir-ikisi dışında tümü Alevilerden oluşan şairler kitle önüne çıkarılır. Ulusal dil ve tarih

⁴¹² Yaşar Nuri Öztürk, *Tarih boyunca bektâşilik*, s.203

⁴¹³ 3 Mart 1931 Yeni Gün Gazetesi, s.9

⁴¹⁴ Fuat Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s.81

görüşlerinin yoğunluk kazandığı bir dönemde 180 Alevi şairinin yer aldığı deyiş kitabı Milli Eğitim Bakanlığı'na yayınlanır.⁴¹⁵ Bu dönemde genellikle yazınsal ve folklorik nitelikli araştırma ve derleme çalışmaları yapılır.Alevi-Bektaşî deyişlerinden oluşan tomarlar yayınlanır.⁴¹⁶

Alevilik, bilginin en büyük silah olduğunu, bilgisizlik içinde devletten uzak kaldığı dönemde öğrenmiştir.Cumhuriyet ile birlikte merkez köylerde ilkokullar açılmaya başlar.Alevi kitle büyük bir özlemle Cumhuriyet döneminde çocuklarını bu okullarda okutmaya koyulur.Yıllardır köy odalarında,zor koşullarda yapılan eğitimin yerini çağdaş eğitim almıştır.Alevi kitlenin ilk eğitim atılımı,Köy Enstitüleri ile gerçekleşir.40'lı yılların başlangıcında kurulan köy enstitüleri aracılığı ile Alevi yarı-aydın kuşağı eğitime geçer.Bu kuşağın köy ve köylü ile bir çelişkisi olmaz.Köyden çıkmışlardır,köyü iyi tanır ve yine köylerde görev yaparlar.Cumhuriyet devrimlerini halka benimsetirler.Atatürk devrimlerinin bir tür bekçisidirler.⁴¹⁷

⁴¹⁵ Fuat Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*,s.81-82.

⁴¹⁶ T.Harimi Balcıoğlu,*Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*,İstanbul 1940, Cemal Bardakçı,*Kızılbaşlık Nedir?*,İstanbul 1945.

⁴¹⁷ Fuat Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Aleviler*,s.86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK VE ALEVİLER

3.1. ATATÜRK'ÜN SOYU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA VE ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK İDDİALARI

3.1.1. Atatürk'ün Soy

Atatürk'ünsoyu ile ilgili olarak birçok araştırmalar yapılmış ve bunlar neticesinde birtakım araştırmacılar çeşitli iddialar ortaya koymuşlardır. Bu iddialardan biri de Atatürk'ün Alevi/Bektaşî olabileceğine dair olanıdır. Bunlar arasından Alevi/Bektaşîlik iddiasına konumuz açısından değinmenin yerinde olacağı kanısındayız.

Atatürk'ün hem baba,hem de anne tarafından soyu Rumeli'nin fethinden sonra buraların Türkleştirilmesi için Anadolu'dan göçürülerek,iskan edilen Yörük veya Türkmen'lerden gelmektedir.⁴¹⁸ E.B.Şapolyo Atatürk'ün Selanik'te mahalle ve mektep arkadaşı eski mebuslardan merhum Hacı Mehmet Somer ile yaptığı mülakatta, Atatürk'ün atalarının Anadolu'dan gelerek Manastır Vilayeti'nin Debrei Bala sancağına bağlı Kocacık nahiyesine yerleştiğini anlatır.⁴¹⁹ Eski Aydın milletvekili Tahsin San Bey ve Eski Umumi Müfettiş ve milletvekili Tahsin Uzer'den Kılıç Ali'nin aldığı bilgilere göre de Atatürk'ün baba soyu Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş olan Yörüklerden gelmektedir.⁴²⁰ Atatürk'ün kardeşi Makbule Hanım da ,E.B.Şapolyo'nun sorduğu “ babanız nerelidir?” sorusuna şu cevabı vermiştir: “ Babam Ali Rıza Efendi yerli olarak Selaniklidir. Kendileri Yörük sülalesindedir. Bir gün Atatürk'e Yörük nedir? diye sordum. Ağabeyim de bana “ Yürüyen Türkler” dedi.Yine Şapolyo'nun Ruşen Eşref

⁴¹⁸ Ali Güler, *Atatürk'ün Soy: Kızıl Oğuzlar ve Konyarlar*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2005,s.7

⁴¹⁹ Enver Behnan Şapolyo,*Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi* ,s.21

⁴²⁰ Kılıç Ali'nin Hatıraları, (Derleyen Hulusi Turgut), İstanbul ,Türkiye İş Bankası Yayınları,2005,s.501

Günaydın'dan naklettiğine göre, “Atatürk çok kere benim atalarım Anadolu'dan Rumeli'ye gelmiş Yörük Türkmenlerindedir” derdi.⁴²¹

Tarihi kaynaklarımızda da bazen Türkmen bazen Yörük olarak rastlanan, seyahatnamelerde bu şekilde anlatılan bu Türk halkının kökeni itibariyle Oğuzlardan geldiğini XV.Asır yazarlarından olup da İmparatorluğun kuruluş devri hakkında en eski bilgileri verenlerden Oruç Bey'in bir münasebetle, (Bu Oğuz taifesi göçgüncü yürükler idi) şeklindeki ifadesiyle de sabittir.⁴²² Genel olarak Yörük ve Türkmenlerle ilgili olarak en ciddi çalışmalardan birisini yapmış olan Prof. Dr. Mehmet Eröz'e göre “Yörük” sözü,yürümek fiilinden yapılmış,Anadolu'ya gelip yurt tutan göçebe oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir.Yörük ve Türkmen aynı manaya gelmekte,Anadolu'ya gelen göçebe Oğuz Türklerini ifade etmektedir.Bütün vesikalar bu göçebelerin Orta Asya'dan geldiklerini göstermektedir.Arşiv vesikalarında bu iki kelime müteradatif eş anlamlı olarak kullanılıyor; Türkman-ı Halep,Yörük-ı Halep...ilh.⁴²³

Bu nedenle, Atatürk'ün soyunun araştırılabilmesi ve anlaşılabilmesi bakımından önce, Anadolu'nun sonra da Rumeli'nin Türkler tarafından fethedilmesi ve Türkleştirilmesi konusunun ortaya konulması gerekmektedir.⁴²⁴

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme devirlerinde siyasi, iktisadi ve sosyal durumun değişmesine bağlı olarak, iskan politikasında da farklı şekilde hareket etmiştir. Özellikle ilk devirlerde yeni toprakların elde edilmesiyle, “konar-göçer” aşiretlerin bu yeni topraklara yerleştirilmesi şeklinde bir iskan politikası takip ederken (dışa dönük bir iskan siyaseti); imparatorluğun dinamizmini ve etrafa yayılma durumunu kaybetmesinden sonra, bir iç iskan unsuru olarak ortaya çıkan konar-göçerlerin ve çeşitli sebeplerle yerlerini terk eden ahalinin boş ve harap sahalara iskan edilerek buraların ziraata açılması düşüncesi hakim olmuştur. Bunun yanı sıra XVIII. yüzyılın sonlarına doğru kaybedilen topraklardan kaçan ahalinin iskanı meselesi de ayrı bir sorun olarak devleti meşgul etmiştir. Yerleşik ahaliyi korumak maksadıyla göçebe gruplar üzerindeki devlet baskısı da konar-göçerlerin kendiliğinden

⁴²¹E.B.Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*,s.23

⁴²² Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*,İstanbul,1975, s.6

⁴²³ Mehmet Eröz, *Yörükler*,İstanbul,Türk Dünyası Araştırmaları,1991, s.20-23

⁴²⁴Ali Güler, *Atatürk'ün Soyu Kızıl Oğuzlar ve Konyarlar*,s.7

yerleşmelerini sağlamıştır. Şekavet hareketlerine karşı yolların emniyetini sağlamak amacıyla, “derbent” tesisleri yeniden imar edilerek çevreleri bir kasaba veya köy şeklinde bir iskan mahalli olarak kullanılmıştır. XIX. yüzyıldan itibaren ise, bir “derebeyi” şeklindeki aile grupları ve aşiretlerin iskani meselesi için çalışmalar yapılırken, diğer taraftan, artık tamamen “içe doğru” başlayan muhacir akını ile meşgul olmak durumu ortaya çıkmıştır. Bunun için “muhacirin komisyonu” kurulmuş, devlet bu yüzyıldan itibaren iskan politikasını daha sistemli olarak yürütmüştür.⁴²⁵

Osmanlı Devleti, 1356’da Gelibolu Yarımadası’ndaki Çimpe Kalesi’nin alınmasından sonra Rumeli’de süratli bir şekilde yayılmış, aralıksız 1912 yılına kadar sürecek olan yaklaşık 550 yıllık Türk hakimiyeti sırasında Rumeli Türkleşmiştir. Müslüman Anadolu Türklerinin Rumeli’ye gelişleri başlangıçta “Kolonizatör Türk Dervişleri”⁴²⁶ ile başlamış, söz konusu “dervişler” askeri fütuhattan önce yerli halkın ve özellikle IX. yüzyılda bölgeye gelip yerleşen Peçenek ve Kuman Türklerinin gönüllerini kazanarak asıl fetih hareketinin zeminini oluşturmuşlardır. Ordunun ardından veya onlarla birlikte hareket eden, tarikat mensubu bir çok dervişin, ıssız yerlerde yolların geçtiği önemli mevkilere zaviyeler ve tekkeler inşa etmesiyle ilk teşebbüsler başlamış, kurulan bu tekke ve zaviyeler ilk iskan nüvelerini teşkil etmiştir. Rumeli’yi bu şekilde iskan eden “Sarı Saltuk” ile Bursa’nın fethinde rol oynayan “Geyikli Baba” bunlara örnek olarak verilebilir.⁴²⁷

Kuruluş devrinde, konar-göçer Türk aşiretleri yeni alınan yerlerin Türkleştirilmesinde kullanılan en önemli unsurlar olmuşlardır. Savaşçı vasıfları, bir disiplin ve teşkilat içinde olmaları onları daha da önemli hale getirmiştir. Nitekim, Rumeli fatihi Süleyman Paşa zamanında “sürgün” metodu ile aşiretlerin Rumeli’ye göçürülüp iskan edilmelerine başlanmıştır. I. Bayezid devrinde aşiretlerin Rumeli’nin Türkleştirilmesi amacı ile daha büyük ölçüde Rumeli’ye nakledildikleri görülmektedir. Türk topluluklarının Rumeli’ye nakledilmeleri sırasında, devlet tarafından kendilerine zengin topraklar verilerek, bütün akrabalarıyla geçecek olanlara ise “yurtluk”, “toprak”, “tımar” gibi imtiyazlar tanınarak muhaceret teşvik edilmiştir. Bu durum “fütuhat”ı teşvik amacı taşıdığı kadar, fethedilen yerlerin Türkleştirilmesi ve memleketin

⁴²⁵ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s.2-3

⁴²⁶ Ö.L.Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s.1-72

⁴²⁷ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e, s.3

“şenlendirilmesi” yani ekonomik, sosyal bakımdan kalkındırılması amacını da güdüyordu.⁴²⁸

Yukarıda da anlatıldığı üzere Mustafa Kemal’in soyu Rumeli’nin fethinden sonra buraların Türkleştirilmesi için Anadolu’dan göçürülerek, iskan edilen Yörük veya Türkmen’lerden gelmektedir. Atatürk’ün sülalesi de aslen Manastırlıdır. Soy ve Sülale kütüğündeki kayıtlara göre,Manastır vilayetinin Debre’i Bala (Yukarı Debre) Sancağı merkezine bağlı Kocacık bucağı halkındandırlar.Atatürk’ün Kocacık bucağında oturan sülalesine Kızılcakoca Oğulları veya Kızıl Oğulları ünvanı verilirdi.Onun için Atatürk’ün dedesi Hafız Mehmet Efendi,Selanik’e gelip,Çınarlı mahallesinde ilk mektep hocalığı yaptığı zamanda,onu tanıyanlar kendisine Kızıl Oğlu Hafız Mehmet Efendi diye hitap ederlerdi. Hüseyin Şekercioğlu’na göre Atatürk’ün dedesi Kızıloğlu Hafız Mehmet Efendi’nin adı bazı kaynaklarda Kırmızı Hafız Mehmet olarak geçmektedir.

Osmanlı Hükümdarı İkinci Murat ve oğlu Fatih Sultan Mehmet zamanında ve onların emri ile Sivas,Tokat,Ankara,Amasya,Konya,Isparta ve Aydın ile Balıkesir illeri bölgesinden getirilerek Rumeli’nin muhtelif bölgesine yerleştirilen bu hudut fatihlerine gönderilen ve milli yörük ve Türkmen taifesine mensup Gazi boylarından sayılan,Atatürk’ün de mensup olduğu Kızılkocalılar veya Kızılcalı Türkleri,Oğuzların Kızıl Oğuz boyundandırlar.Bunlara Kızılca Bölüklü,Kızılca Örenli Türkleri ünvanı da verilir.⁴²⁹ Rumeli’ye iskan edilen “Kocacık Yörükleri”, XVI. ve XVII. yüzyıllarda kendileri için müstakil “tahrir defterleri” tanzim edilen altı yörük grubundan birisidir.⁴³⁰Bu gün Sivas’ın Kuzeydoğusundaki Suşehri, Refahiye, İmranlı arasındaki Kızıldağları ile Anadolu’nun iç bölümünü kapsayan Kızılırmak’a kendi adını veren Türkmenler,Anadolu beylikleri zamanında Kızıldağlar ile Yeşilirmak suyunun ilk çıktığı tozanlı vadisi ve Kelkit vadisinde yaşamaya başlamışlardır.⁴³¹

⁴²⁸ Ali Güler, ATAM Dergisi, Mustafa Kemal Atatürk’ün Soy, Sayı 45,Cilt XV,Kasım 1999

⁴²⁹ Hüseyin Şekercioğlu, *Atatürk’ün Soy ve Sülalesi Hakkında Anadolu’da Yaptığım Araştırmalar*,Türk Kültürü Dergisi,Sayı 145,Kasım 1974,s.6

⁴³⁰ A.Güler, ATAM Dergisi, Mustafa Kemal Atatürk’ün Soy,Sayı 45,Cilt XV,Kasım 1999

⁴³¹ H.Şekercioğlu,a.g.m, s.145

3.1.2. Alevilik/Bektaşılık İddiaları

H.Şekercioğlu yukarıda adı geçen yörelerde yaptığı araştırma ve incelemeler neticesinde Atatürk'ün soyunu ve sülalesini teşkil eden Kızıl Oğuz'ların oturduğu bütün köylerde Kocacıklıların eski törelerine çok bağlı olup Kızıl Kocalıların inanç ve törelerini devam ettirdiklerini vurgular⁴³². Bu konu ile ilgili önemli çalışmaları olan Ali Güler de 1993 yılında gazeteci Altan Araslı'nın Kocacık köyüne giderek Atatürk'ün Büyükbabasının evini bulduğunu ve Kocacık köylüleri ile konuşmalar yaptığını belirtir. Ayrıca bugün yaşayan Kocacık köylülerinde “ Türkmen, Yörük ve Oğuz” olma bilinci olduğunu özellikle belirtir.⁴³³ Ancak ne H.Şekercioğlu bahsetmiş olduğu bu eski töre, inanç ve kültürlerin neler olduğu hakkında bilgi vermekte, ne de A.Güler; üzerinde önemle durduğu “ Türkmen, Yörük ve Oğuz” bilincinden neyi ifade etmek istediğini tam olarak anlatmaktadır.

Atatürk'ün yakın arkadaşı Mehmet Somer de⁴³⁴ Kocacıklılar ile ilgili olarak hepsi öz Türkçe konuşurlar ve Yörüklerdir. Hayvancılıkla geçinirler, sürüleri vardır. Bir kısmı da kerestecilik ederler. Bunların kıyafetleri Anadolu Türkmenlerine benzer. Yaşayışları, hatta lehçeleri de aynıdır.⁴³⁵ diyerek Şekercioğlu'nun “eski Türk töre ve kültürlerini yansıtır” tespiti destekler görünmektedir. Şevket Süreyya Aydemir bu konu ile ilgili olarak “kızıl” lakabının kırmızı sakaldan⁴³⁶ gelebileceğini söylerken, Şekercioğlu ise buna karşı çıkar. Bununla birlikte bazı araştırmacılar ise “kızıl” lakabının Anadolu'da özellikle Alevilere (Kızılbaş) topluluklara takılan bir ad olduğunu vurgular.⁴³⁷

Buradan hareketle birçok araştırmacı tarafından Alevilerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya Eski Türk dinlerine ait bazı motiflerle, şaman kökenli bazı gelenekleri de birlikte getirdikleri.⁴³⁸ önemle vurgulanmaktadır.

⁴³² Hüseyin Şekercioğlu, a.g.m., s.145

⁴³³ A.Güler, , ATAM Dergisi ,a.g.m.

⁴³⁴ A.Güler, Atatürk'ün Soy Kızıl Oğuzlar ve Konyarlar, s.7

⁴³⁵ E.B. Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi ,s.21

⁴³⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam: Mustafa Kemal'in Hayat'ı 1881-1919*, İstanbul Remzi Kitapevi, 1966 C.I., s.30

⁴³⁷ Baki Öz, *Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler*, s.3

⁴³⁸ İsmail Özmen, *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi I*, Ankara, 1998 s.9. Ayrıca bkz. E.B.Şapolyo *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Fuat Bozkurt, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, Mehmet Eröz., Türkiye'de Alevilik ve Bektaşılık, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990,

Bu araştırmacılarından biri olan Baki Öz konu ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunmaktadır: “Yukarıda adı geçen yreler (Çorum, Amasya,Tokat,Sivas) genellikle Alevidir. Özellikle bu boy’un yerleştiği Almus-Tozanlı vadisinde bir-iki köyün dışında geri kalan bütün köyler kümesi genel olarak Alevi halkın yoğun olduğu yerlerdir.Osmanlı’nın yerleştirme (iskan) siyaseti gereği bir bölümünün Rumeli’ye grldğ Atatürk’ün soyu “Kızıl Kocalı Türkmenleri” nin Anadolu kolu da bilindiği kadarıyla Alevidir.Rumeli’ye geçtikten sonra da,Bektaşılığın etkin olduğu bu bölgede Aleviliklerini korumaları ve sürdürmeleri olası.”⁴³⁹ Cemal şener de Tokat, Sivas ve Amasya şehirlerinin Alevi kökenli “Babai İsyanı’nın” merkezi olduğuna dikkat çekerek Kızıkkocalıların yaşadıkları bu bölgenin büyük çoğunluğunun Alevilerden oluştuğunu vurgulamaktadır.⁴⁴⁰

Mete Tuncay ise: “Atatürk’ün aile itibariyle Rumeli Alevi/Bektaşilerinden geldiği, ayrıca gençlik arayışları içinde bir tarikatla ilgilendiği yolunda söylentilerin olduğunu,Nutuk’ta aktarılan,saray telgrafhanesindeki Abdülkerim Paşa ile konuşmasında parola olarak kullandığı bazı tekke terimleri (Kutbl aktap vb.) bu söylentileri doğrular gibi görünmekte olduğunu.”⁴⁴¹ belirterek böyle bir olasılığın mümkün olabileceği üzerinde durmuştur. Kut-bl-aktab terimi Bektaşilik literatüründe Hacı Bektaş Veli’nin nvanı olarak da bilinir.⁴⁴² Buradan hareketle C.şener; Mustafa Kemal,hem batılı düşüncelerin yoğun olarak yaygınlık kazandığı,hem de Bektaşılığın yerli bir temeli olan Selanik’te yetişti.Selanik,zgrlk ve liberal düşüncenin merkezi idi.Osmanlı’nın batıya açık sanayi ve ticaret kesiminin palazlandığı bir kesimdi.Atatürk bu düşünce ve çevrelerle iletişim iindeydi⁴⁴³ diyerek Mustafa Kemal’in Selanik’te Bektaşi çevrelerinden etkilenmiş olabileceğini belirtmiştir.

Buna paralel olarak Bektaşilik zerine önemli çalışmaları olan Bedri Noyan’da Atatürk’ün bir Bektaşi olduđunu⁴⁴⁴ yazmıştır.Bir başka yazar Murat Sertoğlu bu hususu; “İstiklal Savaşı sırasında,Sivas Kongresi’nden sonra,Atatürk dergaha (yani Hacıbektaş’taki Pirevi’ne) gelmiş ve üç saat kadar orada kalmıştır.Salih Niyazi Dede

⁴³⁹ Baki z,*Kurtuluş Savaşı’nda Aleviler*,s.3

⁴⁴⁰ Cemal şener, a.g.e,s.55

⁴⁴¹ Mete Tuncay, Milliyet Sanat Dergisi, 7 Ekim 1977, sayı.246

⁴⁴² Ali Duran Gülççek, *Alevilik-Bektaşilik İle İlgili Deyim ve Kavramlar*, 2004,c.3, s.1254 (Kut-bl-aktab: Kutupların kutbu,Tasavvuf anlamıyla,erenlerin sereşmesi (başkaynağı),Hacı Bektaş Veli’nin nvanı.)

⁴⁴³ Cemal şener,a.g.e,s.39

⁴⁴⁴ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik:nl Bektaşiler ve Bektaşi Babaları*, Ankara, Ardıç Yayınları,2003,6.c.s.57

Baba ile uzun süre görüşmüştür.Esasen Atatürk daha Selanik'te iken bu tarikata girmiş ve nasib almış biri olduğunu⁴⁴⁵ söylemektedir.Fuat Bozkurt da Atatürk'ün gençlik yıllarında bir ara Selanik'te Bektaşî toplantılarına katıldığını⁴⁴⁶ belirtmiştir.Yaşar Nuri Öztürk ise özellikle Atatürk'ün Bektaşî olabileceğini belirten Bektaşî çevrelerinin bu yorumunu Atatürk'ü sevmek ve sahiplenmekle ilgili bir durum olabileceğini savunur.⁴⁴⁷

Bu konu ile ilgili olarak yapılan araştırmalar neticesinde Atatürk'ün soyunun Kızıl Oğuzlara dayandığının birçok araştırmacı tarafından bilimsel olarak kanıtlandığını görmekteyiz. Araştırmacılar Kızılcaokocalıların yaşamış olduğu bölgelerde yaşayan Alevî nüfusa da önemle dikkat çekmişlerdir. Ayrıca Atatürk'ün soyunu teşkil eden kızılcaokocalıların eski Türk kültür, inanç ve geleneklerini devam ettirdikleri ve özellikle kıyafetlerinin Oğuz Türkmen kıyafetlerine çok benzediği tezi ile Alevî/Bektaşîlerin eski Türk kültür ve inanışlarını devam ettirdikleri tezi birbirleriyle örtüşüyor görünmektedir. Bu süreçte Alevî/Bektaşîlerdeki Atatürk sevgisi ve bunun doğal sonucu olarak da onu sahiplenme hissiyatının bu iddiada önemli bir yeri olduğu da göz ardı edilmemelidir. Ancak yine de Atatürk'ün Alevî/Bektaşî olup olmadığı hakkında eldeki verilere dayanarak kesin bir şey söylemek tam olarak mümkün görünmemektedir.

3.2.ALEVİ BEKTAŞİLERDE ATATÜRK SEVGİSİ

Çalışmamız sırasında da ifade ettiğimiz gibi Mustafa Kemal'in 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkmadan önce ülkenin birtakım Emperyalist güçler tarafından işgal edildiği görülmektedir.Osmanlı ordusu dağılmış,Osmanlı Padişahı,kendi malına ve canına zarar verilmemesi koşuluyla Emperyalist işgale bir anlamda teslim olmuş durumdaydı.

Bu koşullarda; Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Alevî ve Bektaşî kitlenin önünde iki seçenek görünmekteydi. Ya bu işgale Osmanlı sarayı ve çevresi gibi evet diyecekti ya da Emperyalist işgale ve onun işbirlikçilerine karşı kılıç çekmiş olan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının açtığı Kuva-yı Milliye bayrağının saflarında yer alacaktı. Konumuzla ilgili araştırma yapan araştırmacı ve yazarlara göre, Anadolu ve Balkanlardaki Alevî

⁴⁴⁵ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*, s.57

⁴⁴⁶ Fuat Bozkurt, *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, s.71

⁴⁴⁷ Yaşar Nuri Öztürk, a.g.e.,s.198

Bektaşilerle, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını buluşturan ortak payda bu noktadır. Alevilerin büyük çoğunluğu dışını tırnağına katarak, Kuva-yi Milliye saflarında yer alıp canlarını ulusal kurtuluş uğruna seve seve feda etmekten çekinmemişlerdir. Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra da kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Cumhuriyet Devrimlerini canla başla savundular. Kurulan ilk TBMM'de de tarihlerinde hiç görülmedik bir tarzda kendi temsilcileri ile Dede, Baba ve ileri gelen kişilikleri ile Mustafa Kemal'in meclisinde ve onun yanında yer aldılar.

448

Fuat Bozkurt'a göre Atatürk ve Alevi kitle arasındaki bağ Kurtuluş Savaşı'nın da öncesine dayanır. Bu bağlılık bir anlamda bir sezgiye, bir duygu birliğine dayanır. Başlangıçta o da bir Osmanlı subayıdır. Ancak Anadolu'ya geçtikten sonra ilk işi daha çok Alevi kitle ile bağlantı kurmak olur. Çorum'da Dedekargın Ocağı, Hacıbektaş ile bağlantılar ve Dersim Alevilerinden temsilciler seçmesi bir sezginin bir öngörünün ürünü olmalıdır. Bu öngörünün Paşanın yıllarca süren savaş deneyimlerine ve doğrudan gözlemlerine dayanma ihtimali yüksektir.⁴⁴⁹

Bu konu da önemli çalışmaları olan Baki Öz de buradan hareketle Atatürk ile Alevi-Bektaşiler arasında Cumhuriyet döneminde ve devrimini uygulaması sırasında da işbirliği olduğunu belirtir. Ona göre Alevi-Bektaşiler, Atatürk devriminin temel destekleyicisi ve güç kaynağı olmuşlardır. Çünkü bağnaz değillerdi. Dinin "el" ile ilişkili değil de, "gönül" ile ilişkili olduğunun farkındaydılar. Ümmetçi olmadıklarından, Atatürk'ün ulusçuluğunu düşünce yapılarına uygun bulmuş, yadırgamamışlardı. Zaten özünde ulusçu ve demokratik özellikleri barındırmaktaydılar.⁴⁵⁰ Yine başka bir yazarımıza göre Aleviler Mustafa Kemal Atatürk'ü severler ve ulusumuza çağdaşlık kapılarını aralayan devrim yasalarına bağlıdırlar.⁴⁵¹ Alevi Bektaşî Federasyonu Genel Başkanı Ali Balkız'da bir gazeteğe vermiş olduğu demecinde önemli tespitlerde bulunarak, Alevilerdeki Atatürk tutkusu ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

“ Aleviler Mustafa Kemal Atatürk'ü büyük kurtarıcı olarak görürler... Aleviler Hz. Ali Mustafa Kemal olarak zuhur etti, geldi diye inanırlar. Bizi ancak böyle biri bu zulümden

⁴⁴⁸ Cemal Şener, a.g.e, s.163

⁴⁴⁹ Fuat Bozkurt, Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik”, s.22

⁴⁵⁰ Baki Öz, Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler, s.60

⁴⁵¹ Bekir Coşkun, Hürriyet Gazetesi, 15 Ocak 2008

kurtarabilir derler.Aleviler Atatürk'ü mitleştirmişlerdir.Onları Atatürk yurttaş konumuna getirdi ve büyük bir istibdattan kurtardı.”

Çalışmamızın Kurtuluş Savaşı bölümünde bu sözleri destekler nitelikte çeşitli olayların yaşanmış olduğuna kısaca dikkat çekmeye çalışmıştık. Özellikle Çorum Mutasarrıflığı'nda bulunduğu sırada Cemal Bardakçı'nın Hacıbektaş Dergahı'nı ziyaret ettikten sonra Mecitözü kaymakamının kendisine çekmiş olduğu şifreli telgrafta; son zamanlarda Alevilerin Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal'i “Mehdi” yani hakiki kurtarıcı diye andıklarını belirtmesi bu noktada önemli bir örnek teşkil etmektedir.⁴⁵²

Çeşitli uygarlıklarda benzer şekilde mevcut olan “Mehdi” inancı Anadolu'da daha değişik motiflerle süslenir. Anadolu Alevisinde Mehdi,elinde hak ve adalet kılıcı taşıyan,vardığı yere bolluklar ve şenlikler götürecek olan,güçlü bir varlıktır.Bu yüce varlık,kimsenin hakkını kimsede koymayan,mistik kurallarına sahip çıkacak olan Tanrıdır.Bu kavram Alevi deyişlerinde en güzel sözcüklerle süslenir:

Mehdi dedem gelse gerek
Yüce divan kursa gerek
Haksızları kırsa gerek

Kızılbaşlık, Mehdi geleneğini günümüze dek yaşatmıştır. Birçok araştırmacı,gezgin Kızılbaşlar arasındaki gözlemlerinde bu inancın izleri ile karşılaşır.İnanca göre,Tanrı hemen her dönemde mazlumları kurtarmak için değişik adlarla bir ermiş yollamıştır.Mehdi kimi zaman Hacı Bektaş, kimi zaman Şah Hatayi adı altında dünyada yaşamıştır.Hatta kimi Alevilere göre Atatürk de Mehdi'dir.Kutsal adaleti dünyaya yaymak için gelmiştir.⁴⁵³ Kızılbaş köyleri eşkıya basar. Dağlar asker kaçakları ile doludur. Dirlik ve düzen alt üst olmuştur. Açlık ve kıtlık Anadolu'da kol gezer.Böyle bir ortamda düzeni sağlayacak ilahi bir güç beklentisinden daha doğal bir şey yok gibi görünmektedir.Bir Osmanlı paşası Aleviler böyle bir durumdayken gelir. Kendi aralarında gezer. İnanırcı savlar ileri sürer ve Alevi kitlenin desteğini alır Mustafa Kemal Paşa.⁴⁵⁴

⁴⁵²Cemal Bardakçı, a.g.e.,s.58-59

⁴⁵³ Fuat Bozkurt,Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik, s.22

⁴⁵⁴.Fuat Bozkurt, a.g.e.,s.24

Yine bu noktadan hareketle çeşitli Alevi köylerini gezerek bir anlamda saha çalışması şeklinde Alevi önde gelenleriyle söyleşiler yapan Fikret Otyam da Alevilerdeki Atatürk sevgisinin sevgiden öte bir tutkuya dönüştüğünü şu sözleriyle desteklemektedir:

“ Alevilerde, anlatılması zor bir Atatürk tutkusu vardır, gösterdiği yola bağlılık vardır.Gidiniz bir Alevi köyünün herhangi bir evine,orada hiç olmazsa bir gazeteden kesilmiş bir Atatürk resmi bulacaksınız...Uğradığım her toplulukta Atatürk'ün adı da saygıyla geçmektedir. Hatta beş altı değişik yerde, özellikle yaşlılar bu tutkuyu,bir gün insanları kurtarmak için gelecek On ikinci İmam Mehdi'nin Atatürk olduğunu söyleyecek kadar O'nun inançlarını belirlemişlerdi.

Sivas'ın Karaçayır köyünden Hasan Özel (64 yaşında) bunu şöyle belirtti:

“ İleri gitmiyorum, inancımıza göre beklediğimiz Mehdi gelmiştir.halkın beklediğini yapmıştır ve her fani gibi göçmüştür,şimdi Ankara'da Anıtkabirde yatmaktadır.Osmanlı'nın baskısı altında ezildik,saygı görmedik,sürüldük,eziyet gördük...Osmanlı Türk dilini bırakıp Acem ve Arap diline sarıldı,İstanbul'un ne yazısını ne de konuşmasını anlamaz olduk...Ağır vergiler,baskılar hep halka reva görüldü...Bu asırlardır böyle oldu geldi... Bir gün bir can çıktı,bu işleri iyi bilen,can evinden duyan...Mustafa Kemal...Kongreler topladı.Yolunu çizdi elinden geldiği kadar,duyurdu.Osmanlı'nın zulmü kendine de oldu,düşmanlar sardı yurdu...Mustafa Kemal halkla beraber olunca,halkın beklediği insan bilinince,halk koştu onun ardından...Sünni'si Alevi'si şusu busu ayrılma yanından... Vatan Kurtuldu...İnsanlar kurtuldu kast-ı hakareten biz de insan olduğumuzu Onun bu kurduğu düzen için bilmeyenlere öğrettik, anlattık... Kurduğu okullarda yeni yazı öğrendik, okuduk...Çocuklarımız okudular, memleket için çalışır can oldular...Tekkeleri zaviyeleri kapattı..Kırgın değil,bilakis memnunuz...Ayrılığa ikiliğe son vermek için,birlik-dirlik için bu şarttı.Kabri nur olsun...”⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ Fikret Otyam, Hu Dost, Ankara, Ankara Gazeteciler Cemiyeti,1964, s.67-68

3.3.ALEVİ/BEKTAŞI OZANLARIN DİLİYLE ATATÜRK

Alevi kültürünün göçebe halk kültürü olduğu açıktır. Bu toplumsal yapıya bağlı olarak Alevi öğretisi genel olarak sözlü öğretilere dayanır. En önemli kaynak halk ozanlarının deyişleridir.⁴⁵⁶

Bu anlamda Alevi-Bektaşilerdeki Atatürk tutkusu, halkın gözü, kulağı dili olan bir çok halk ozanının diliyle de somutlaşmaktadır. Alevi halk ozanları Hacı Bektaş ile Atatürk'ü ve Bektaşilik ile Atatürkçülüğü özdeşleştiriyorlardı. Maraş'ın Göksun İlçesinin Yoğunluk köyündeki Aşık Hüdai bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

Balık susuz olmaz İnsan Vatansız
Gölüm Hacı Bektaş el'im Atatürk
İlmim nihayetsiz yolum hatasız
İlim Hacı Bektaş, yolum Atatürk

Okuyabilersen insan bir ilim
Fikirden mantıktan geçiyor yolum
Birbirine bağlı gönlümle dilim
Gönlüm Hacı Bektaş, dilim Atatürk

Hünkar ruhumdaki yeşeren daldır
Atam o daldaki açılan güldür
Tıpkı buna benzer buna misaldir
Dalım Hacı Bektaş gülüm Atatürk

İşte Hüdai'niz meydana geldim
Ben böyle inandım ben böyle bildim
Bir yüce uludan bir dolu aldım
Ulum Hacı Bektaş dolum Atatürk⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ Fuat Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s.80

⁴⁵⁷ Baki Öz, *Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler*, s.61

Alevi ozanlarımızdan Kurbanî Kılıç da bu özdeşliği aynı paralellikte işlemektedir;

İzinde Yürüdüm sapmam yolumdan
İmamlar torunu Pir Hacı Bektaş
Her zaman her yerde düşmez dilimden
Atatürk İlkeli Pir Hacı Bektaş⁴⁵⁸

Yine daha önce de belirttiğimiz gibi kurtuluş savaşına önemli katkıları olan Bektaşî Samih Rifat, Milli Mücadele İle ilgili düşüncelerini yansıtan bir çok da şiir yazmıştır. Anadolu'ya kaçışını; o zamanlar ülkenin, her yaralıya yardıma koşacak bir kahramana nasıl muhtaç olduğunu ve kahraman olarak Mustafa Kemal'e karşı beslediği duygularını anlatan güzel bir şiiri bunlar arasındadır:⁴⁵⁹

Kurtaran bir zafere asırlar acıkmıştı,
Vatanda görülmemiş bir kahraman çıkmıştı
Gidip göreyim dedim yüzünü doya doya,
Koştum tam on yıl evvel, geldim Anadolu'ya.
Bir gurbet hastasıydım, aciz, kimsesiz, düşkün,
İçin için ağladım yattığım handa bir gün.
İstikal yollarında, düşmanla vuruşarak,
Ölmek için lazımdı, yemek, içmek yaşamak.
İnsanlar diyordu: git! Mezarlar diyordu: gel!
Baktım bana uzandı cihanı kavrayan el.
Artık bende cidalin canlı bir askeriydim,
Onun gittiği yolda, O'nun emir eriydim.
Ey Büyük kurtarıcı! yalnız sendin o zaman,
Bütün savaşanları ayak üstüne tutan.
En acı sefaletler kemirirken bu yurdu,
Her düşen yaralanan sana 'yetiş' diyordu.
Beni de onun gibi esirgedin, yaşattın
Karıştı hayatıma büyük tarihi adın.

⁴⁵⁸ B.Noyan, *Türk Milli Kültüründe ve Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, Ankara, 1990, s.85.

⁴⁵⁹ Hülya Küçük, a.g.e., s.154

Oğluma isim verdim ‘‘Gazi Kuloğlu’’ diye,
Götürsün evlatlarım bu atı ileriye.
Gazi Kuloğulları ebedi bir nam olsun,
Seni unutanlara bu vatan haram olsun.

Ankara,18 Mart 1930.⁴⁶⁰

Erzincan Kemaliye’den Alevi ozan Adil Ali Atalay (Vaktıdolu) da Atatürk ve
Hacı Bektaş Veli’yi şu dizeleriyle özdeşleştirmiştir.

İnsanlığı olgunluğa getirir,
Hacı Bektaş Veli,Kemal Atatürk.
Aşık etmiş bülbül gibi ünlenir,
Hacı Bektaş Veli Kemal Atatürk.

Bize ilham veren ikisi inan,
Kamildir, ariftir,mürşittir insan.
Vücudumda duran ikisi bir can,
Hacı Bektaş Veli,Kemal Atatürk.,

Kadına erkeğe aynı hak veren,
Köylü şehirlisi eşittir diyen,
Laikliği ana yurda getiren,
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk.

İnsanlık örneği aynı er olan,
Fikirde bilimde hep özgür olan,
Yüz yıl,bin yıl,sonra bile bir olan,
Hacı Bektaş Veli, Kemal Atatürk.⁴⁶¹

⁴⁶⁰Hülya Küçük,a.g.e.,s.155

⁴⁶¹ Adil Ali Atalay (Vaktıdolu),*Gel Kendine Deli Gönül*,İstanbul,Can Yayınları,1988,s.177

Zileli Alevi Ozan Mehmet Yardımcının anlatımında ise, Alevi ozanlarının Atatürk'ü bir kurtuluş, bir bağımsızlık simgesi olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Ben 19 Mayıs'ın sabahı
Aydınlık ekim Anadolu'ya
Umut ekim bin yıl
Bir verdim bin aldım hasadımı
Ben 19 Mayıs'ların sabahı
1919'da başladım ekmeğe
Umut ekim
Bağımsızlık gülü ekim yüreklere
Amasya'da Erzurum'da Sivas'ta
Bir ekim bin aldım hasadımı.⁴⁶²

Zileli Aşık Zefil Nemci (Artova'nın Tuzla köyünden,1860-1933) Alevi bir ozandır, Bektaşî kültürüyle yetişmiştir. Atatürk'ün Türk toplumunda çağdaşlaşma doğrultusunda gerekli oluşumu yarattığı şu şiirinde dile getirilmiştir:

Cumhuriyet milleti binler yaşatır,
Baş kumandanımız Gazi Paşadır.
Büyük Nutku şu ülkeyi kuşatır,
Halledip pişirdi bunca çiğleri.⁴⁶³

Alevi halkın sesi olan Alevi ozanları toplumdan aldıkları izlenim ve esinle daha öncesinde de örneklerle açıkladığımız üzere bir anlamda Atatürk'te "Mehdi", "Evliya" niteliği görmekteydiler. Onun yaptıklarının ancak bir "keramet" olabileceğini düşünüyorlardı. Posoflu Aşık Müdami bu anlayışı şu şekilde yorumlamıştır:

Kırk evliya kerameti var idi
Vahiy idi fikrin düşün Atatürk⁴⁶⁴

⁴⁶² Mehmet Yardımcı, *Sevda Çiçeği*, Şiirler, İnanç Yayınları, İstanbul 1988, s.35, (Hasat adlı şiir)

⁴⁶³ Baki Öz, a.g.e., s.65

⁴⁶⁴ P.Naili Boratov, *Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri*, S.B.Fak.Dergisi, c:36, No:1-4, s.124

Şarkışla'nın Höyük Köyü'nden olan Alevi Halk ozanı Aşık Ali İzzet Özkan'da bu özdeşleştirmelerin en güzel örneğini şu sözleriyle dile getiriyor:

Ahir zaman kahramanı Atatürk
Türkiye'nin hali yaman oldu gel
Fitne fesat ellerinde kaldı mülk
Kardaşlar kardaşa düşman oldu gel

Söyle yüce tanrım Mehdi'yi salsın
Ali Battal Gazi beraber gelsin
Sana taş atanın eli kırılınsın
Gafiller, cahiller pişman oldu gel.⁴⁶⁵

Alevi toplumunda Atatürk'ün kendilerine bağımsız bir ülke kazandırdığının bilincindeydiler ve bunu sık sık dile getiriyorlardı. Bakınız Örencik ve Ahi köylerinin türküleri bu duyguyu ne ölçüde dile getirmiş:

Gazi Paşa orduların başında,
Gece yatak yatmaz düşman peşinde,
Türkiye'yi görür hayalinde düşünde
Yol ver dağlar ineceğim, gireceğim İzmir'e⁴⁶⁶

Aşık Emsali ile Kul Semai'nin aşağıdaki dizeleri de, Alevi toplumunda Türkiye'nin kalkınması sürecinde Atatürk'ün ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır.

İmar etti vatanımı Atatürk
Fabrikalar kurun dedi Atatürk.⁴⁶⁷

Atatürk tutkusu, O'nun ölümü karşısında duyulan üzüntüyle de dile getirilmişti. Sivas'ın ünlü Alevi ozanlarından Aşık Veysel,

⁴⁶⁵ İlhan.Başgöz, *Aşık Ali İzzet Özkan-Yaşamı, Sanatı Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara, 1979, s:65

⁴⁶⁶ P. Naili Boratov, a.g.m, s.125

⁴⁶⁷ P. Naili Boratov, a.g.e, s.125

Ağlayalım Atatürk'e
Bütün dünya kan ağladı.

diyerek O'nun evrenselliğini dile getirmiş ve arkasından ağıt yakmıştı. Birlik ve beraberliğin gerekliliğini vurgulayan Aşık Veysel, “ Gel Birlik Kavline Girelim Kardeş” diyor ve insanlarımıza düzen, birlik, dostluk ve Atatürk devrimlerine bağlılık iletisi veriyordu.⁴⁶⁸

Yürüyelim Atatürk'ün İzinde
Boşverelim bozguncular sözüne
Göz atalım şu dünyanın hızına
Yürüyüp hedefe vuralım kardeş.

Atatürk'ün yattığı yer nur
Azim, fikir, emelimiz bir olsun
Herkes birbirine kız versin alsın
Çıkarıp nifakı sürelim kardeş⁴⁶⁹

Atatürk'ün Samsun'a çıkışla birlikte Anadolu'da yeni bir umut ışığı doğmuştu. Halkın kongrelerde, mecliste kısa bir süre içerisinde Atatürk'ün önderliğinde toplanması bu umut ışığını görmelerinden ileri gelmekteydi. Türkiye insanının bu inancını ve kanısını halk ozanı olan Aşık Veysel şöyle dile getirmekteydi:

Samsunda Parladı zafer güneşi
Öyle bir zafer ki bulunmaz eşi
Gerdi kanatların bir devlet kuşu
Şeneldi Türklerin kadim ocağı.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Baki Öz, a.g.e., s.68

⁴⁶⁹ Yavuz Bülent Bakiler, *Aşık Veysel, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, Tercüman Yayın, 1986, s.50

⁴⁷⁰ İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *Aşıkların Diliyle Atatürk*, Ankara 1976, s.59

Yine Aşkale'nin Özler köyünden Alevi halk ozanı Garip Bektaş, tarih boyunca tutsaklığa karşı Türk ulusunun verdiği savaşımı vurgulayarak, bu savaşta halkın Mustafa Kemal'i önder seçip arkasında yürüdüğünü şu dizeleriyle anlatmaktadır:

Atam sen gideli oldu bir asır
Etmedin düşmana sen bizi esir
Sana minnettardır gelecek nesil
Ebedi izinde yürür bu millet.⁴⁷¹

Yoksulluğun ve ezilmişliğin çaresini Atatürk'te gören Şarkışlalı kadın ozan ünlü Serdari'nin kızı Ayşe Berk ise Atatürk'e şöyle seslenir:

Ben bir kolsuz Serdari'nin kızuyum
Ak kağıt üstünde kara yazuyum
Yokluğun elinden nasıl geziyim
Böylece Malumun olsun Atatürk⁴⁷²

Ozan Ayşe Berk halkın Atatürk'ü takdir ettiğini ve Onunla bir takım çağdaş olanaklara ulaşıldığını da dile getiriyor.⁴⁷³

Bütün millet hükümete vardılar
Erkek kadın sana irey verdiler
Senin gününde treni gördüler
Yaşasın Atatürk Binler yaşasın.

Sultan Hamit gibi demini sürmez
Her tarafa koşar bir yanda durmaz
Yalandan kavga edip milleti kırmaz
Yaşasın Atatürk binler yaşasın.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Erzurumlu Aşık Garip Bektaş, *Geldim*, İstanbul 1985, s.115

⁴⁷² İbrahim Aslanoğlu, *Söz Mülkün Sultanları*, İstanbul, Erman Yay, 1985, s.26

⁴⁷³ Baki Öz, a.g.e., s.70

⁴⁷⁴ İbrahim.Asllanoğlu, a.g.e., s.28

Aşıklık geleneğinin bütün gereklerini yerine getiren güçlü bir Alevi Ozan Aşık Sulari...1925 Çayırılı doğumlu.Atatürk sevgisini ve bağlılığı her dizesinde dile getiriyor.Türk insanının karşısına sistem olarak Atatürkçülük'ü bir kurtuluş,bir bağımsızlık,bir kalkınma yolu olarak görüyor.Sulariye göre bu gün olsun,gelecekte olsun Türk halkı için en uygun yaşama yolu Atatürkçülüktür.Atatürk adlı şiirinin nakaratında sürekli şu dizeyi yineliyor:⁴⁷⁵

.....
Unutmayınız bu gün yarın Atatürk

.....⁴⁷⁶

Aşık Sulari bir halk ozanları yarışmasında şu dizeleri ile de Atatürkçülüğün ulusallığını ve evrenselliğini dile getiriyordu.

Barış yolu Atatürk'ün,biz bu yolun yolcusu,
Gönül verip bu sevgiyi ananlar,hoş geldiniz!
Biz Ata'nın izindeyiz,bu mukaddes vatanda
Emek verip emeğini alanlar,hoş geldiniz!⁴⁷⁷

Kahramanmaraş Pazarcık ilçesi Bozlar Köyünden olan Aşık Kul Ahmet 1932-1971 Kurtuluş Savaşı'nın bir değerlendirmesini yaparak burada Atatürk'ün önderlik kişiliğine değiniyor.Aşık'a göre Atatürk'ün en büyük ürünü Türkiye'yi bağımsız bir ülke yapmasıdır.Atatürk yarattığı bağımsız ve çağdaş Türkiye'yle Türk insanının gönlünde "mihman" kalmıştır.Çünkü O, "gerçek erenlerin" en yücesidir.⁴⁷⁸Alevi ozan Aşık Kul Ahmet halkın sözcüsü olarak şunları dile getirmektedir:

Ondokuz Mayıs'ın sabahı idi
Samsun diyarına geldi Atatürk
Gerçek erenlerin bir şahı idi
Vatanın kadrini bildi Atatürk

⁴⁷⁵ Baki Öz,a.g.e.,s.72

⁴⁷⁶ İ.Ü. Nasrattınoğlu, a.g.e, s.14

⁴⁷⁷ Fevzi Halıcı, *Saz Şiirlerinin Diliyle Atatürk*,Ankara 1981,s.18

⁴⁷⁸ Baki Öz,a.g.e.,s.73

Kemal çok severdi aşıklarını
Çünkü kurtarmıştı maşuklarını
Türkiye yakmıştı ışıklarını
Karanlık dağları deldi Atatürk
Kul Ahmet'im bugün devranımızdır
Türkiye devleti öz canımızdır
GAZİ HAZRETLERİ sultanımızdır
Gönlümüzde mihman kaldı Atatürk.⁴⁷⁹

Son dönemlerin en önemli Alevi ozanlarından Kahramanmaraş'ın Afşin Berçenek köyünden olan Aşık Mahsuni Şerif (1940-2002) de Atatürk'e olan sevgisini yazmış olduğu çeşitli şiirlerle dile getirmiştir. Özellikle "Neredesin" ve "Mustafa'nın Kemal'i" adlı şiirlerinde Mustafa Kemal Atatürk'e duyduğu özlemi çok net olarak ifade etmiştir.

Sana Hasret, sana vurgun gönlümüz
Neredesin mavi gözlüm neredesin dost
Bu gemi bu Karadeniz sarı saçlım mavi gözlüm
Neredesin dost.

Ararım izini dolmabahçe'den
Bir daha dönmez mi bu yola giden
Nerde neredesin dost
İçimde sen, gözümde sen
Sarı saçlım mavi gözlüm
Neredesin dost.

Kurban olam yürüdüğüm yollara
Uyan bak bizim hallara
Sarı saçlım mavi gözlüm
Neredesin dost.

⁴⁷⁹ Nasrattınoğlu, a.g.e, s.38, "Geldi Atatürk" adlı şiiri

Bulutlar terinden dağlar kokundan
Sarhoştur sevdiğim Mahsuni bundan
Bir daha gel,gel Samsundan
Sarı saçlım mavi gozlım
Neredesin dost.

Alevi-Bektařilerde Kurtuluř Savaşı'yla başlayan bu Mustafa Kemal tutkusu Cumhuriyet'le de devam etmiştir. Cumhuriyet ile birlikte kimi Alevi-Bektaři yoreler dualarına, gůlbenlerine Mustafa Kemal'i ve Cumhuriyet'i de katmışlardır.Laikliđi ve Cumhuriyeti yapılarına ve yaşayışlarına uygun bulan Alevi-Bektaři geleneksel kůltürü gůlbenlerinde Cumhuriyet'e duayı da almıştır.Bunlar tabiatıyla sonradan eklemedir belki ama, aynı zamanda Atatůrk'e ve Cumhuriyet'e sevgilerinin,bağlılıklarının ve kendilerinde gormelerinin de birer kanıtlarıdır.

Yorelere gore deđiřebilen gůlbenlerde Atatůrk'e ve Cumhuriyet'e bađlılık řu şekilde dile getirilmiřtir.

“Allah Allah! Bilhassa Hak erenler millet ve devletimizi řan ve řevket ile daim ve ber-karar eyleye.Tůrk milletine ve yurduna hayırlı iřler gorenlerin vucutlarına sıhhat ve afiyet vere.Yurdumuzun dűřmanlarını mahkur edip kahraman erlerimizin kılıcını keskin,kuvvet ve kudretlerini cůmleden ۆstün eyleye.Bütün dűnya insanlarına rahatlık,refah,saadet ve barıř nasip eyleye.”

3.4.KISA HAYAT ÖYKÜLERİ

3.4.1.Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Bir Bektaşî Namık KEMAL

Atatürk ve kuşağı özellikle Namık Kemal'in (1840-1888) düşünce çevresinin çocuklarıdır. Namık Kemal'in vatan ve ulus sevgisi,özgürlük,ülke kurtuluşu gibi sorunlara getirdiği coşkulu çözümler gençlerin bilincinin temellerini oluşturmaktaydı.Atatürk ve kuşağı daha öğrencilik yıllarında II.Abdülhamid yönetimine karşı Namık Kemal'in şiirlerinden esinlenerek savaşımlar yürütüyorlardı. N.Kemal'in şiirleri elden ele dolaşıyor, gençlik için birer esin kaynağı oluyordu.⁴⁸⁰N.Kemal'in anayasa ve eğitimin uygarlık kapısını açacağı yolundaki düşünceleri yeni kuşağın demokrasi anlayışının çekirdeğini oluşturmaktaydı.⁴⁸¹Atatürk ve kuşağı Namık Kemal'in bu özgürlük, eşitlik,bağımsızlık ve vatan düşünceleriyle beslendi.

Atatürk'ün kendisi de N.Kemal'e ve onun düşünceleriyle yetiştiğini Ocak 1922'de Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin'e verdiği mülakatta açık olarak ifade etmektedir;

“ Harbiye senelerinde,siyaset fikirleri baş gösterdi.Vaziyet hakkında henüz nafiz bir nazar elde edemiyorduk.Sultan Hamit devri idi.Namık Kemal Bey'in kitaplarını okuyorduk.Takibat sıkı idi.Ekseriyetle ancak koğuştayattıktan sonra okumak imkanı oluyordu.”⁴⁸²

Ali Fuat Cebesoy, anılarında şöyle yazar;

“Büyük vatan şairi Namık Kemal'i, okul idaresinin aldığı bütün tedbirlere rağmen yatakhane de gizli gizli okuduğumuzu nasıl unutabilirim? Mustafa Kemal'in bir gece yanıma gelerek,Kemal'in Vatan Kaidesi'nin teksir edilmiş bir nüshasını buldum Fuat kardeşim,bunu ezberleyelim diye bana verirken yavaş sesle fakat büyük bir heyecanla okuduğu mısralarını nasıl unutabilirim?”⁴⁸³

⁴⁸⁰ Emre Kongar, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1981, s.194 ,Ş.Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, 1969, c.I, s.69-80

⁴⁸¹ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara, Bilgi Yay, 1969, s.158

⁴⁸² Ergun Sav, *Atatürk ve İki Büyük Türk Düşünürü Namık Kemal ve Ziya Gökalp*, Ankara , Bilgi Yay, 2001, s.15

⁴⁸³ Ergun Sav, a.g.e., s.16

Atatürk, 13 Ocak 1921’de TBMM’de ‘Birinci İnönü Savaşı’ ile ilgili konuşmasında da, “Cennetten vatanımıza nigahban (bakan) olan Merhum Namık Kemal demiştir ki...’ diyerek Namık Kemal’in Beytini okumuştur.Yine başka bir konuşmasında “Vatanın kurtuluşu ve istikbali için ölmeyi bu günkü nesle Namık Kemal öğretti...Namık Kemal’in sesi önümde bambaşka bir ufkun açılmasını sağlıyordu.” şeklinde yaptığı konuşmalarda Namık Kemal’in onun düşün hayatında ne kadar etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸⁴

Araştırmacıların ve kaynakların tespitlerine göre daha öncede belirttiğimiz üzere Namık Kemal Bektaşî bir aileden gelmekteydi. Özellikle “Namık Kemal’in Bektaşîliği” adlı makalesinde İrene Melikoff bu nokta ile ilgili derin araştırmalarda bulunmuş ve önemli tespitler yapmıştır. Melikoff’a göre; N.Kemal manevi bakımdan kendisini sufi tarikatlar dünyasına bağlayan göbek bağıni hiçbir zaman koparmadı.Tarikatlar arasında en çok Türk olanına, kaynaklarını halk tabakalarından,Türklerin Anadolu’ya girişlerinin ilk yüzyıllarından alan Bektaşîliğe bağlılığını özellikle belirtmek gerekir.Yazara göre N.Kemal Bektaşîliğini büyük olasılıkla ailesine,anne tarafına borçludur.⁴⁸⁵

N.Kemal’in şiirleri arasında Kerbela Mersiyesi, yani Kerbela şehitlerine dökülen gözyaşlarını dile getiren şiirler de mevcuttur.N.Kemal’in şiir defterinde ayrıca Ali aşkıyla dolup taşan mısralarda görülmektedir.Örneğin,Şahımdır Ali; Eşref Paşa’nın Aleviyiz diye başlayan bir gazeline nazire.⁴⁸⁶

Esasen Kurtuluş Savaşı sürecinde Alevi-Bektaşîlerin Atatürk ile ilişkilerini açıklamaya ve anlamaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızda Namık Kemal’in de bu süreçte elde olan bilgi ve belgeler değerlendirildiğinde dolaylı olarak olumlu bir etkiye sahip olduğunu görmekteyiz. O’nun vatan, özgürlük,ulus sevgisi vb. düşünceleri özellikle Atatürk ve Kurtuluş Savaşı lider kadrosu’nun birçoğu tarafından ilke edinilmiş ve bu mücadelenin temel dayanağını oluşturmuştur.

⁴⁸⁴ Ergun Sav,a.g.e.,s.17

⁴⁸⁵ İrene Melikoff,*Namık Kemal’in Bektaşîliği ve Masonluğu*,Tarih ve Toplum Dergisi,sayı:60,Aralık1988,s.17

⁴⁸⁶ İrene Melikoff,*Namık Kemal’in Bektaşîliği ve Masonluğu*,s.17

3.4.2.Talat Paşa

II.Meşrutiyet döneminin ünlü devlet adamı, İttihat ve Terakki Partisi'nin son sadrazamı Talat Paşa Kırcaali Müstantıkı Ahmed Vasıf Beyin oğludur.1908 İnkılabı'ndan sonra Edirne Mebusu,Meclis Başkan Vekili,Mecliste Parti başkanlığı görevinde bulundu.1918 Mütarekesinde Berlin'e gitti.Orada 1921 yılında öldürüldü.⁴⁸⁷

Birçok kaynak Talat Paşa'nın Bektaşî tarikatına yakın olduğunu belirtir.⁴⁸⁸Yugoslavyada Yakova Bektaşî Dergahı postnişini Kazım Bakalı Baba'nın söylediğine göre; Anadolu'da iki yüz kadar muntazam tekke kurulmasını ve bu tekkelerin yüksek tahsilli,iyi yetişmiş babalarla idaresini düşünmüştür.⁴⁸⁹

Hüsamettin Ertürk bu konuda Talat Paşa ile Abdülaziz Mecdi efendi arasındaki diyalogu şu şekilde aktarır; “Talat Paşa bir gün en yakın dostlarından olan Abdülaziz Mecdi Efendi'ye:

-Hocam demişti, düşünüyör bir türlü karar veremiyorum sen ne dersin Allah aşkına...

-Paşam, mutlaka tercih etmek lazım geliyorsa, Bektaşîliği seçin,zira Bektaşîlik bir Türk tarikatıdır,demişti.”⁴⁹⁰

Talat Paşa mütareke senelerinde kaldığı Berlin'den Teşkilatı Mahsusa mensuplarına, ittihatçılara yazdığı mektuplarda Anadolu hareketinin lideri olan Mustafa Kemal Paşa'nın desteklenmesi gerektiğini şu sözleriyle önemle vurgulamıştır.

“ Vaktiyle Enver Paşayı kendinize bayrak yapmıştınız, şimdi ise hepinize düşen vazife, Mustafa Kemal Paşa'nın arkasından gitmek ve memleketi kurtarmaktır.”

Topkapı ve Şehremini semt ve mahallerinde teşkilata dahil olanlardan biri olan ve o tarihte rütbesi topçu mülazimievveli Erzurumlu Muhlis Bey, Berlin'e kadar gitmiş ve Talat Paşa ile görüşmüştü.Bu ziyaret sırasında İstanbul'u, Anadolu'yu birer birer Muhlis Bey'e sormuş olan ve kurulmuş olan milli teşkilattan memnun kalan Paşa:

⁴⁸⁷ Bedri Noyan ,Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik,s.320

⁴⁸⁸ Hüsamettin Ertürk,a.g.e.,s.12

⁴⁸⁹ Bedri Noyan, a.g.e, s.321

⁴⁹⁰Hüsamettin Ertürk,a.g.e.,s.179

“İstanbul’daki arkadaşlarımız ve bilhassa bu müsella millî kuvvetlerin reisi olan Hüsâmettin Bey ve eski Teşkilatı Mahsusacılar yaşadıkça bizim mukavemetimizi düşmanlarımız kıramayacaktır. Aman Anadolu’yu destekleyin, Mustafa Kemal’in muvaffakiyeti, memleketimizin kurtuluşunu temin edecektir.” Demiştir.⁴⁹¹

3.4.3. Abdülkerim Paşa

Abdülkerim Paşa, Mustafa Kemal Paşa’nın şahsî dostu⁴⁹² kendi söylemiyle kadim arkadaşıydı.⁴⁹³ Birçok kaynağa göre dönemin Erkanı Harbiye Mirlivalarından⁴⁹⁴ olan Abdülkerim Paşa Bektaşî’ydi. Mustafa Kemal Sivas’tayken Abdülkerim Paşa ile Ankara’dan telgraf başında farklı bir üslup ile diyalog kurar. Bu görüşmeye tanıklık eden Kansu olayı şu şekilde aktarır:

“ Mustafa Kemal Paşa ile bazı arkadaşlar telgraf başındaydık. Kerim Paşa’nın ne görüşeceğini merakla beklemekteydik. Saatlerce süren bu konuşmadan bir netice hasıl olmamıştı. Evvela Kerim Paşa dervişmiş, yazılarında hep dervişane bir üslup takip ediyordu, mesela ilk sözü ‘Paşa’ya söyleyiniz anlar Hazreti Evvel karşınızdadır.’ diye başladı.”

“Mustafa Kemal Paşa da (Kutbul-aktap) deyiniz anlar cevabını verdi. Kerim Paşa’nın telgrafını hülâsa güçtür zira o kadar muğlak kelimeler ve tabirler vardı ki, bunları edebiyatı kadime nümunesi olarak telakki ediyorum”⁴⁹⁵

Atatürk büyük Nutkunda da Kerim Paşadan söz etmiş ve bu görüşme hakkında bilgi vermiştir. Kerim Paşa’dan kadim dostum, çok namuslu, hamiyetli ve temiz kalpli bir

⁴⁹¹ Hüsâmettin Ertürk, a.g.e., s.179

⁴⁹² M.Müfit Kansu, a.g.e., s.,323

⁴⁹³ Nutuk, s.175

⁴⁹⁴ M.Müfit Kansu, a.g.e., s.,324

⁴⁹⁵ M.Müfit Kansu, a.g.e., s.,324

vatansever olarak bahseder. Mustafa Kemal Paşa Selanik'te kolağası iken Kerim Paşa binbaşı olarak görev yapmış ve senelerce arkadaşlıkları devam etmiştir. Mustafa Kemal'e göre:

“ Merhumun etvar ve akvalinden tarikat mensubininden olduğu anlaşılmaktadır. Bazı tekkelere de müdavemet ettiği görülmüştür. Fakat herhangi bir şeyhe mürit olduğunu bilen yoktur. Çünkü kendisini Hazreti evvel, büyük hazret, kutup vesaire gibi kendisince muhatabında gördüğü istidada göre makamlar tevcih ederdi. Bana da Kutbul Aktap derdi.”⁴⁹⁶

Mustafa Kemal Paşa Nutuk'taki anlatımında Kerim Paşa'nın tarikat mensubiyeti ve tekke kültürüne sahip oluşu hakkında bilgi vermiş ancak herhangi bir tekke yada tarikat ismi vermemiştir. Ancak birçok araştırmacıya ve çeşitli kaynaklara göre “Hazreti evvel ve Kutbul aktap” gibi terimler Bektaşî tarikatı içerisinde kullanılan terimlerdir.⁴⁹⁷ Mustafa Kemal ve Abdülkerim Paşa'nın görüşmesinde Bektaşî terminolojisinin sıkça kullanıldığı görülmektedir.⁴⁹⁸

M.M. Kansu, Mustafa Kemal Paşa'nın Kerim Paşa'yla böyle şaka nevinden kelimelerle vaktiyle görüşmekte olduğunu ve Kerim Paşa'nın dervişliğini daha önceleri de söylediğini belirtir.⁴⁹⁹ Ancak başka bir görüşe göre de Mustafa Kemal Paşa'nın Bektaşî terimleri ile diyalog kurması şaka yolu ile sohbet etmenin daha ötesinde bir yaklaşım olarak algılanmaktadır. Özellikle daha önce de belirttiğimiz üzere Mustafa Kemal Paşa'nın Bektaşîliğe ilgi duyduğu hatta soy olarak Bektaşî olduğu vb. iddiaları gibi.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Nutuk, s.175

⁴⁹⁷ Ali Duran Gülççek, *Alevilik-Bektaşîlik İle İlgili Deyim ve Kavramlar*, c.3, s.1254

⁴⁹⁸ Mete Tuncay, *Milliyet Sanat Dergisi*, 7 Ekim 1977, sayı.246

⁴⁹⁹ M. Müfit Kansu, a.g.e., s.,324

⁵⁰⁰ Cemal Şener, a.g.e.,s.105, Baki Öz,*Kurtuluş Savaşı'nda Aleviler*,s.15

3.4.4.Hüsamettin ERTÜRK

Milli Mücadele sırasında EHUR'un Ankara'daki 2.bürosu başkanı, kendi ifadesiyle bir Bektaşî'dir.⁵⁰¹Harbiye Nezareti'nde bir katip olan Eşref Bey'in oğlu. İTC üyesiydi. Ve Teşkilatı Mahsusa'nın idari personeli arasında ona çok güvenen Enver Paşa Milli Mücadele için iyi bir araç olarak düşündüğü Teşkilat-ı Mahsusa'yı canlı tutmakla onu görevlendirmişti. Karakol Cemiyeti'nin de bir üyesiydi.1920'den sonra,Ankara'daki EHUR ile İstanbul'daki M.M (Müdafaa-yı Milliye) Grubu arasında irtibat subaylığı yapmıştır.Bütün Müdafaa-yı Hukuk-ı Milliye (MHM) kuruluşlarını bir cemiyet altında toplayabilecek tek kişi olarak düşünülmesi,onun Milli Mücadele'de ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Hüsamettin Ertürk'ün Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal Paşa'yla da yakın diyalogları olduğu bilinmektedir. Ertürk, Bu süreçleri kendi hatıratı olan İki Devrin Perde Arkası isimli eserinde ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Mustafa Kemal Paşa da Ertürk'ün Bektaşî olduğunu bilmekte olup özellikle Meclis çalışmalarında I.ve II.Grup tartışmalarının yaşandığı bir dönemde Ertürk'e Bektaşîliğinden kaynaklı olarak önemli bir görev vermiştir.Ertürk bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Bektaşiler İstanbul'da ve Anadolu'da İttihat ve Terakki fırkasına mensupturlar. Meclisin yenileneceği sırada Ankara'da Erkanıharbiye'nin gizli istihbaratında çalışıyordum. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri beni Çankaya'daki köşklerine çağırılmışlardı.

- “ Hüsamettin Bey diye buyurmuşlardı. Büyük Millet Meclisi'nde ikinci gruba mensup mebuslar muhalefeti arttırdılar,her türlü akıl ve havsalanın almayacağı şeylere kadar dillerini uzatıyorlar.Bu sebeple nazik devirde meclisi yenilemeye karar verdim.Yakında intihabata girişeceğiz.Sen Bektaşisin.Göreyim senin Bektaşîliğini, hemen kalk İstanbul'a git, Bektaşilere bizim maksadımızı anlat onları bizim tarafa kazan. ”

⁵⁰¹ H.Küçük,a.g.e, s.232

Meclisteki I. ve II.Grup tartışmaları sürecinde çalışmamız içerisinde de belirttiğimiz üzere özellikle Hacıbektaş Dergahı Postnişi Cemalettin Çelebi'den sonra yerine geçen kardeşi Veliyettin Çelebi'nin de tüm Alevi-Bektaşilere yönelik yayınlamış olduğu bildiride seçimlerde kesin olarak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının desteklenmesi gerektiğini önemle vurgulamaktaydı.Bu da Mustafa Kemal Paşa'nın Alevi-Bektaşilerden beklediği desteği büyük oranda aldığı ve Hüsametdin Ertürk'ün de bu sürece olumlu katkı yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

3.4.5. Dr.Hasan Ragıp ERENSEL ve Ali Nutki Baba

Dr. Hasan Ragıp Erensel,1881 yılında Rumeli'de, Köprülü'de doğmuştur.Bedri Noyan'a göre küçük yaşlardan beri muhibb'tir.Rahmetli Ali Naci Baykal Dede Baba'dan uzun yıllar rehberlik hizmeti görmüş, sonradan da babalık icazeti almıştır.Atatürk'ün hayatında önemli bir yere sahiptir. Atatürk'ün çocukluk arkadaşı olup, Çanakkale'de de birlikte savaşmışlardır.⁵⁰² Milli Mücadele dönemlerinde Atatürk'ün Hacıbektaş Dergahını ziyareti sırasında da yine onun yanındadır.⁵⁰³ Atatürk'ün sağlığında Cumhurbaşkanlığı başhekimliği görevini yürütmüş daha sonra Devlet Demiryolları ve Hava Kurumu hekimliklerinde çalışmıştır. Atatürk'ün kendisine olan derin güvenini ve eski dostluğunu hiçbir zaman kötüye kullanmamış, Ata'nın ölümüne kadar da aynı görevinde kalmıştır.⁵⁰⁴

Ali Nutki Baba İstanbul Çamlıca Bektaşî Dergahı Postnişini Nuri Baba'nın oğludur.(1869-1936) Bazı kaynaklarda deniz subaylığından emekli olduğu yazılıdır. On

⁵⁰² Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik*, C.6, s.141

⁵⁰³ Cemal Şener,a.g.e.,s.124

⁵⁰⁴ Bedri Noyan, C.6, s.141

dokuzuncu yüzyılın Bektaşî Şairlerindedir. Albay Hüsâmettin Ertürk'ün açıklamasına göre,Mim Mim Grubu'nda ulusal hareketi destekleyenler arasındadır.⁵⁰⁵

Cumhurbaşkanlığı köşkü başhekimi Dr. Ragıb Erensel (Baba),Ali Nutki Baba ile sık sık görüşmekte olup,Atatürk'ün isteği üzerine bir akşam Ali Nutki Baba'yı köşkte ağırlamışlardır.Aralarında Kılıç Ali ve Yunus Nadi'nin de olduğu bu görüşmede Ragıb Erensel'in anlatımında Atatürk ile Ali Nutki Baba'nın Bektaşilik üzerine uzun ve derin sohbetler yaptığı anlaşılmaktadır.⁵⁰⁶

Atatürk'ün özel Doktoru Hasan Ragıb Erensel bu görüşmeyi şu şekilde anlatmaktadır:

“ Mürşidim Ali Nutki Baba her yıl Ankara'da Çankaya'daki evimize birkaç hafta konuk olurdu. Rahmetli Atatürk bir gün fakiri çağırttı ve Ali Nutki Baba'yı görüp konuşmak istediğini ve geldiğinde kendisine haber vermemi söyledi.

O yıl mürşidim beraberinde Haydar Naki Baba isimli bir başka baba ile konuk geldiler. Kendisine Atatürk'ün emrini bildirdim.Beraber gelen Haydar Baba da bu mülakatta bulunmayı çok istediğini söyledi.Köşke gittim Atatürk yanında Şükrü Saraçoğlu ile birlikte merdivenlerden iniyorlardı.Merdivenin altında peymançede durdum.Bekleyişimin bir nedeni olduğunu anlayarak sorunca emirlerini hatırlattım ve misafirim gelmediğini bildirdim.

- Bu akşam yemeğe getir dediler. Ötekinin de gelmek istediğini nasıl söyleyeyim, diye üzüntü içindeydim.Duruşumdan hemen bir şeyler hissederek:

- Daha ne var? Sıkılma söyle dediler.O bir anlık düşüncemden hemen bir başka konu olduğunu hissetmişti,çok akıllı,çok zeki insandı..Hemen durumu anlattım:

-Bu sefer iki kişi geldiler. Ötekini nasıl bırakayım? Size sormadan da getiremem, ne buyurursunuz?deyince.

-Nasıl,derin bir kimse mi? Dediler.Ben de:

-Derindir efendim,diye cevap verdim.

Atatürk:

⁵⁰⁵Turgut Koca, Bektaşî/Alevî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul 1990, s.32

⁵⁰⁶ Cemal Şener, a.g.e., s.147-148

-Haydi sıkılma Ragıb, ikisini de al getir,buyurdular.

İçim rahat olarak evime döndüm.Kendilerine haber verdim.Her ikisine de fırak ve silindir şapkaları buldum,onları giydirdim.Elbiseler ikisine de çok yakıştı ve yaraştı.Akşam, zamanı gelince Köşke gittik,salona girdik.Mut'tad zevat (her zaman orada bulunan kişiler) yanımdaki iki yabancıyı hiç tanııyorlardı.

Atatürk:

-Ragıb,misafirlerini beylere tanıt,diye emir verdi.

-Ali Nutki Baba ve Haydar Baba.. diye tanıttım.

Atatürk,yemek masasında yanındaki yerleri boş bıraktırmıştı.Önce gelenler acaba buralar kimlere ayrılmış diye zaten merak ediyorlarmış.Hiç kimsede ses yoktu.Sofraya oturuldu.

Sofrada Atatürk bazı konular hakkında Yunus Nadi ve Kılıç Ali beylerin fikirlerini soruyor, ardından bir de Ali Nutki Baba'nın fikrini soruyordu.Onun verdiği cevap şu oldu:

- “Muhterem Atatürk, biz Bektaşiyiz. İnsanları ham alır,olgun hale getirmeye çalışırız.Yanlış yolda ise doğruyu göstererek düzeltiriz.Bu sizlerin bahis buyurduğunuz kimseler madem ki yanlış yoldadırlar,beylerin ileri sürdüğü gibi bunları tutuklamak,öldürmek gibi çarelerden daha çok,bizim yöntemlerimizi salık veririm.Doğruyu göstererek ve inandırarak yanlış yolda olduklarını kendilerine anlatmak daha iyi bir yoldur.”

Atatürk bu cevabı çok beğendi.Bir ara şarkı söyledi.Ali Nutki Baba'dan da söylemesini istedi.O da hiç nazlanmadan emredersiniz dedi ve :

- Eşrefoğlu al haberi/ Bahçe biziz gül bizdedir, diye başlayan nefesi okudu.

Atatürk, Ali Nutki Baba'ya Bektaşiliğin özelliğini sorunca şu cevabı verdi:

- “Bektaşilik yüzyıllar önce, bugünün ileri ve temiz sosyetesini ortaya koymuştur.Türk milleti için sosyal bir düzen meydana getirmiştir.O zamanlar kadın-erkek bir arada oturup konuşamaz, yiyip içemezdi.Bektaşilik,erkamı içinde bu günkü uygar cemiyeti kurmuştur.Hacı Bektaş Veli Hazretleri bu ileri adımı

atmışlardır.Bu arada Türklüğü,Türk dilini ve Türk Halk Musikisi ile Halk Edebiyatını canlandırmıştır.”

...Daha sonra Atatürk bana dönerek:

- Ragıb,İstiklal Harbi başlarında sizinkiler Pirevi’nde (Hacı Bektaş Dergahı) bana memnuniyet gözyaşı döktürmüştü. Şu anda da aynı zevk ve heyecanı yaşadım.Bektaşî dergahlarını zaman icablarına uygun bir şekilde yine irfan yuvası olarak canlanacakları uygun zemini bekliyorum,müjdesini verdi.

Zamanı gelince,Atatürk,her zaman yaptığı gibi,iki elini birden kaldırarak avuçlarıyla masaya vurdu.Bu,artık dağılım işaretiydi.Herkes birer birer onun elini öpüp çekildi.Atatürk bize işaret etmişti,en son iki baba ile dördümüz kaldık.

Atatürk:

- Ragıb,senden bir ricada bulunacağım,bu akşam misafirlerini burada yatırmama müsaade et. Onları odalarına kadar beraber götürdük.İyi geceler deyip evime döndüm.Sabahleyin misafirlerimi alıp bize götürdüm.”⁵⁰⁷

Bu olayı birçok kimseden duyduğunu belirten Bedri Noyan en güvenilir kaynağın olayın birinci derecede tanığı olan Ragıb Erensel olduğunu belirtir.

Atatürk ve Din adlı kitabında Sadi Borak, “Ali Nutki Baba’nın 1922 sonlarında Mucur Kaymakamlığına ve onunla birlikte Atatürk’le bir mülakatta bulunmuş olan Haydar Naki Baba’nın da o tarihlerde tamamlanmış olan Kadıköy sebze,Meyve Hal’inin müdürlüğüne tayin edildiğini yazmaktadır.”⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Bedri Noyan, Bütün Yönleriyle Bektaşilik, c.6, s..35-36

⁵⁰⁸Sadi Borak, *Atatürk ve Din*, İstanbul, Anıl Yayınevi, 1962,s.54

SONUÇ

Bilindiği gibi Türkler tarih içerisinde zaman zaman çeşitli sebeplerle anayurtlarını terk ederek muhtelif bölgelere göç etmişlerdir. Daha önceleri de yer yer Anadolu'ya doğru göçler söz konusu olmakla birlikte, özellikle XI.yüzyıldan itibaren Asya'da yoğunlaşan nüfus ve bunun tabii sonucu olarak ortaya çıkan ve halkın yaşamını doğrudan etkileyen paylaşım problemi, bozuk ekonomi, siyasi çalkantılar ve idari dağınıklık, göç olgusunu kaçınılmaz kılmış ve Anadolu'ya doğru yoğun göçler olmuştur.

İşte bu şekilde XI. yüzyıldan başlamak üzere Anadolu'ya gelen ahalinin İslam anlayışı, oldukça yüzeysel ve eski inançlarla bezenmiş bir İslamlık idi ki, bu yerli halkla kaynaşmayı da oldukça kolaylaştırmıştır. Anadolu'ya yerleşen Türkler buraya kendi geleneklerini getirdiler. Bunları İslam dini kuralları, medrese ve tekkenin verdiği Arap ve Fars kültürü unsurları, yerli Anadolu kültür izleriyle birleştirdiler. Bu sentezden Anadolu Türk kültürü doğdu.

Osmanlı Beyliği gaza ve cihat ideolojisine bağlı konar göçer Türkmen boylarının yoğunlaştığı, yalnızca Bizans istikametinde genişleme şansı bulunan, bu yüzden de sık sık Bizans ile mücadeleye girişmek zorunda olan, daha istikrar kazanmamış bir uc beyliğidir. Bu savaşçı Türkmenler, henüz medresenin kitabi İslam'ının etkisine açılmamış, sufi karakteri ağır basan, eski inançların etkisinde bir İslam anlayışını takip ediyorlardı. İşte F.Köprülü'nün "Heterodoks" tabir ettiği İslam, bu kabilevi İslam'dı. Bu derviş grubunun önemli bir kısmını oluşturan Aşıkpaşazade'nin Abdalan-ı Rum şeklinde nitelediği Rum Abdalları, bu gün artık kesinlik kazanmış bilgilere göre, Yesevilik, Haydarilik ve Vefailik tarikatlarına mensup olmakla birlikte 1240'taki Babai hareketi çevrelerine dahil savaşçı derviş-gazilerdi. Yine Ö.L.Barkan'a göre Abdalan-ı Rum "baba" ismini taşıyan ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında telkinatta bulunan ve genellikle Osmanlı padişahları ile bütün savaşlara katılmış dervişlerdi.

Sonradan Alevi/Bektaşilik adını alacak bu zümre mensupları bütün orta ve Batı Anadolu'da ve sonra da ilk Osmanlı fetihleriyle birlikte Rumeli'de faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Osmanlı Beyliği de kuruluş sürecinde, Balkanların fethinde fethedilen ülkelerde topraklar bağışladıkları Bektaşilerden kolonileştirici ve Türk kültürünün yayıcı ögesi dervişler olarak yararlanmışlardır. İslam dinine giren Hristiyan topluluklar

içinde de Bektaşiliği benimseyenlerin oranı ciddiye alınacak ölçüdedir. Birçok Bektaşi dervişi Rumeli'ye geçerek, buranın Türkleşip İslamlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Bu amaçla Balkanlarda Anadolu'dakiler nispetinde Bektaşi tekkesi tahsis edilmiştir. Bu süreç de Bektaşi dervişleri Osmanlı Beyliğinin geniş bir coğrafyada yayılmasını kolaylaştırmış çeşitli bölgelerde Türkleştirme ve Müslümanlaştırma politikasıyla devletin kalıcılığını da sağlamıştır. Ancak ilerleyen süreçte çeşitli faktörlerin de etkisiyle Beyliğin devletleşme sürecinde, Osmanlı Devlet geleneği ile Alevi-Bektaşiler arasında önemli ayrılıklar baş göstermiş ve bu ayrılıklar ilişkilerin kopma noktasına gelmesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti, özellikle XV.yüzyılın başlarından itibaren medreseler aracılığıyla klasik Sünniliğin hemen bütün teorik ve pratik özelliklerini devralır. Devlet üzerinde medresenin ve devşirmelerin etkinliğinin artmasına paralel olarak, Türk soylularının nüfuzunun azalması gözlemlenir ki, bu durum klasik dönem Osmanlı Devleti'nin iskelet yapısı hakkında edinilen ilk ipuçları olma özelliği gösterir. Devlet katmanlarında Türkmenlerin uzaklaştırılmaya başlandığı görülmektedir. Böylece Türk yönetimi yavaş yavaş halkından kopar. Devleti oluşturan tabanından da uzaklaşır. Bu kopuş inanç bağlamında olduğu kadar, ekonomiktir de. Toprak düzeni göçmen halkın zararına bozulur. Çoğunluğu Alevi olan bu kitleler yönetime karşı soğumaya başlarlar ve yeni ayaklanmalar başlatırlar.

İlerleyen süreçte Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile birlikte Yeniçerilere yakınlığından dolayı Bektaşiler birçok suçlamayla karşı karşıya kalmışlardır. Böylelikle 1826'dan itibaren Bektaşi tarikatının resmi tarihi kısmen de olsa sona ermiştir. Bu süreç tarikat için gizli yılların başlangıcı anlamını taşımaktadır. Osmanlı heterodoks inanç geleneğinin en büyük tarikatı olan Bektaşilik, yaklaşık üç yüz yıldan fazla bir zaman resmi faaliyetini yürüttükten sonra etkinliğini resmi olmayan boyuta taşımıştır.

II. Meşrutiyet döneminde ise Alevi-Bektaşilik kısmen de olsa daha rahat bir ortama kavuşmuştur. Bunda Osmanlı Devletinde kendine İttihat ve Terakki adı altında güçlü bir teşkilat kuran ve daha sonra da yönetimde önemli ölçüde etkin duruma gelen Jön Türklerin Bektaşi tarikatıyla kurmuş oldukları yakın ilişki ve hatta bazı İttihat Terakki yöneticilerinin de Bektaşiliği seçmesinin önemli etkisi olduğu düşünülebilir.

E.J.Zürcher'e göre İttihat ve Terakki içinde bir hayli Bektaşî vardı. Bu cemiyet kendine yakın bir tarikat olan Bektaşî'lerden yararlandı ve destek buldu. Tarikat mensuplarının Halifelik konusunda Şiilerin imamlık ilkesine daha yakın olmaları, dolayısıyla Osmanlı padişahlarının Halifelikle ilgili iddialarını olumlu karşılamamaları, Bektaşîlerin Jön Türk hareketini desteklemeleri için bir diğer neden olarak gösterilebileceğini vurgulamaktadır. Bektaşîlerin Abdülhamid'in kişisel istibdadına karşı da Genç Türklere sempati duymuş ve hatta yardım etmiş olmaları da mümkündür. Bu görüşlere paralel olarak Ertürk de Bektaşîlerin İstanbul ve Anadolu'da İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olduklarını belirtir. Konu ile ilgili araştırma yapan yazarların bir çoğu, Bektaşîlerin İttihat ve Terakki'ye ortak çıkarlarından dolayı yakınlık gösterdikleri ve sempati duyduklarını belirtirken, Ertürk bu görüşü daha da ilerleterek Bektaşîlerin büyük çoğunluğunun bu fırkaya yakınlığın ve sempatinin ötesinde bizzat mensup olduklarını vurgulamıştır. Cemiyetin içinden gelen biri olarak Ertürk'ün bu tespiti ve cemiyetin önemli isimlerinden bazılarının da Bektaşî olması, Bektaşîlerle İttihat Terakki arasındaki bağın ne denli kuvvetli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Alevi-Bektaşîler, Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan önce I.Dünya Savaşı'nda da ülkenin savunmasında cephelerde de yerini almışlardır. Bunlardan biri de I.Dünya Savaşı'nda kurulan ve Kafkas Cephesi'ne gönderilen Hacıbektaş Dergahı Piri Cemalettin Çelebi'nin başında olduğu "Bektaşî Mücahidin Alayı"dır. Cemalettin Çelebi bizzat bu birliğe komuta etmiştir. Bu gönüllü birlik tüm Anadolu ve Rumeli Alevi-Bektaşîleri ayaklanmaya çağırmıştır. Birlik Doğu Cephesi'nde savaşa katılmıştır. Böyle bir birliğin oluşumu, Doğu'da bilhassa Alevi yörelerde milis örgütlenmelerin hızla yayılmasını teşvik etmiştir. Birçok Alevi ileri gelenleri bu birlikle bağ kurmuş, yardım etmiştir. Doğu Alevileri bu Bektaşî Alayı'nı örnek alarak milisler biçiminde örgütlenmişlerdir. Doğudaki Kuva-yı Milliye teşkilatının oluşum sürecine de katkı sağlamışlardır.

Bektaşî tekkelerinin de ulusal direnişin insan, silah ve para kaynağının da oluşumunda önemli katkıları olmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya birçok önemli şahsiyetin bu tekkeler aracılığı ile gönderildiği bilinmektedir. Bu paralelde İstanbul'daki Bektaşî tekkelerinden Şah Kulu Sultan Dergahı, Gözcü Baba tekkesi ve çevreleri ile bahçe ve binaları korunaklı yerlerdi. Bu nedenle İngiliz askerleri ve işgal

kuvvetleri,buraların pek farkına varamamakta ve buralar Kuva-yı Milliye için adeta birer üs olarak kullanılmaktaydılar.

Mustafa Kemal henüz Milli Mücadele'nin başlarında, Havza'ya gittiği ve 25 Mayıs 1919'da halkın karşısına çıktığı zaman ona destek olan kişilerden biri, Ali baba adında nüfuzlu bir Bektaşî Babası idi. Ali Baba, sahibi olduğu Mesudiye Oteli'ni 22 gün boyunca ona tahsis etmiş ve Mustafa Kemal'in Havza Belediye Başkanı İbrahim Bey ile ilişki kurmasına yardım etmiştir. Atatürk Erzurum ve Sivas Kongrelerini akdettikten sonra,Ankara'ya gelmek üzere 18 Aralık 1919 tarihinde Sivas'ta hareket etti.Aynı 19'unda Kayseri'ye geldi.Kayseri'den Hacıbektaş Nahiyesine gitmeye karar verdi.Çünkü Kızılbaş ve Bektaşîlerin Orta Anadolu'da rolleri büyüktü.Atatürk sayıları milyonlara varan bu zümreyi ihmal edemezdi ve Hacıbektaş Çelebilerini onlarla görüşmeyi münasip gördü. Bu süreçte olaylardan, tanıkların anlatımlarından ve belgelerden Alevi/Bektaşîlerin büyük çoğunluğunun Cumhuriyet'ten yana taraf oldukları dolayısıyla da Milli Mücadele'yi destekleyecekleri anlaşılmaktadır.

Alevi/Bektaşîlerin büyük çoğunluğunun Mustafa Kemal ve hareketini desteklemeleri ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasında ve yapmış olduğu çalışmalarda da devam etmiştir. Birinci TBMM'de Mustafa Kemal kendisi başkan iken,ikinci başkan vekilliğine Cemalettin Çelebi Efendiyi getirmekle kalmamış, çeşitli Alevi yörelerden bir çok Alevi Bektaşî ileri geleni meclise millet vekili olarak çağırmıştır.Bu olay Anadolu'daki Alevilik tarihinde daha önce pek görülmemiş bir olaydır.Daha önceleri devletin arka plana ittiği Aleviler,şimdi devletin en yüksek karar organı olan mecliste çalışma yapmak için seçilmişlerdi.Bu onlar için önemli bir sosyal değişimdi. Hacıbektaş Veli Dergahı Postnişi ve tüm Anadolu ve Rumeli Alevi/Bektaşîlerinin dini önderi olan Cemalettin Çelebi'nin Mustafa Kemal tarafından, milletvekili ve TBMM Başkanvekilliği'ne getirilmesi ayrıca Alevi/Bektaşîler tarafından bir onurlandırma olarak da düşünülmektedir. Meclis çalışmalarının ve mecliste ortaya çıkan I.veII.Grup ihtilafı sırasında da Alevi/Bektaşîler sürece müdahil olmuşlardır.Mayıs 1922'de Cemalettin Efendi'nin yerine geçen kardeşi Veliyettin Efendi Ankara'ya gelmiş, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yanında olduklarını bir kez daha göstermiştir.

Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet'in ilanından sonra tarikatları kapatma yönündeki girişimi öncesinde küçük bir araştırma yapmış ve bazı tarikat liderleri ile konuşmuştur. Tarikat ve tekkelerin kapatılmasının gerekçesini oluşturmayan Alevi-Bektaşiler tarikat ve dergahlarının diğerleriyle aynı tutularak kapatılmasını biraz kırıncı ama tepkisiz karşılamışlardır. Atatürk'e, devrimlerine bağlılık, rahat yaşayabilecekleri ve içtenlikle benimseyebilecekleri bir düzen olarak görmeleri onları bu durumu olup-bittiyle, sükunet içerisinde karşılamalarına ve kabullenmelerine neden olmuştur. Cumhuriyet devrimlerinin ve laikliğin toplumlarını kucakladığını ve inançlarını güvenceye aldığını düşünmüşlerdir. Laikliğin kendilerine inanç, ibadet ve vicdan özgürlüğünü tanıyacağına inanmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

2. Yayınlanmış Kaynaklar

A. Kitaplar

Akşin , Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele c.I*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992

Altuğ, Yılmaz, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul 1983

Altuntaş,İbrahim, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra Bektaşî Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi*,Yüksek Lisans Tezi,İstanbul 2005

Armaoğlu,Fahir, *19.yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay,Ankara 1997

Arıburnu, Kemal, *Sivas Kongresi İstanbul'dan Anadolu'ya kadar olaylar ve anılarla*,ATAM Yay.,Ankara 1997

Aslanoğlu, İbrahim, *Söz Mülkün Sultanları* , Erman Yay.,İstanbul 1985

Aşıkpaşazade,Ahmet, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, haz:Ahmet Nihal Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1970

Atalay, Adil Ali, *Gel Kendine Deli Gönül*,Can Yayınları,İstanbul 1988

Atalay,Besim, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, trc.Vedat Atıla,Ant Yay,İstanbul 1991

Atatürk, Nutuk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969

Atatürk Araştırma Merkezi, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara 2008

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,haz.Ali Sevim,İzzet Öztoprak, ATAM Yay.,Ankara 2006

Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.III, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1989
-----, *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara 1969

Ayar,Mesut, *Bektaşilikte Son Nefes:Yeniçeriliğin Kaldırılmasından sonra Bektaşilik*, Giza Yay., İstanbul 2009

Aybars,Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, Atatürk İlkeleri ve İnk Tar. Yay., İzmir 1995

Aydemir,Şevket *Süreyya, Tek Adam: (Mustafa Kemal'in Hayatı)1881-1919*, Remzi Kitapevi,İstanbul 1966

Bakiler,Yavuz Bülent, *Aşık Veysel,Hayatı ve Şiirleri*, Tercüman Yayın, İstanbul ,1986

Balivet, Michel, *Şeyh Bedrettin: tasavvuf ve isyan*, TVYY, İstanbul 2000

Bardakçı, Cemal, *Alevilik-Ahilik Bektaşilik : milli,tarihi,dini,ictimai,siyasi,iktisadi ve idari bakımlardan*, Ankara 1950

-----, *Kızılbaşlık Nedir?* Işık Matbaası, İstanbul 1945

Barkan, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Devişleri*, Hamle Basın yayın, İstanbul.

Başgöz, İlhan, *Aşık Ali İzzet Özkan-Yaşamı,Sanatı Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1979

Bayar,Celal, *Bende Yazdım:Milli Mücadeleye Giriş*, Baha Matbaası,İstanbul 1969

Belen,Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı:askeri,siyasi ve sosyal yönleriye*, Kültür ve Turizm Bakanlığı,Ankara 1983

Birdoğan, Nejat, *Alevilik:Anadolu'nun gizli kültürü*, Berfin Yayınları, İstanbul 1994

-----,*Anadolu ve Balkanlarda AleviYerleşmesi: Ocaklar, Dedeler, Soyağaçları*,Mozaik Yay.İstanbul 1995

-----, *İttihat-Terakki'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırması/Baha Sait Bey*, Berfin Yay,İstanbul 1999

Birge,John Kingsley, *Bektaşilik Tarihi*, trc.Reha Çamuroğlu, Ant Yay., İstanbul 1991

Borak , Sadi, *Atatürk ve din*, Anıl Yayınevi, İstanbul 1962

Bozkurt, Fuat, *Aleviliğin Toplumsal Tarihi*,Yön Yay, İstanbul 1990

-----, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevlik*, Kapı Yay,İstanbul 2006

Bruinessen, Martin Van, *Ağa, Şeyh ve Devlet: Kürdistan'ın sosyal ve politik örgütlenmesi*, trc. Remziye Arslan, Özge Yay., Ankara, s.365

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev:Erol Üyepazarcı, TVYY, İstanbul 2000

Celepoğlu, Ayşegül, *Türk Dil Kurumunun Kurucu Başkanı Samih Rifat:Hayatı ve Eserleri*, TDK., Ankara 2008

Cevdet Paşa, Ahmet, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966

Çakır,Meryem, *TBMM Tutanaklarında İç İsyandar (1920-1934)*, Yüksek Lisans Tezi,M.Ü.,İstanbul 2005

Çamuroğlu, Reha , *Tarih,heterOdoksi ve Babailer*,Metis Yay,İstanbul 1992

-----, *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye*, İstanbul 1994

Çelebi,Elvan,*Baba İlyas-i Horasani ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi*,haz: Ahmet Yaşar Ocak-İsmail E.Erünsal, İstanbul 1984

Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi*,Milli Mücadele ve T.B.M.M. I.Dönem,1919-1923, c.III, Ankara,1995

Eraslan, Cezmi,*Osmanlı Devleti 'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yay, İstanbul 2006

Erer, Tekin, *Türkiye 'de Parti Kavgaları*,Ticaret Postası Matbaası,İstanbul 1963

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Samih Rifat Hayatı ve Eserleri*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1946

Eröz, Mehmet, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1991

Erzurumlu Aşık Garip Bektaş , *Geldim* , İstanbul 1985

Esengin, Kenan, Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar, Ağrı Yay.,İstanbul 1975

Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Alevilik Bektaşilik*,Yeni Çığır Yay, İstanbul 1980

Faroghi, Surayia, *Anadolu 'da Bektaşilik*, çev: Nasuh Barın, Simurg Kitapçılık, İstanbul 2003

Fığlalı, Ethem Ruhi, *Türkiye 'de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yay., Ankara 1980

Fırat, M. Şerif, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1981

Goloğlu, Mahmut, *Erzurum Kongresi*, c.I, Nüve Matbaası, Ankara 1968

Gölpınarlı, Abdülbaki, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yay, İstanbul 1985

-----, *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilayetname/ Hacı Bektaş-i Veli*,İnkılap Kitapevi, İstanbul 1958.

Gökbilgin, Tayyip , *Rumeli 'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1975

- Gülçiçek, Ali Duran, *Alevilik-Bektaşilik İle İlgili Deyim ve Kavramlar*, İstanbul 2004
- Güler, Ali, *Atatürk'ün Soyuy; Kızıloğuzlar ve Konyarlar*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005
- Gündoğdu, Cengiz, *Hacı Bektaş-ı Veli öğretisi ve takipçileri hakkında metodik yeni bir yaklaşım*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2007
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yay., Ankara 1991
- Hasluck, Von, *Bektaşiliğin Coğrafi Dağılımı*, çev:Turgut Koca, A.Nezih Erginsoy, Ufuk Matbaası, İstanbul 1991
- Hasluck, Firederic William, *Bektaşilik Tetkikleri*, trc.Ragıp Hulusi, Devlet Matbaası, İstanbul 1928
- Irmak, Sadi, *Atatürk Devrimleri Tarihi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1981
- İğdemir, Uluğ, *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK Yay., Ankara 1999
- Kalafat, Yaşar, *Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, karakteri, dönemindeki iç ve dış olaylar*, Boğaziçi Yay., Ankara 1992
- Kansu, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986
- Kara, Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay, İstanbul 1990
- Kara, Seyfullah, *Selçukluların Dini Serüveni: Türkiye'nin dini yapısının tarihsel arka planı*, Şema Yayınevi, İstanbul, 2006
- Kardeş, Sırrı, *Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de*, Ankara 1950
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, T.T.K., Ankara 1994
- Kehale, Abdullah, *Milli Müvcadele'de İç İsyenlar ve Cemil Cahit Toydemir'in anıları*, Ç.Y.D.D. Yay, İstanbul 1997
- Kemali, Ali, *Erzincan: tarihi ,coğrafi, toplumsal, etnografi, idari, ihsai inceleme araştırma tecrübesi*, Kaynak Yay, İstanbul 1992
- Kılıç Alinin Hatıraları*, Derleyen Hulusi Turgut, Türkiye İş Bank.Yay., İstanbul 2005
- Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi I*, Ankara 2000
- Kinross, Lord, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1961

Koca, Turgut, *Bektaşî Nefesleri ve Şairleri:13.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1990

Koca, Şevki, *Bektaşîlik ve Bektaşî Dergahları*, Cem Vakfı Yay., İstanbul 2005

Kocadağ, Burhan, *Alevi-Bektaşî Tarihi*, Can Yay, İstanbul 1992

-----, *Şahkulu Sultan Dergahı ve İstanbul Bektaşî Tekkeleri*, Can Yay, İstanbul 1998

Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara 1978

Kongar, Emre, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, Remzi Yay, İstanbul 1981

Köprülü, Mehmet Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, haz.Metin Ergun, Akçağ Yay, Ankara 2005

-----, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1976

-----, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi: Ortaçağ ve yeniçağ Türklerinin halk kültürü üzerine coğrafya ,etnografya, etnoloji, tarih ve edebiyat lugatı*, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1935

Köstüklü, Nuri, *XII.Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, C.III*,Ankara,TTK, 1999,s.1135-1136

Kutay, Cemal, *Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006

Küçük, Hülya, *Kurtuluş Savaşında Bektaşîler*, Kitap Yay.İstanbul 2003

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, trc. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1993

Mardin, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, trc. Fahri Unan - Mümtazer Türköne, İletişim Yay, İstanbul 1996

Melikoff, İrene, *Hacı Bektaş: efsaneden gerçeğe*, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul,1998

-----, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik, Bektaşîlik Araştırmaları*, trc.Turan Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul,1993

Merdanoğlu, Hüsnü, *Kemalizm ile Bütünleşen Alevilik*, Müdafaa-i Hukuk Yay., İstanbul 2009

Meydan, Sinan, *Atatürk İle Allah Arasında*, İnkılap Kitapevi,İstanbul 2009

- Mumcu, Uğur, *Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925*, U.M. Vakfı Yayınları, İstanbul 1999
- Nasrattınoğlu, İrfan Ünver, *Aşıkların Diliyle Atatürk*, Ankara 1976
- Noyan, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Cilt 5, Ardıç Yay, Ankara 2002
- , *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik; Ünlü Bektaşiler ve Bektaşi Babaları*, Ardıç Yay, Ankara 2003
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı; Aleviliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu*, Dergah Yayınları, İstanbul 1996
- , *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler: tartışma ve panel bildirileri*, İmge Yay, Ankara 2000
- , *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1998
- , *Osmanlı İmparatorluğunda marjinal sufilik*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992
- , *Zındıklar ve Mülhidler*, T.V.YY., İstanbul 1999
- Olson, Robert, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı*, çev: Bülent Peker, Nevzat Kıracı, Öz-ge Yay., Ankara 1992
- Ortaylı, İlber, *Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi, Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler*, Turhan Kitapevi, Ankara 2000
- Otyam, Fikret, *Hu Dost*, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, Ankara 1964
- Öz, Baki, *Belgelerle Koçgiri Olayı*, Can Yay., İstanbul 1999
- , *Çağdaşlaşma açısından Tarikat ve Tekkelerin Kapatılması Olayı*, Can Yay. İstanbul 2004
- , *Kurtuluş Savaşı'nda Alevi-Bektaşiler*, Can Yay, İstanbul.
- Öz, Gülağ, *Yeniçeri-Bektaşi İlişkileri ve II. Mahmut*, Uyum Yay., Ankara 1997
- Özgül, Vatan, *Dimetoka'dan Erzincan'a Bir Alevi Aşireti Balabanlılar*, İstanbul 2005
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Tarih Boyunca Bektaşilik*, Yeni Boyut Yay, İstanbul 1992
- Ramsaur, Ernest Edmondson, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, trc. Nuran Yavuz, Sander Yay, İstanbul 1982
- Sabis, Ali İhsan, *Harp Hatıralarım, Birinci Cihan Harbi*, Nehir Yay, İstanbul 1990
- Sait, Baha, *Türkiye'de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, haz. İsmail Görkem, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000

Sav,Ergun, *Atatürk ve iki büyük Türk düşünürü Namık Kemal - Ziya Gökalp : inceleme* , Bilgi Yay., Ankara 2001

Sayan,Ali Rıza, *Tarihin Getirdikleri*, Gençlik Basımevi, İstanbul 1978

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Burçak Yay., İstanbul 1968

Şahin,Tahir Erdoğan, *Erzincan Tarihi:Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde*,1985

Şahin, Teoman, *Alevilere Söylenen Yalanlar:Bektaşilik Soruşturması*, Armağan Yay, Ankara 1995

Şapolyo, Enver Behnan, *İstanbul ve Millî Mücadele'nin İç Âlemi*, İstanbul 1967

-----, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Rafet Zaimler Yay., İst 1958

-----, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi İstanbul 1972

Şener, Cemal, *Atatürk ve Aleviler*, Etik Yay, İstanbul 2006

Toker, Metin, *Şeyh Sait ve İsyanı*, İstanbul 1998

Tuncay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması*,Ankara 1981

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul,1996

Türkdoğan, Orhan, *Alevi-Bektaşî Kimliği, Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yay, İstanbul 1995

Ulubelen, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye: 1896-1908*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1967

Ulusoy, Celalettin, *Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu*, Akademi Matbaası, Ankara 1986

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kapıkulu Ocakları*, Ankara 1988

-----, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1982

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, ÜlkenYay, İstanbul 1974

Yaman, Ali, *Alevilik nedir?* Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul.

-----, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik,Bektaşilik*, İstanbul 2006

Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilikle ilgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli yayınlar,Alevi Kimliği*, İstanbul 1980

Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, trc.Nüzhet Salihoğlu, Bağlam Yay, İstanbul 1987

B. Makaleler

Abbaslı, Mirza : “Safevîlerin Kökenine Dair”, *Belleten*, cilt: XL, sayı: 158, Nisan 1976,

Aksoy, Mustafa : “Türk Kültüründe Alevilik”,*Sosyoloji Konferansları: 24. Kitap İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Yayını*, İstanbul, 1993

Aktaş, Ali : “Balkanlarda Kızılbaşlık”, *Cem Dergisi*, sayı: 64, Mart 1997, .

Ant, Metin : “XVI. Yüzyılda Dervişler ve Tarikatlar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.I, sayı: 5, Haziran 1970,

Arısoy, Süleyman : “Halk Ozanımız Aşık Veysel”, *Sivas Folkloru*, sayı: 17, Haziran 1974

Aslanoğlu, İbrahim : “Aşık Veli’nin Yayınlanmamış Şiirleri”, *Sivas Folkloru*, sayı: 2, Ocak 1973.

Atalay,Besim, “ Son Bektaşiler,” *Yakın Tarihimiz*, c.I, 1962

Aytaç, Kemal : ”Hacı Bektaş-ı Veli”, *Milli Kültür*, c.5, sayı: 46, Eylül 1984

Babinger, Franz : “Anadolu’da İslamiyet”, Çev: Mehmet Yaman, *Cem Dergisi*, sayı: 55, Aralık 1995

Balkanlı, Hüsniye : “Hacıbektaş Köyünde Duyup İşittiklerim”, *Milliyet Gazetesi*, 1 Aralık 1953.

Bardakçı,Cemal, “Atatürk’ün, Kuvayı Milliye Hareketinin Merkezi Yapmak Üzere Ankara’ya İlk Gelişi,” *Yakın Tarihimiz*, c.I, 1962,

Bayrı, M.Halit : “Bektaşî Şairleri I, Vehbî”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 2, Eylül 1949

Beşe, Enver : “Anadolu’da Göçebe Türkler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı : 31, Şubat 1952

Birdoğan, Nejat : “Kızılbaşlık : Ortaya Çıkışı, Dünü ve Bugünü”, *Bilim ve Ütopya*, sayı: 10, Nisan 1995

Birdoğan, Nejat, “Kurtuluş Savaşımızda Atatürk ve Alevi Birlikteliği ÜzerineNotlar,”*Müdafaa-i Hukuk*,1999

Birge, John K. : “Bektaşilik”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Çev: Öz Dokuman, sayı: 7, İstanbul, Ağustos 1966

Boratov, P.Naili, Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri, *S.B.Fak.Dergisi*,c:36,No:1,4

Çelik,Kemal , Milli Mücadele’de İç İsyanlar,Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri, *A.Ü. TİTE,Atatürk Yolu Dergisi*,sayı:40,Kasım 2007,

Çukurova, Bülent, “Kurtuluş Savaşında İstanbul Gizli Grupları”,Ankara,*ATAM Dergisi*,sayı:5,C.II,Mart 1986

Giray,Muharrem, İstanbul’un işgalinde gizli bir teşkilat,Karakol Cemiyeti, *Yakın Tarihimiz*,1962

Gölpınarlı,Abdülbaki, “ Kızılbaş” İA, (MEB),c.VI, (1993)

Gültekin, Mehmet Bedri : “Alevilik, Cumhuriyet Devrimi ve Laiklik”, *Bilim ve Ütopya*, Eylül 1996.

H., Sezer, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışının Taşradaki Yansıması*,Tarih Araştırmaları Dergisi,Cilt XIX,Sayı 30,Ankara 1998

İlgürel,Mücteba, “*Yeniçeriler*”,İA., MEB,c.III, s.389-390, İstanbul,1986

Kara,Mustafa, “ Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tasavvuf ve Tarikatlar,” *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c.IV, İst.,1985

Karal, E.Z., “ *Mahmud II,*” İA (MEB), c.VII, 1993, S.165-170

Koçu,R.Ekrem, “Bektaşiler,Bektaşî Tekkeleri,” İst.A., c.V, 1961

-----, Yeniçeriler ve Bektaşilik, Hayat Tarih Mecmuası, Cilt III, Sayı 10, İstanbul 1970

Konbache, Marcus : “Münzevilikten Gaziliğe :Geyikli Baba, Osmanlı Menâkıbnâmelerinden Bir Kesit”, *Toplumsal Tarih*, Aralık 1995

Köprülü,M.Fuad, “Abdal (Edebiyat),” İA (TDV), c.I, 1998

-----, “Abdal Musa”, *Türk Kültürü*, c.XI, sayı: 124, Şubat 1973

-----, “ Hacı Bektaş Veli,” *İA (MEB)*, c.II, 1993

Küçük, Hülya, “Cumhuriyet Döneminde Bektaşilik,” *Uluslar arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*, Isparta 2005.

Melikoff, İrene, “Namık Kemal’in Bektaşiliği ve Masonluğu”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 6, Aralık 1988

Musa Kazım, Ben Farmason Değilim,” *Yakın Tarihimiz*, c.I, 1962

Köstüklü, Nuri, “ Balkan ve I.Dünya Harplerinde Mevlevihaneler,” *XII.Türk Tarih Kongresi*,1994,Ankara.

Ocak,A.Yaşar, “Bektaşilik,” *İA, (TDV)*, c.V, İst.,1992

Öz, Baki, “Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılışında Avrupa’nın Rolü,” *Cem Dergisi*,s.12, Mayıs 1992

Özkaya,Yücel , Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, *ATAM Dergisi*, c.4, sayı.10, Kasım 1987.

Soyyer,A.Yılmaz, “Bektaşî Tekkelerinin 1826’da Kapatılışını Anlamak”,*Uluslar arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I*, Isparta 2005.

Şekercioğlu, Hüseyin, “Atatürk’ün Soy ve Sülalesi Hakkında Anadolu’da Yaptığım Araştırmalar,” *Türk Kültürü Dergisi*, sayı.145, Kasım 1974

Tekeli, İlhan, *Dünden Bu güne İstanbul Ansiklopedisi*,Kültür Bakanlığı,Ankara 1994

Tevetoğlu, Fethi, “Hareket Ordusu,” *Türk Ansiklopedisi*, c.XVIII, İst.,1970

-----,Milli Mücadele Kahramanlarından Baha Sait Bey, *ATAM Dergisi*,Sayı 16,Cilt:6,Kasım 1989

Tuncay, Mete, *Milliyet Sanat Dergisi*, Tasavvuf – Tarikat-Tekke,7 Ekim 1977, Sayı:246, s.25

Turan, Ömer , Milli Mücadele Lehine Kamuoyu Oluşumunda Din Adamları, *ATAM Dergisi*,sayı:45, c.XV, Kasım 1999

Ülkütaşır, M.Şakir, Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeri Ocağı, *Hisar Dergisi*,Cilt 9,Sayı 68, İstanbul 1969

Yetkin,Çetin, Ulusal Kurtuluş Savaşımız,Atatürk ve Aleviler, *Müdafaa-i Hukuk Dergisi*, Sayı 4

Ziya Paşa, “Bektaşilik,” Yeni gün, 8 Mart 1931

C. Gazeteler, Ansiklopediler ve Dergiler

A.Ü. Atatürk Yolu

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Cem Dergisi

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Hayat Tarih Mecmuası

Hisar Dergisi

İslam Ansiklopedisi

Milli Kültür

Milliyet

Milliyet Sanat

Müdafaa-i Hukuk

NTV Tarih

Sivas Folkloru

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Tarih Araştırmaları

Tarih ve Toplum

Toplumsal Tarih

Türk Folklor Araştırmaları

Türk Kültürü

Türk Yurdu

Türkiye Ansiklopedisi

Yeni Gün

Yakın Tarihimiz

EKLER

EK 1. BELGELER

	BELGE LİSTESİ	Sayfa No
Belge 1	Bektaşiliğin 1826'da kaldırılması,yeni Bektaşi tekkelerinin yıktırılması, Bektaşi dervişleri ve Bektaşi olmakla suçlanan bazı din bilginlerinin sürgün edilmesi ile ilgili belge.....	147
Belge 2	Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Erzincan Kaza Teşkilatı tarafından Erzincan'da yaşayan bir Alevi-Bektaşi Aşireti olan Balabanlıların lideri Gül Ağa'ya gönderilen mektup.....	148
Belge 3	Bektaşi Mücahit Alayı Kumandanından Dahiliye Vekaleti'ne çekilen bir telgraf.....	149
Belge 4	Elazığ Valisi Sabit Bey'in Bektaşi Mücahit Alayı Komutanlarından Gül Ağa'ya gönderdiği telgraf.....	150
Belge 5	Kırşehir ve civarında teşkil edilen Gönüllü Bektaşi Alayına sancak verilmesi ile ilgili emir.....	151
Belge 6	Kırşehir ve civarında teşkil edilen Gönüllü Bektaşi Alayı'na Sancak verilmesine dair İrade.....	151
Belge 7	Mustafa Kemal Paşa'nın IX.Ordu Müfettişliğine atanma haberini veren Gazete sayfası	152
Belge 8-a	Ankara Vilayeti'nden Dahiliye Nazırlığı'na çekilen telgraf.....	153
Belge 8-b	Ankara Vilayeti'nden Dahiliye Nazırlığı'na çekilen telgrafın Sureti.....	154
Belge 9	Mustafa Kemal'in Samsun'dan Konya'daki II.Ordu Müfettişliğine gönderdiği 26 Haziran 1919 tarihli telgrafi.....	155
Belge 10	Mustafa Kemal Paşa tarafından Hacı Bektaş Dergahında bulunan Salih Niyazi Dede'baba'ya yazılan 12 Ekim 1919 tarihli bir mektup.....	156
Belge 11-a	24 Mayıs 1920 tarihli Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının tutuklanması ve idamına ilişkin Padişah buyruğu.....	157
Belge 11-b	24 Mayıs 1920 tarihli Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının tutuklanması ve idamına ilişkin Padişah buyruğu'nun Sureti.....	158
Belge 12	Veliyeddin Çelebi'nin Hakimiyet-i Milliye'de 5 Mayıs 1338 (1922) tarihin de yayınlanan Beyannamesi.....	159

- Belge 13** Veliyeddin Çelebi'nin 25 Nisan 1923'te Yenigün gazetesi ile birlikte dağıtıldığı söylenen beyannamesi.....160
- Belge 14** Hacı Bektaş Dergahı Postnişi Cemalettin Çelebi'nin Meclis çalışmalarından. Muaf olduğunu gösteren belge.....161

بسم و دریم

هشتاد و نه روز و معلوم می بودیم که شادریک بولیده طولی بود مقوم به سبب معجزه معشرت او و لشکره ذنهار درستی که شکره کل
 را تمام و زنده از سر درستی فی زاده اید بیضا که زاده هر یک که بشقه افراطی جایزند مراد اختری زاده عارضه اختری ملک است زاده
 عبدالمقار در یک دفعی یک مستمور در نزد اطفاله انوکری فی نفی و اجدوری مکره بر قلعه او زر معصا بیکه ایدیم اختری در بیرون موی
 دفعی نفی در شینا از در مسکله داخله طرف برتر کردی ورود ایشیخ اطفاله در ایام است زاده اید یونم شخصی بهادی جانور نه می بودیم شینا
 قلعه طرفه کونردی و بوزنه مکره دفعی طرفه عماده بود مقوم عقاثر جاطه ده اولندری فقیهه و خیزه وقت اید به طرفی هستا اید بود
 سوتانو کرمانلو مرابانو قدرناو دفعی ختم خدمت سده دفعی معصه آخر ده اولندری وقت و اهتم اید
 بکاشید ماره سده دانه نقیر عاجزیم بالوسنه که استاقزی صدور بودیدونه خط همایونه سوکنفرونه شاهانه ری مال شعی رهبره اذعانت
 عیدانم ادره سماضو شیخ ادرم اوقی داعید بک دفعی منظور و معلومی اولجه عینه در حال ارسال و مخا بره اولنجه اندر فی نقضای
 ایداره اصابتا خاده ملوکانه ری اوزده شان زاده عطا اوقی هفتاد زاده طاهر بک و ابایی یوشع زاده راشد فی و اجدری
 استارتی در عقبه خیر و ارسال در بر منظومه بهد هم اولنجه سیدی عدو محبت بکنای نیکه لرزه حاعذ زه لرزه و محله دره قیوم و صاوش
 بکنای نیکه ری اولد فی با تحقیق افاوه اسج کلاری بایه برله نیز لده خاطر لرزه کلای ایلی نیکه به قیوم اوله اوزده بهد نیک زبینه عدلان
 ایدریش اولدیرد فی اوله بقدرک هماد فرمانداری باز در بیایه مبتکر فی تعبیه و سیاست بقدرک اجری نقض لرزه مبارکی ایدر
 نیز لده دفتر و نامه طغوز عدو نیکه ره دفعی فنی و جله قیوم نیکه و سازه دده بری باش و معتدینه بر رنده نظرات و طرف شیخ ایدر
 بر بیرون قادی ترغیب به سدی جمله سر اخرج و اعظم قلمنج اولغیه واده جفری نیکه ری بفته با صوب شیخ و مرید بری ایدر وقت
 و قبولی تغییر بک جاک اولدیرد نیا ایدر و فناندر چه خانه به کتور بزرگ جسی و جمع و بوزنه بهد اوقی متا ایدر و اعد بک با تحقیق
 خبر دیره کلاری سائیکه لر حقت دفعی بود جله اجرا اولنجه بون کران بزرگ حقت و کران نیکه لرک اهدی حضرت افضا لرزه
 ایدر اولدیرد و در کیمه خاکای کیمای سوشا هیدر نیکه بهد ره شهید کده که نیکه نیک اولدیرد ایدر ایدر ایدر ایدر ایدر
 قولدیرک سکی شادق اولنچ بونسی بر نیکه به تعبیه و نامه مامور لرک اسلجی شادق صورتید ایدر ده اکا با شادق اولدیرد ایدر ایدر
 طبعه طرفه ایدر شانه شاهانه ری اوزده دفتر مذکور بر صورتی حقا و بیایه سائره تعبیه و نامه مامور لرک اسلجی و دفعی مامور لرک
 ایدر بزرگ نقییم خاکقدم مکارم توأم ملوکانه ری فلسفی محاط علم عالم ارای ظل ایدر بری بوزنه سوتانو کرمانلو
 مرابانو قدرناو دفعی ختم خدمت بادشاهم حضرت نیکه

ایدر ایدر ایدر ایدر ایدر
 ایدر ایدر ایدر ایدر ایدر
 ایدر ایدر ایدر ایدر ایدر

HAT : 500/24493

Belge 1 : Bektaşiliğin 1826'da kaldırılması,yeni Bektaşî tekkelerinin yıktırılması,Bektaşî dervişleri ve Bektaşî olmakla suçlanan bazı din bilginlerinin sürgün edilmesi ile ilgili belge. BOA,Hatt-ı Hümayun, No:24493

عربی
اتحاد و ترقی
ارزینجان

منه
ارزینجان
۶

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Âzâsından
Halil Ağazade Gül Ağa'ya

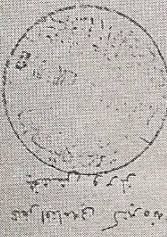
Erzincan
6

Muhterem Kardeş,
Cemiyetimizin ittihad kulübüne azâ intihap olundunuz. Kulübün reisi ve
azâlar ile görüşülerek mübârek vatanımızın her suretle teâlisine müttahi-
den ibzâl-i hamiyet etmenizi bekleriz. Aziz kardeş.

12 Mayıs 1326

Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti
Erzincan Kaza Heyet-i Merkeziyesi resmî mührü (10 Temmuz 1324)

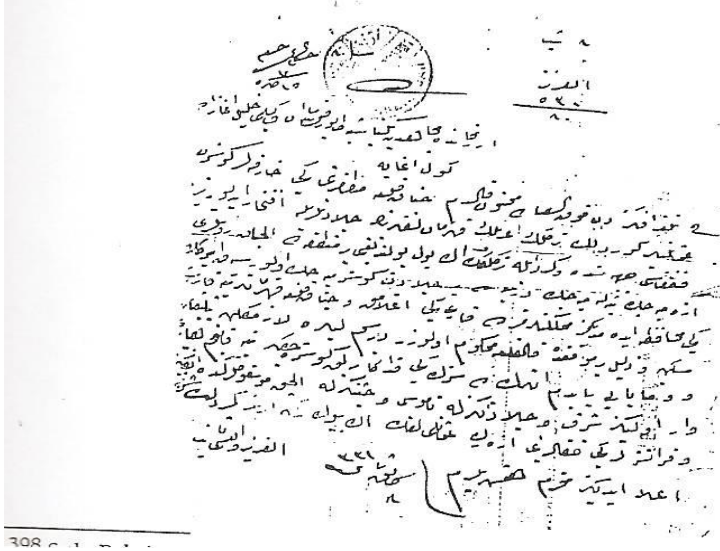
Belge 2 : Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Erzincan Kaza Teşkilatı tarafından Erzincan'da yaşayan bir Alevi-Bektaşî Aşireti olan Balabanlıların lideri Gül Ağa'ya gönderilen mektuptan Gül Ağa'nın, İttihat ve Terakki Cemiyetine kabul edildiği anlaşılmaktadır.
Vatan Özgül, a.g.e., s.92

		مرمه نومردسی واسطه ساگرسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی	
مرمه نومردسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی		مرمه نومردسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی	
مرمه نومردسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی		مرمه نومردسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی	
مرمه نومردسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی		مرمه نومردسی تاریخ دقیقه ساعت اولکلان شکره [] نامورد اضراسی	

اول کلان شکره تقویر لادن بری ایچانه کورده سلیش اولکلان شکره

(1) اول کلان شکره تقویر لادن بری ایچانه کورده سلیش اولکلان شکره

Belge 3 : Bektaşî Mücahit Alayı Kumandanından Dahiliye Vekaleti'ne çekilen bir telgraf.
BOA, DH-I-UM, E-15/44

Elaziz
530/80

Telgraf

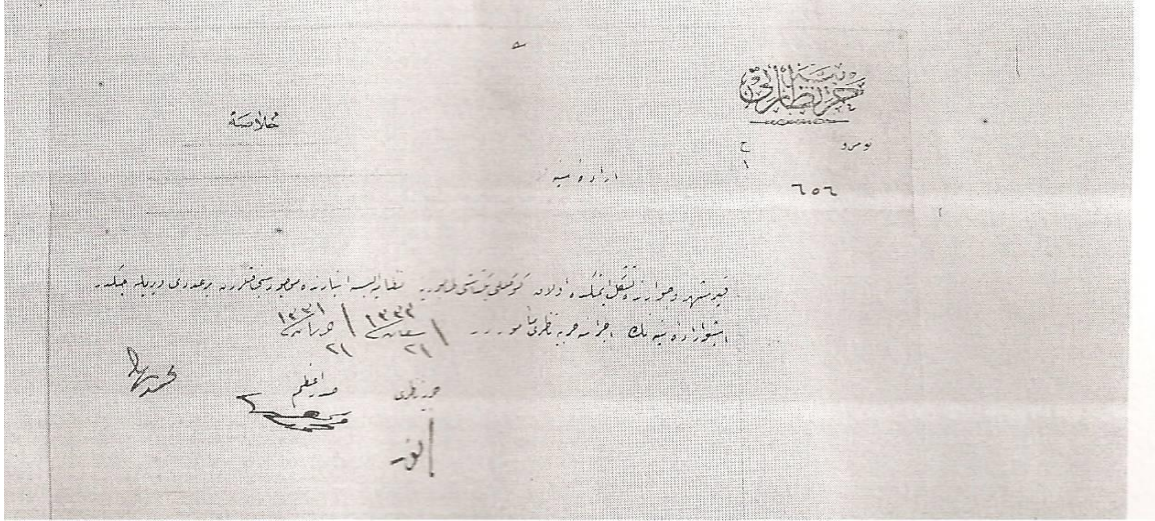
Erzincan PTT damgası
8/H. 7/15 sıra

Erzincan'da Mücâhidîn-i Bektâşîyye Tabur Kumandan Vekili
Halil Ağa-zâde Gül Ağa'ya.

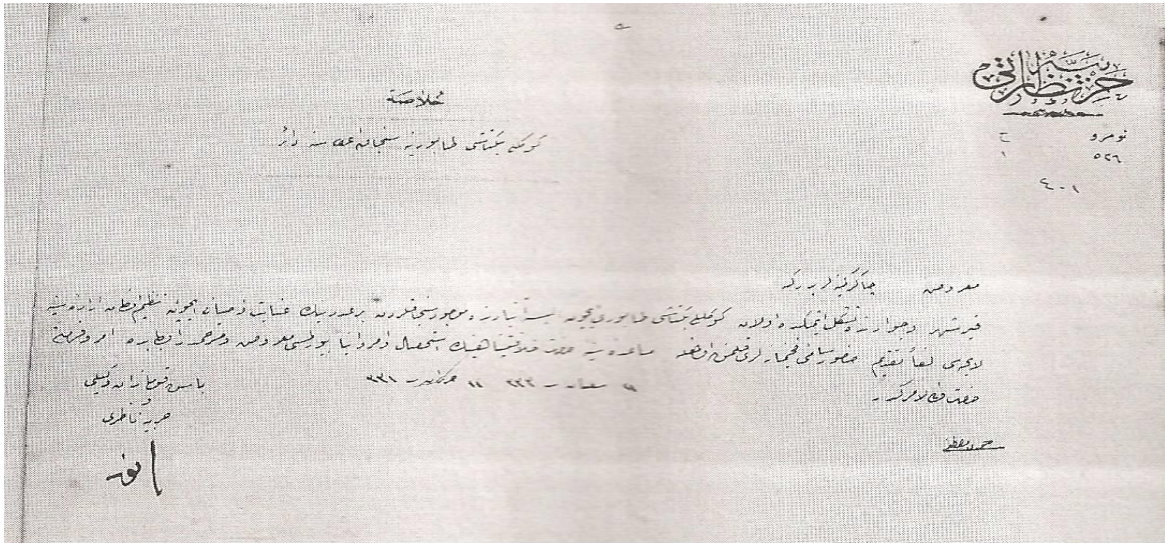
Telgrafınızdan fevkalade memnun kaldım. Çanakkale muzafferiyeti gibi harikalar gösteren Osmanlılar Kürtlük, Türklük, Araplık kahramanlıklarının celâdetleri ile iftihar ediyoruz. Kafkas cephesinde ve Kürt ile Türk-lükün en bol bulunduğu bir mıntıkada alçak Rusları ezemeyecek tepele-meyecek derecede bir celâdet gösterecek olursak, erkek gibi muhafaza edemediğimiz memleketimizde karı gibi ağlamak ve Çanakkale kahr-a-manlarına karşı miskin ve zelif bir mevkide kalmaya mahkum oluruz. Dersimlilere lazım gelen tebligat ve vesayâyı yaptım. Onların da sizin gi-bi fedakârlık göstereceklerine kâniyim. Haydi, var olunuz. Şeref ve celâ-detinizle namus ve haysiyetinizle alçak Moskofların da İngiliz ve Fransız-lar gibi kafalarını ezerek Osmanlılık'ın en büyük rüknü olan Kürtlük şe-refini de i'lâ ediniz muhterem hemşehrilerim.

8 Kânun-i Sâni 1331
Elaziz Valisi Sabit

Belge 4 : Bu telgrafta Elazığ Valisi Sabit Bey'in Kafkas Cephesinde mücadele eden Bektâşi Mücahit Alayı'na güvendiği ve bu birlikte önemli görevler üstlenen Balaban Aşireti lideri Gül Ağa ile bazı düşüncelerini paylaştığı anlaşılmaktadır. Vatan Özgül,a.g.e., s.112

Belge 5: Kırşehir ve civarında teşkil edilen Gönüllü Bektâşi Alayına sancak verilmesi ile ilgili emir. 11 Şaban 1333
BOA, İrade-i Harbiye, Vesika no: 32

Belge 6 : Kırşehir ve civarında teşkil edilen Gönüllü Bektâşi Alayı'na Sancak verilmesine dair İrade.
BOA, İrade-Harbiye, Vesika No:32

زَمَان

۳۶۸

تاریخ: ۱۶ مای ۱۹۱۹
شماره: ۳۶۸
قیمت: ۱۰۰۰ لیر

هر صباح چیتاره تورک

بازار و سالیانه استخبارات و اخبار
و اخبارات داخلی و خارجی
و اخباری که در این روز

ارکان حربی

حربه فخریه
عربییه ریاسته
و ارکان حربیه
کومیسه ریسی
فوزی باشا
روم ایلی قلمچی
مفتیشکده
ارادتسلییه و انجمن
الجهادیه
حواله باشا
حرب عمومی باشا
سندیه بدانی قلمچی
فازجیا و سوریه
جیبیه حرطنده
ایضای حسن خدمت
سودانیه
باشای مشارالیه
سوکره ارکان حربیه
و صداه باشا
توفیق باشا
سندیه

شرق قطمانی مفتشلی

مانا بیک برآم لروردی لروردی قومانهای مصطفی
کال پاشا شرقی قطمان مفتشلیکه لیبیل ایدلمدو.

شرق قطمانی مفتشلیکه لیبیل ایدلمدو
مصطفی کمال پاشا

مصطفی کمال پاشا، حرب ستملری طرفنده، مختلف
حیة حرطنده قومی الساده کاراقلردو، بولرکلس،
مفتش ارکان عسکره مزدهمد، بکی وظیفه مأمورین
ایضا ایچون بر قاج کوناه قدر (ارصروم)
حربت ادهسک اولان باشای مشارالیه سوله بولر

بند قطمان
لوقالترنده
دود پارس
بند لوقای
رلدیکی کی
عالمیوب
دود مسیح
راند و سنا
مکالمینک
مرا یکجی
بشماری
اله دول
حکومت
ایچون
ت الفین
رئیسلیکه
جایلی
به ایجا

İstanbul'da yayımlanan ve Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Müfettişliğine atandığını haber veren 16 Mayıs 1919 (1335) tarihli Zaman gazetesinin 368 No.lu sayısından

انقده ولا يرضيه داره داره
تقد خاتم زبد صديقه

مصطفى طالع باشا در نقاسی دود آقام ساعت اوج رادوزن انقده به داخل ادره طو غریب حضرت
با برام دلی قدس سره العالی حضرتین تربت سرفه زین زیارت ایند که حکمه حکومت شیخا هز طو غریب
بیکدم اهالی طغنه سرکاره آفتیله ادره به التوبه قرباندرنج و خلافتناه اعظم و بادشاه
مظلم افریم حضرتین دودت و ملتک سعادت نامه دعا اید که حکمه مومنان طغنه
عیه مانده بر نظره ایراد اید برک فقم ولا یخ و تقوا رود تو مانده انقده دره جانی
دعوته آرام اید لسه و بعد ایل سز دیز و بر سه اولاد و قائم دیز محض اولاد نه رعیت
مکتب اکتیدر استقباله سخته اوج ساعتک مسخره دن عموم انقده اهل اید ملحقه
کله شرف و اعیان و مدافعه حقوقه میده هیت ادره اید کز تک ملحقه کله
بیکدم سولرس قواس میده افراس اشراک ایدیک و بر بیکدم اهالی وقادیر و بر بیکدم
بر ساعتک مسخره ده بر اید حکومه قدره ایل لیلی اولد رده استقباله شتاب
ایته کدری و هیتیک میده ها و صیمی آفتیله ایدیکه کدیکه دانقده زی بیکدم طغنه
تلیخ و قالقانه اویون اویانده مین مستقبیلک برشم مایه صلح اولدین حالده
اوقانه برضا سبزلک بید قطعیه و قوه کله میده و هیتیک حاجر بکده قریه
دین جمال الدیه انقده طغنه مسافر اید کدری و درگاه سرفه کور کانس
طغنه حیانت دیر لیکه و طریقت نازینه رجالیله علمیدرک قواس میده داخل
اولد کدری و کز تک قریه سز ده یا غمور لک کشت نزول رنخا میده بویک بر بیکدم
اچا اید لیکه مده لکمه و کاتنه آلهانه تلفان منر جانه مستبانه اولقده علموده
حجره اولونور

Belge 8-a : Ankara Vilayetinden Dahiliye Nazırlığı'na 28 Aralık 1919 tarihinde çekilen şifreli Telgraf.

B.O.A Daire Başkanlığı, Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri, Ankara 1982, s.77

B. E. O.
Siyasî Kısım
Karton No : 34
Dosya No : 60
Belge No : 343585

BÂB-I ÂLÎ
DAHİLİYE NEZARETİ
Kalem-i Mahsus

ANKARA VİLÂYETİNDEN GELEN 28 ARALIK 1919
TARİHLİ ŞİFRE TELGRAFİN SÜRETİDİR

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, dün akşam saat üç sıralarında Ankara'ya girerek doğruca Bayram-ı Velî Hazretlerinin mübarek türbelerini ziyaret ettikten sonra hükûmet önünde toplanan binlerce halk tarafından sevinç içinde, alkışlarla ortaya alınıp kurbanlar kesilmiş, hali felik ve Pâdişâh efendimiz hazretleriyle devlet ve milletimizin mutluluğu için dualar edildikten sonra, Mustafa Kemal Paşa tarafından da aynı anlamda bir konuşma yapılmış, vilâyet makamında ve Kolordu Kumandanlığı dairesinde kendilerine çay ve kahve ikram edilmiştir. Daha sonra iki seneden beri boş olan ve ikâmetlerine ayrılan Ziraat Okulu'na gitmişlerdir. Karşılama, şehre üç saatlik mesafeden bütün Ankara halkı ile çevre ilçelerin ileri gelenleri, yönetici durumunda bulunan şahıslar ve Müdâfaa-i Hukuk-ı Millîye idâre heyetleriyle, yine çevre ilçelerden gelen binlerce Kuvâ-yi Millîye atlılarının katıldıkları, yüzbinlerce halk-kadın ve çocuklar da olduğu halde bir saatlik mesafeden başlayarak, hükûmete kadar iki yakalı olarak karşılama koştukları, heyetin pek sıcak ve samimî alkışlar arasında geçtiği, Ankara zeybekleri tarafından kılıç ve kalkan oyunları oynandığı, karşılayıcıların mühim bir kısmının silahlı olduğu halde en ufak bir uygunsuzluk bile kesinlikle meydana gelmediği, Heyetin Hacı Bektaş köyünde Çelebi Cemâleddin Efendi tarafından misafir edildiği, dergâhın dedeleri tarafından kendilerine ziyafet verildiği, Bektaşî tarikatı ileri gelenleriyle Alevîlerin Kuvâ-yi Millîye'ye girdikleri ve yine Kırşehir'de de şiddetli yağmur yağmasına rağmen, pek büyük bir merasim yapıldığı, mutasarrıflık vekâletinden alınan telgraftan açıkca anlaşılacakla ilâve olarak arz olunur.

Belge 8-b: Ankara Vilayetinden Dahiliye Nazırlığı'na 28 Aralık 1919 tarihinde çekilen şifreli Telgrafın Sureti.

مجلس نظامی

ادایة عسکرية دائره بی
شعبه
شماره
۷۰۵

اداره سینه

موصیة

نویسید عساکری خدمتہ میضامہ ذریقتہ دسارک و تانوسان خاندانہ اهلایہ جہا بارہ طرز و عسکر المرد و خدمتہ
صلتہ ایترہ آنجہ و ازادہ و تحریب بلادہ جہانہ اہلک صورتہ اصیتہ و اقلیدی اخلاص ایلینک شہ و سوزنہ
ارلری اعلیٰ رتبتہ شہدہ اولادہ ایزین ادرہ ہا یورہ متسلطہ مفعول و سلاک عسکریدہ تخریج سنجہ
مصطفیٰ کمال انجہ بکرمین بیخی فرزند توماندان سابق میرالقدرد متقاعد اجناسی قرہ و اصف بک سابق بکرتی قرل
اردر توماندان میرلوا صلہ حقین علی نوادہ ایسا ایلہ اسبہ رستخونہ بیخدی سابقہ انصرہ معوی رطلای الفرد
سینم و جبر برستی اسنادی درتوسنڈہ بکسر و االصونہ غریب اریای سابقہ مسلحہ اسنادی خالہ و ایانک تقفید
۶۰ شعبانہ ۱۲۴۸ و ۱۱ ماہین ۱۲۴۶ تا ۱۲۴۸ و ۱۰ نورولو مضبوطہ کاتبہ رہ محرم اولدین اوزہ و سلاہ جہا اوتوماندان
قرہ بستی مادہ سنک برتی نظریہ سی درلینیلہ اللہ بستی مادہ سنک و برتی نظریہ سی والی اتجی مادہ سنہ نوینقا خانہ
ارلری رستخونہ و سلاک و تانوسان لکرتونہ سین عساکریک رستخونہ و اعز ایلینہ و ایوم حال قرہ و برتینہ بستی و ایانک
اعظام تانوسان بستی مالکینک مجتہد اصول دائرہ سنہ اولہ ایزیرلہ دار و رسالت برتی اولہ و عربہ و ایانہ جہتہ
غیا با و بریدہ حکم و قرار الکیظرد بکری کمالک اولہ و تصدیقہ اولہ .
اشیوار اولہ سنہ تک اجرتہ خریا طری ماہر و
۱۲۴۸
۱۲۴۹
۱۲۵۰

صہ اعظم
حربیہ باکری
راماد زہلب

Belge 11-a : 24 Mayıs 1920 tarihli Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının tutuklanması ve idamına ilişkin Padişah buyruğu.
B.O.A Daire Başkanlığı, Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri, Ankara 1982, s.83

Dosya Tasnifi
Harbiye - Dîvân-ı Harb
Dosya No : 70

HARBİYE NEZÂRETİ
Adliye-i Askeriye Dairesi
Şube :
Adet : 705

PÂDİŞÂH BUYRUĞU

Mehmed Vahidüddin

Kuvâ-yı Milliye adı altında çıkarttıkları fitne ve fesad, Anayasa'ya aykırı olarak halktan zorla para toplamak, asker almak, bunun aksine hareket edenlere işkence ve eziyet ederek, şehirleri yakıp yıkmaya kalkışmak suretiyle içgüvenliği bozanların tertipçisi ve teşvikçisi oldukları iddiasıyla haklarında dâvâ açılan, Üçüncü Ordu Müfettişliğinden alınarak askerlik mesleğinden çıkartılmış bulunan Selanikli Mustafa Kemal Efendi, eski Yirmiyedinci Fıkra Kumandanı Miralaylıktan emekli İstanbul'lu Kara Vasıf Bey, eski Yirminci Kolordu Kumandanı Mirliya Salacaklı Fuad Paşa ile eski Vaşington elçisi ve Ankara Milletvekili Midillili Alfred Rüstem ve Sıhhiye eski Müdürü İstanbul'lu Doktor Adnan Bey'le, Üniversite Batı Edebiyatı eski öğretmeni İstanbul'lu Hâlîde Edip Hanım'ın, ayrıntıları 11 Mayıs 1920 tarihli ve 20 numaralı karar tutanağında yazılı olduğu üzere, Mülkiye Ceza Kanununun 45. maddesinin 1. fıkrası delâletiyle 55. maddesinin 4. fıkrası ve 56. maddesi uyarınca, sahib oldukları askerî ve mülkî rütbe ve nişanlarla, her türlü resmî ünvanlarının kaldırılmasına ve idamlarına, halen firarda bulunmaları dolayısıyla kanun hükümleri gereğince mallarının haczedilerek, usûlüne göre idare ettirilmesine dair İstanbul Bir Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından gıyaben verilen hüküm ve karar, ele geçirildiklerinde tekrar yargılanmak üzere tasdik edilmiştir.

Bu Pâdişâh Buyruğunu yürütmeye Harbiye Nâzırı görevlidir.

24 Mayıs 1920

*Sadrâzam ve Harbiye Nâzırı Vekili
Dâmad Ferid*

Belge 11-b: 24 Mayıs 1920 tarihli Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının tutuklanması ve idamına ilişkin Padişah buyruğu sureti.

طریقت علویہ یہ

ول لدین افندی - حضرت تارنگ بیاتنامہ سی

حاجی بکتاش ولی لدین افندی حضرت تارنگی طریقت
طریقہ معلوب عموم اہل اسلام قاری آئینہ کہ
بیاتنامی لبر الہم قدر .

• برادرم صاحب سوم نیای جمال لدین افندی
۳۳۱ سنہ چہ بیکی مبارک اولادوں میں
چاندین بکتاشیہ نامی آئینہ تشکیل اجتناب اولدینی
بر آلائی . ایلہ حرب عمومی بہ اشتراک وظیفہ
مقصود مطہرینی ایلہ بیکی ہر کسبہ معلوم
مترکہ اولاد کہ مشہور مسود مآثرہ ہی نتیجہ سی
اولہ فی باغین - سوکلی اجزای وطن کہ حربیہ
حاکم ایجاد سزک قابلہ بوفور دولتی حق تصرف
آئینہ کسور ستانک تاریخی بر سلطنت شاہدی
بولومندور . اور عظیم سلطنت مستانک افراد
وامالیہ سندھ بر تان ہالہ ہارنگ آٹاری آئینہ
آکر رہی .

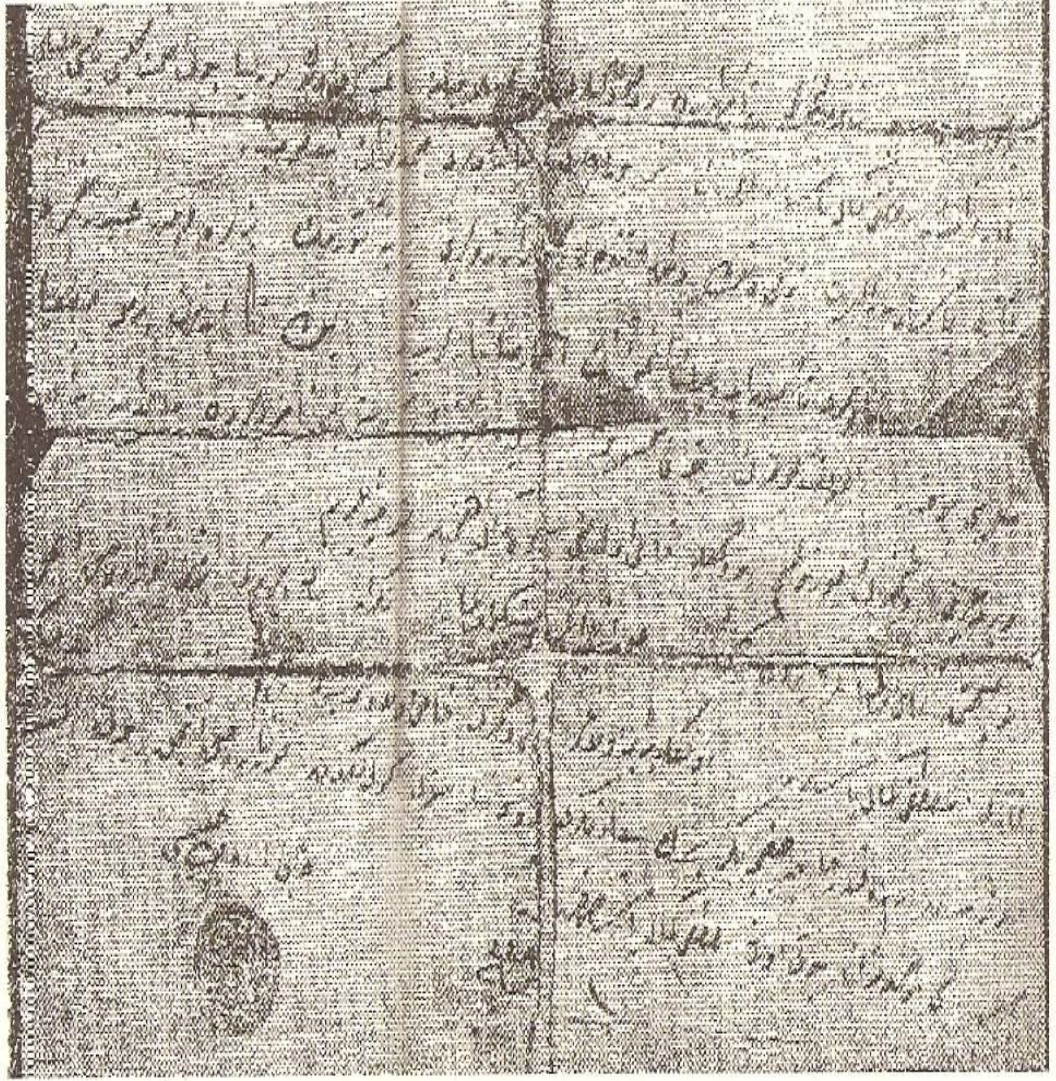
دو تیز چادریں جہانگیرانہ بردوات وجودہ
کثیرن تورکار بر نچاوزات ایشاہ قارشوہ سندھ
زور کدہ قالیہ سریت واستقلالک پامالذات
وحدات اولدی بردولو خصم ایدہ بہرکہ حیات
واستقلال ادیبہ و محافظہ قرار و برنگہ شو
بروک محکمات مات مجاہدی وجودہ کادی کہ مرحوم
برادرم دینی افاضتدن بولونوردی . ہینا اولدینی
درد دوا ناپذیر کری . ملای . مانند بولونعنی
آرزوہندن ہر مہر افندی نہایت اول ابتدہ ہدی .
سوک - وزی کلہ مات و ملانک . حکومتک نادہ
مطربت و موہیتلہ نتیجہ لہندی .

دایرنگ برابہ کلکدن ہصدم . محض ہامت
انخارمن اولاد تورکیا بروک . ان مجلسی لاپازت
اولوب شو آرزومہ ثابتہ ہای . ہمد حکومت
غازی مدیرمن و پاش قومادانمن . ہصلی کمال پاشا
حضرت تارنگ دیکر امضای کرام حضرتانک ہقدہ
لہاناً و تزللاً ابراز بوبریلان الہاترندل دولان
سک درجہ مندور قائمہ ہاشر و شکر کم . و اعظ

برابر شرق و غربت ظہیر و نورین عالم اسلامک
مظاہر ندیبی اولان شوا شرمہدہ یکیردیکم شو
علوی کونر دورہ حیاتک اک مہود ہدی .
برہ دورا . فی سولہ ملک ایستقم کہ جد طال
نیارم حاجی بکتاش ولی . حضرت تارنگی ہینا آٹاطو .
لمی ہ معاً ارشادہ خراسان و تورکستاندن مامور
کلدرہر . شہیدی دنیل خاک و عطر ہانک اولدینی
لرہ ہونک ہالی دخی ورد انڈا چورہ دیلر . ایستہ
اور سرودہ شہزادہ علا لدین پاشانک رجب انجمنکدہ
اولدینی مسکرلرہ اورشا . خارینگ الہامیہ ہدم
حاجی بکتاش ولی حضرت تارنگی طریقتدن منصور
وہ ظنر اہلالتربتہ ہما انجمنک برابرتورک اصطلحی
اولدنی اسدی دخی یکیرجی . شہیدہ بیوردی ہر کہ
حقیقتہ مظہر شریعتک و دعوت اولدینتہ ہونول
تواریخ شاہدور .

مذہب لدین بکتاشیہ تورک اولادہ برابر طریقی
نازینتہ مقسوب ہسائر دخی درگاہہ سرسوط
بولند لرندل سوکلی آٹاطو ہرکہ ہندن اسبیلانہ
مروض قلائدہ قطباً بحمل آمدہ سزک . و ہر ہاصلہ
ہرکہ جانریک ہمالیہ و طلیحہ . استقلال لدینی
ہصافنہ . ہمد و میناقی الہی ہسکرلور . طریقت
بکتاشیہ ہ شہید ہ ہنہ نامر خاکداری ہین اسلام
افتخار ہ ہر ہا فادارک قطباً تاریخی ہور
واولہ من . توضیحہ حاجت اولدینی اوزرہ
آٹاطولیدہ مسکول لدین طریقت خلقی راشدہی
سورہ امام علی کرمہ وجہہ لدین شہر تریہدہ
اشرفیادہ ال لاسانکم . . . الخ بیت کریمی
ہ اولدین لوزوحد ہ امامینہ عام . علی ہام ہودھا
سائر محبت اہل بیت ہندہ ساعد اولادہ ہادیت شریفہ
افراط محبت ایدر . بکتاشی و طازینہ طلیحہ ہر کہ ہالہدہ
کروہ نامی و علوی دنیلور . و ہر شایر ہکول
تشکیل ایدر . ہدم حاجی بکتاشی ولی . ہر طریقت
سرسوط لدینی دولابوسیلہ امدادینہدہ احترام
انجمنکدہ دلر . ایستہ شو سرودنہ خایہ بلاق
دلہنک اسلمہ سالچرن شہیدی ہ ہر و ہمد
ہرچہ ہندہ ملای . جاناً چاہشہ ہمدکی ا ماہ
چاہشہ ہمدکی ہمد . تأمین ایدر و ہر ماہ ہر ہمد
مواظبت مظہر شریعتک ہمد اہلر ہمد ان التواقی .

Belge 12: Cemalettin Çelebi'den sonra yerine geçen kardeşi Veliyeddin Çelebi'nin Hakimiyet-i Milliye'de 5 Mayıs 1338 (1922) tarihinde yayınlanan Beyannamesi. Beyannamede I.Dünya Savaşı'nda kurulan Bektâşi Mücahit Alayı'ndan, Alevi-Bektâşilerin Milli Mücadeleyi ve Atatürk'ü destekleyeceklerinden söz edilmektedir.

Belge 13 : Veliyeddin Çelebi'nin 25 Nisan 1923'te Yenigün gazetesi ile birlikte dağıtıldığı söylenen beyannamesi. Bu beyannamede Veliyeddin Çelebi'nin Alevi ve Kızılbaşları Mustafa Kemal Paşa'nın adaylarına oy vermeye çağırıldığı iddia edilmektedir. Hülya Küçük, a.g.e, s.292

T. B. M. M.
U. Ka.
Kamunlar kalemi
Sayı

Ankara
1 / 19

فوق
بروز
مجلس
خط
عبد

فوق
سید محمد لاله افغان
مدرسہ قادریہ
۱۸ / ۱۰ / ۱۸
۱۰ / ۱۰ / ۳۶
اسلام آباد
S. H. H. H.

)
Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyâseti Bâş Kitâbeti
Zabıt ve Kavânin Müdüriyeti
Kırşehir, Şeyh Cemâleddin Efendi bilâ müddet mezûn.
10.10.36
Aslına mutâbıktır.
(imza)

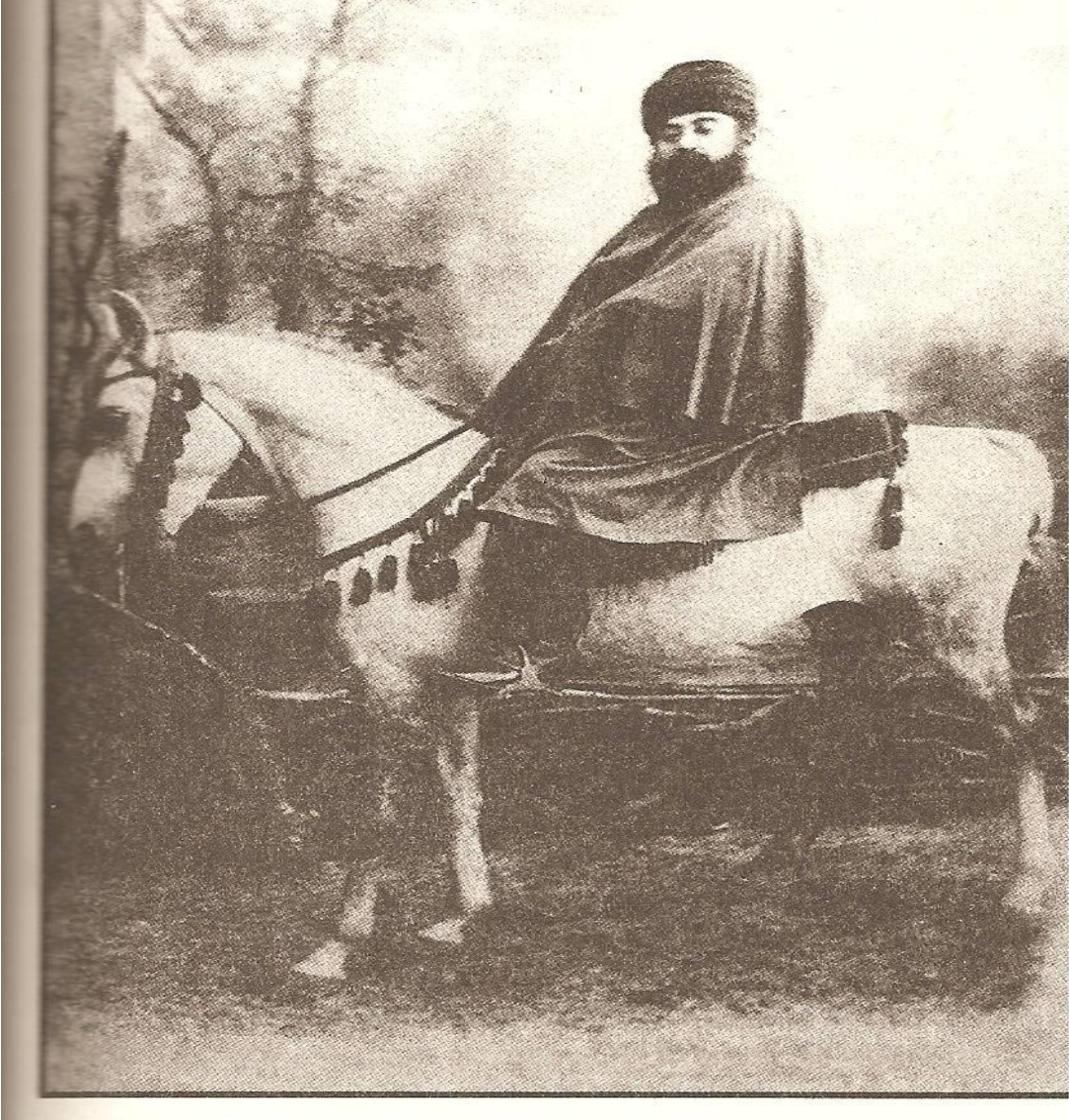
Belge 14 : Hacı Bektaş Dergahı Postnişi Cemalettin Çelebi'nin Meclis çalışmalarından Muaf olduğunu gösteren bir belge. TBMMA,No:25,Hülya Küçük,a.g.e.,s.287

EK.2 RESİMLER

RESİM LİSTESİ		Sayfa No
Resim 1	Atatürk ve Birinci Mecliste yer alan Dersim Mebusu Diyaş Ağa	163
Resim 2	Hacıbektaş Dergahı Postnişı ve Birinci Mecliste Başkan Vekili Cemalettin Çelebi Efendi	164
Resim 3	Atatürk'ün Hacıbektaş Dergahı'nı ziyaretinin anısına yapılmış Dergah içerisinde bulunan Atatürk Köşesi.	165
Resim 4	Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı'nın 2008 yılında yaptırmış olduğu Takvim resmi.	166
Resim 5	Alevi-Bektaşî Cem Törenlerinde yapılan Semah Gösterisi	167
Resim 6	Hacıbektaş Dergahı Avlusu	168
Resim 7	Hacıbektaş Dergahı Meydan Evi.	168

Resim 1: Atatürk ve Birinci Mecliste yer alan Dersim Mebusu Diyar Ağa

Resim 2 : Hacibektaş Dergahı Postnişi ve Birinci Mecliste Başkan Vekili Cemalettin Çelebi Efendi

Resim 3 : Atatürk'ün Hacibektaş Dergahını ziyaretinin anısına yapılmış Dergah içerisinde bir Atatürk köşesi.

ŞAHKULU SULTAN DERGAHI VAKFI 2008 YILI TAKVİMİ

Şahkulu Sultan Külliyesi
Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı

Resim 4 : Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı'nın 2008 yılında yaptırmış olduğu Takvim. Takvim resminde Hz. Ali, M. Kemal Atatürk ve Hacı Bektaş Veli yan yanadır.

Resim 6: Alevi-Bektaşı Cem Törenlerinde yapılan Semah Gösterisi.

Resim 7: Hacıbektaş Dergahı avlusu

Resim 8: Hacıbektaş Dergahı Meydan evi. Bektaşiliği benimseyen kişilerin "Yol" a girme törenlerinin yapıldığı ve çeşitli sorunların tartışıldığı yer. Duvarlarında çeşitli portreler ve eski dönemlere ait bazı fotoğraflar var. Oturma yerlerine serilmiş postlar oniki imamları temsil ediyor.

